מקומות באגרות הראי"ה

פתח תקווה

ארץ ישראל

נכתבו בו 4 · נשלחו אליו 28 · הוא נזכר ב-21

igrot.shlomo-aviner.net

רקע

"אם המושבות": המושבה שנוסדה ב-1878, ממזרח ליפו.

אגרות שנכתבו בפתח תקווה – עם ביאור

4 אגרות, לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות יא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אלול תרס"ט - פתח תקווה **נמען:** פסק בוררות לסידור ענייני הציבור בפתח תקווה

פסק הדין של שבעת הבוררים, בראשות הרב קוק: הוועד המכהן ימשיך עד הבחירות, אבל לא יחדש דבר ולא יעניש. הבחירות ייערכו בשיטת 'שלושה מכל עשרה', ונקבעו זכויות בחירה (לבעלי נחלה, לנציגיהם, ולמי שגר שלוש שנים ומשלם מס). הוועד יחולק לסניפים לבריאות, לעבודה ולקשר עם הממשלה. החובש מתפטר, ושאלות יוכרעו בידי הרב קוק. כל אחד אחראי לשמירת השלום.

עיקרי הדברים

- פסק בוררות בפתח תקווה.
- סדרי בחירות וזכויות בחירה.
- מבנה הוועד וסניפיו.
- אחריות לשמירת השלום.

נוסח האגרת עם ביאור

לאגרות רכד, רכז, רכ"ח ו-רמה. פסק-דין של משפט הבוררים לסדור עניני הצבור בפתח-תקוה. נכתב בכי"ק[1] של אאמו"ר[2] הרב זצ"ל[3], [נכתב בכתב ידו של הרב קוק (ההערה היא של הרצי"ה, שההדיר את האגרות)] ונחתם בחתימתו וחתימות שאר ששת הברורים. [ששת הבוררים, שלושה מכל צד]

אחרי אשר נועדנו אנחנו ח"מ[4] במושבה פ"ת[5] ושמענו בשימת לב רצינית את טענות שני הצדדים' בדבר הסכסוך הציבורי אשר נתהוה בין שני הצדדים, החלטנו בכל תוקף הניתן לנו מדעת הקהל ע"פ[6] הסכמת שני הצדדים ההחלטות הללו:

א. עד אשר יבוחר ועד חדש, ע"פ הפרוגרמה אשר תבואר בזה עומד ועד ההוה בחזקתו, ביפוי כח משטרו ובכבודו, לכל הדרוש להנהגת המושבה לצרכי השעה. אבל דברים חדשים, וכל ענין שיש לו ערך קבוע, לא יעשה הועד מעתה, ויונחו אלה העניינים למשטר הועד החדש, שיבא אחר הבחירה המסודרת שתבא. בין דברים חדשים יחשב ג"כ[7] קבלת איזה נושא חדש או סילוקו, [מפני שזמן הבחירה קרוב לבא].

ב. כמו כן כל דבר עונש על איזה איש לא יוציא הועד העומד כעת אל הפועל, עד אשר יתכונן הסדר ע"פ חקי הבחירה שיבאו בזה. ואם ימצא איזה חייב בעונש לפי דעתם יכתב עונו למזכרת בספר הפרטי-כל, [בספר הפרוטוקולים] והועד החדש שיאושר ע"פ הבחירה ידון בזה לפי ראות עיניו.

ג. סדר בחירת הועד יהי'[8] ע"פ שלשה אחוזים מעשרה, [שלושה נציגים מכל עשרה בוחרים] כאשר היה עד כה, אבל סדר ההתאגדות של עשרת הבוחרים יסודר באופן זה שיבואר.

ד. ארבעה עשר יום לפני הבחירה יודיע הועד ההוה, ידיעה פומבית רשמית, את היום הנועד לבחירת הועד בהמודעה ההיא יהיה כתוב, שיוכלו כל מספר של עשרה, שיש להם זכות של בחירה, להאגד יחד לבחור מקרבם שלשה בוחרים ע"פ הטוב בעיניהם, וכל אותם אשר ישארו עד יום אחד שלפני הבחירה במצב בלתי מסודר לא יוכלו עוד להסתדר ע"פ דעתם, כי"א[9] הועד יסדרם ע"פ חות דעתו.

ה. העשיריות המסודרות צריכות להודיע את דבר סידורן להועד שני ימים לפני יום הבחירה ויום הבחירה עצמו אינו בכלל.

ו. כל תושבי המושבה, שיש להם אחוזת נחלה במושבה, באופן מאושר בסהא"ח[10] יש להם זכות בחירה בשלימות לבחור ולהבחר.

ז. בעלי נחלה היושבים מחוץ למושבה יש להם זכות לבחור המה בעצמם או בבא כחם אחד מיושבי המושבה הקבועים, אפי'[11] באיש שאין לו זכות דעה מצד מצבו האזרחי ויש לבא-כח זה זכות דעה, לבחור ולא להבחר.

ח. אין לשום אחד מיושבי המושבה כח מכריע יותר מדעה אחת, ואפילו אם יהי' בעל נחלה מאושר בעצמו, ועם זה יהיה ג"כ בא-כח של איזה מיושבי חוץ, אין לו כ"א דעה אחת. אבל יש לבעל זכות כפול כזה כח למסור את כח בחירתו לאיזה מיושבי המושבה הקבועים, שאין להם זכות דעה לעצמם מצד מצבם האזרחי, וישאר הוא עצמו בתור בא כח של היושב חוץ שבידו.

ז. כל הדר במושבה שלש שנים רצופות בקביעות, שאיננו מקבל צדקה מקומית, ומשלם הערכתו לקופת הציבור לא פחות משנים עשר פרנק לשנה, יש לו זכות של בחירה, לבחור ולא להבחר.

ח. שלילת זכות הבחירה מכל מי שזוכה לה ע"פ החק, מצד גרעון מוסרי, לא תוכל לצאת אל הפועל כ"א אם יסכימו ע"ז[12] כל בוחרי הועד, שלשת האחוזים מכל עשיריה, פה אחד, ואם אחד מהם מוחה ע"ז ישוב הדבר לד"ית[13].

ט. ועד המושבה כולו הוא אורגן מחובר מחברים הנבחרים לא פחות מאחד עשר במספר.

י. הועד יעבוד כולו את כל העבודות הכלליות של הנהגת המושבה, ונוסף על זה יחלק את העבודה בקרבו לסניפים מיוחדים, לא פחות משלשה: סניף מיוחד למצב הבריאות, וסניף שני לסידור עבודת הפועלים הקרקעיים בשדה ובכרם, וסניף שלישי לכל דברי החקים שבין הממשלה והמושבה.

יא. כל סניף יכיל בקרבו לא פחות משלשה חברים.

יב. שני חברים ישארו, חוץ מחלוקת הסניפים, בתור ראש הועד וסגנו.

יג. כל סניף מיוחד יש לו אבטונומיה שלמה בחוג הבודזט שלו. [עצמאות מלאה בתחום התקציב שלו]

יד. ההסתדרות המיוחדת לעניני הועד ביחש של הסניפים זה לזה, ויחוסם אל ההנהגה הכללית לכל פרטיה, תלויה היא בדעת כללות הועד, שיסדר את הכל באורח כבוד ושלום.

טו. כל ההחלטות של הועד בכלל, ושל הסניפים המיוחדים, יכתבו בספר הפרטי-כל ויקוימו בח"י[14] הנאספים.

טז. בכל תקופה בת שלשת חדשים צריך כל סניף להרצות דין וחשבון, של כל פעולתו במשך התקופה, לפני כללות הועד כולו.

יז. באי כח המושבה, שלשת האחוזים מכל עשיריה, יבחרו ועד ספר האחוזה, שיהיה עומד תחת השגחת ועד המושבה.

יח. מספר-האחוזה תעשה העתקה נאמנה, שתהיה מאושרת ומקויימת ע"י[15] כל הועד, בצירוף ועד ספר האחוזה.

יט. ההעתקה תהיה שמורה בארון-ברזל מיוחד בבנק אנפ"ק[16] ביפו, [בבנק אנגלו-פלשתינה (אפ"ק) ביפו] והמפתח יהיה תחת יד ראש ועד המושבה.

כ. בכל תקופה של שלשת חדשים צריכים כל הדברים המחודשים, שבאו בספר האחוזה במשך התקופה, להיות נעתקים ע"פ ההשגחה האמורה בתוך ספר-ההעתקה השמור.

כא. הועד יוכל לענוש לכל הפוגעים בכבודו וחוטאים נגדו, רק במושב כל חברי הועד הנמצאים במושבה. ודוקא בפניו של הנידון, ואחרי שמיעת דברי הצטדקותו. רק אם ישלח הועד אחריו ויסרב לבא, אז יכול הוא לחייב אותו שלא בפניו, לפי ראות עיניו.

כב. הוצאת דבר עונש אל הפועל תבא רק בהסכמת שני שלישי הועד. ואם לא ימלא מספר המכריעים לשני שלישים, ישוב הדבר לד"ת.

כג. במשך עשרה ימים, אחרי שהודיע הועד את דבר העונש להנענש, באופן רשמי, יכול הנידון לקבול על זה לפני הרב מיפו, אשר ידרש בכתב מהועד להציע לפניו את יסודי טעם העונש. אם ימצא הרב, שאחרי הרצאת הועד צריך הענין עדיין בירור, יקרא לבא לד"ת אחד מחברי הועד, בכח והרשאה מכללות הועד, עם הנידון.

כד. לפני הנסיעה ליפו לד"ת צריך הקובל להשליש [להפקיד בידי צד שלישי] ביד הועד סך עשרים פרנק, ואם יצא חייב בדינו תחול הוצאת המשפט משני הצדדים על הקובל.

כה. המונופולין [הזיכיונות הבלעדיים] יוחלטו דוקא בהסכמת שלשה חברים של הנאספים באי כח המושבה.

כו. עד מאה פרנק רשאי הועד להוציא על דעת עצמו, כנהוג עד כה. יותר מסכום זה, עד אלף פרנק, צריך הוא להכרעת רוב באי כח המושבה. ולהוצאה בת יותר מאלף פרנק, צריך הסכמת שני שלישים של הנאספים באי כח המושבה.

כז. ע"ד[17] הד"ר[18], כאשר זה מכבר רצה הוא לצאת מן המושבה, אלא שאותם אשר בא עמהם בקשר לא הניחוהו לנתק את קישורם, כעת הסכימה דעת באי הקישור לותר להד"ר[19] על קישורו, ועל פי זה שב הדבר לההסכמה הראשונה שהיתה בדעתו מאז.

כח. במושבה צריך להיות רק ד"ר[20] קבוע אחד, שיבוחר ע"פ באי כח המושבה בהכרעה של שני שלישי הנאספים.

כט. שאלת החובש תפתר ג"כ ע"פ הכרעה של שני שלישי הנאספים מבאי הכח, בין כשידונו על עיקר הדבר, אם המושבה צריכה היא לחובש בכלל, בין אם יוכרע שדרוש לקבל חובש כשידונו מי יהיה החובש שיקובל.

ל. החובש מר ס. מתפטר ממשרתו מראש השנה של שנה עת"ר[21] הבעל"ט[22].

לא. לכל שאלה, שתולד בפרטי ההחלטות הללו, יפנו אל הרב מיפו, ואם ימצא שהדבר פשוט ישיב לפי דעתו, שתהיה מכרעת בזה, ואם ימצא שהדבר צריך שיקול דעת יצרף עמו מאתנו הח"מ[23] הנבחרים, אחד מכל צד, וע"פ[24] הכרעת הרוב יקום דבר.

לב. ההוצאות אשר נפלו, במשך זמן הסכסוך הציבורי, על דבר הדרי"ם[25], יחולו על קופת המושבה.

לג. כל אחד מבני המושבה, מכל המפלגות, אחראי הוא בכל עז קודש על שמירת מצב-השלום במושבה.

ואדון השלום, ששמו שלום, ישים שלום על עמו ונחלתו, ונראה מהרה בשמחת גויינו ובישע עמנו ויפרוש עלינו את סוכת שלומו ויבחר לנו את נחלתנו.

בעה"ח[26] יום חמשה עשר לחדש אלול שנת תרס"ט[27].

נאום הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש, בעה"ק[28] יפו והמושבות תובב"א[29]

נאום ארי' ליב בהרא"ד[30] ז"ל[31] נאום זאב גלוסקין ונאום אלימלך פערלמאן ונאום שמואל אסטאשינסקי ונאום זלמן הכהן, רובין ונאום ד"ר ח. חיסין

---

1. בכי"ק - בכתב ידו הקדושה
2. אאמו"ר - אדוני אבי מורי ורבי
3. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
4. ח"מ - החתום מטה; בציון מקור (ח"מ וב"ש): חלקת מחוקק
5. פ"ת - פתח תקוה
6. ע"פ - על פי
7. ג"כ - גם כן
8. יהי' - יהיה
9. כ"א - כי אם
10. בסהא"ח - בספר האחוזה
11. אפי' - אפילו
12. ע"ז - על זה
13. לד"ת - לדברי תורה
14. בח"י - בחתימת ידי (ידם)
15. ע"י - על ידי
16. אנפ"ק - אנגלו-פלשתינה קומפני (בנק אפ"ק)
17. ע"ד - על דבר
18. הד"ר - הדוקטור
19. להד"ר - להדוקטור
20. ד"ר - דוקטור
21. עת"ר - השנה תר"ע (1909/1910) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
22. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
23. הח"מ - החתום מטה
24. וע"פ - ועל פי
25. הדרי"ם - הדוקטורים

26. בעה"ח - באתי על החתום
27. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
28. בעה"ק - בעיר הקודש
29. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
30. בהרר"ד - בהרב רבי א... ד... - שם אדם
31. ז"ל - זכרונו לברכה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות ה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח שבט תרע"א - פתח תקווה **נמען:** זיכרון דברים לייסוד חברת 'אתרוג'

נוסדה חברת 'אתרוג', שמאחדת את מגדלי האתרוגים הכשרים בהשגחת הוועד בפתח תקווה והרבנים. החתימה נעשתה בחנוכת בניין תלמוד התורה. חתומים: הרב קוק והרב י"ב הלוי הורוויץ.

עיקרי הדברים

- ייסוד חברת 'אתרוג'.
- השגחה מרכזית.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1]

זכרון דברים, שנוסדה היום חברת "אתרוג", [לשיווק אתרוגי ארץ ישראל, שאינם מורכבים; ראו (כרך א', אגרת קיד)] המאחדת את כל אחינו בארץ ישראל בעלי הפרדסים נוטעי האתרוגים הכשרים, שאין בהם שום חשש הרכבה אסורה, שהם עומדים כולם תחת השגחת הועד המרכזי הנוסד בפתח-תקוה, ועל גביהם הרבנים הח"מ[2]. פרטי הדברים יהיו בע"ה[3] מעובדים, לכל עניני התקנות הנדרשים לאימוץ הענין וחיזוקו בע"ה, ולשמירה הבטוחה והמעולה מכל חשש מכשול, ויתפרסמו כפי צורך הענין בין כל אחינו החרדים לדבר ד', כפי היכולת, למען ידעו כל ישראל, כי מובטחים הם ע"י[4] האתרוגים הללו ממטעי אחינו באה"ק[5], שיזכו בהם למצות אתרוג כמאמרה בלא שום חשש שמץ פסול. ולאות לטובה וסימנא מילתא, סימן טוב, כי הנחנו יסוד החברה הנכבדה הזאת, בעת אשר נועדנו אנחנו הח"מ לחינוך הבנין החדש לתלמוד-תורה פה פתח תקוה, מיסוד אגודת אחינו היראים באשכנז, ולאות אמת בעה"ח[6] אור ליום י"ח שבט תרע"א[7] פה פתח-תקוה ת"ו[8].

הק' אברהם יצחק ה"ק

יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. הח"מ - החתום מטה
3. בע"ה - בעזרת השם
4. ע"י - על ידי
5. באה"ק - בארץ הקודש
6. בעה"ח - באתי על החתום
7. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
8. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות י

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' שבט תרע"ג - פתח תקווה **נמען:** תקנון אגודת 'שבח הארץ'

מטרת האגודה: להרחיב את הישוב על ידי הרחבת המסחר ביבול הארץ, להסיר לעזים ולתקן את הכשרות. סניף שלה הוא אגודת האתרוגים הכשרים, ותתקיים תעמולה קבועה גם דרך 'אגודת ישראל'. חתומים: הרב קוק, הרב ציטרון, הרב מירקין והרב ד' הלוי עפשטיין.

עיקרי הדברים

- מסחר וכשרות.
- אגודת האתרוגים.
- תעמולה.

נוסח האגרת עם ביאור

אגודת "שבח הארץ"

מטרתה להרחיב את הישוב הארץ-ישראלי, ע"י[1] הרחבת גבול המסחר ביבול הארץ, בכל העניינים שיש להם שייכות לעניני כשרות וכל עניני הדת והיהדות.

האגודה משתדלת להסיר את הלעזים מכל העניינים של סחר יבול הארץ, שהבירור של כשרותם הוא נוגע למעמד מסחרם, והיא מתאמצת לתקן את העניינים שיש בהם מכשול בעניני הכשרות, עד שיהיה בכחה לברר את התוכן של הכשרות של עניני המסחרים הנ"ל[2] באופן פומבי.

אחד מעניני הכשרות, שהשתדלות כשרותם ופרסומו הוא נוגע לסחר הארץ ביותר, הוא ענין האתרוגים הכשרים. ע"כ[3] הננו מיסדים סניף, לאגודת שבח הארץ, אגודת האתרוגים הכשרים.

והננו מקוים להוציא מן הכח אל הפועל תעמולה קבועה לטובת האגודה הנ"ל וסעיפיה ע"י כל הכחות המשפיעים שבין שלמי אמוני ישראל בכל העולם, בע"ה[4], ומהם ג"כ[5] ע"י אגודת ישראל וסניפיה,

והננו באים עה"ח[6], לאשר ולקיים את כל הדברים הנ"ל בעהשי"ת[7], אור ליום ועש"ק[8] ט' שבט תרע"ג[9], פה פתח תקוה ת"ו[10].

הק'[11] אברהם יצחק הכהן קוק, אב"ד[12] דעה"ק[13] יפו והמושבות ת"ו

ישראל אבא ציטרון [הרב ישראל אבא ציטרון, רבה של פתח תקוה] רב ואב"ד[14] פה פתח תקוה ת"ו

אליעזר מירקין

דובער הלוי עפשטיין

1. ע"י - על ידי
2. הנ"ל - הנזכר לעיל
3. ע"כ - על כן
4. בע"ה - בעזרת השם

5. ג"כ - גם כן
6. עה"ח - על החתום
7. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך
8. ועש"ק - וערב שבת קודש
9. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
10. ת"ו - תבנה ותכונן
11. הק' - הקטן
12. אב"ד - אב בית דין
13. דעה"ק - דעיר הקודש
14. ואב"ד - ואב בית דין

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אטו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ראש חודש אדר (תר"פ) - פתח תקוה **נמען:** הוריו ואשתו

הם הגיעו בשלום ליפו ומשם לפתח תקוה; בתיה נשארה אצל אחותו פריידא. הרב קוק יתעכב עד אחרי השבת.

עיקרי הדברים

- ביקור ביפו ובפתח תקוה.
- עיכוב עד אחרי שבת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום ר"א לחדש אדר תר"פ[2]

הורי היקרים ורעיתי הרבנית היקרה שליט"א[3]

ב"ה באנו שלו'[4] ליפו, ומצאנו את כל יקירינו שי'[5] במצב החוה"ש[6]. וכעת באנו ב"ה הנה לפ"ת[7] לשלו'[8]. בתי' תחי'[9] נשארה אצל פ"ח תחי'. ב"ה על שלומם. לכתחילה חשבתי לשוב בע"ה[10] למחר ליפו, ומשם ביום ו' עש"ק[11] הבע"ל[12] לשוב לירושלים. אך כאשר באנו פה, נראה שיהי'[13] הכרח קצת להתעכב בעה"י[14] עד אחר ש"ק[15], ונקוה בע"ה לשוב אחר ש"ק במוקדם היותר אפשרי. יזכנו השי"ת[16] להתראות בלבבות שמחות בעה"י בעיקו"ת[17] תובב"א[18].

והנני בזה מקצר ואומר שלו' כנפשכם היקרה ונפש בנכם ואישך, שלבם

אברהם יצחק ה"ק

ב"ה שגם פה מצאנו את פ"ב ויונה, ואת צב"י[19] שיחי'[20] [בנו הרצי"ה, שהתגורר אז בפתח תקווה] במצב הגון בחו"ש[21] ב"ה, הנ"ל[22]

1. ב"ה - ברוך השם
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שלו' - שלום
5. שי' - שיחיה
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. לפ"ת - לפתח תקוה
8. לשלו' - לשלום
9. תחי' - תחיה
10. בע"ה - בעזרת השם
11. עש"ק - ערב שבת קודש
12. הבע"ל - הבא עלינו
13. שיהי' - שיהיה
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך

15. ש"ק - שבת קודש
16. השי"ת - השם יתברך
17. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
18. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
19. צב"י - צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
20. שיחי' - שיחיו
21. בחו"ש - בחיים ושלום
22. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות אל אנשים ומוסדות בפתח תקווה – עם ביאור

לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' תשרי תרס"ח - יפו **נמען:** הוועד של פתח תקווה

הרב קוק מבקש מוועד המושבה לבטל הצגת תיאטרון שעמדה להתקיים בה. הרב קוק מצטרף לדברי רבני ירושלים: ההצגות, בדרך הגסה והפרועה שבה הן נעשות, פוגעות במידות הקדושות של ישראל ומחללות את שם ארץ ישראל. כל שכן אין לשמוח 'בסוד משחקים' בעת צרה, כשדם ישראל נשפך. הרב קוק מאחל שנשמח בישועת ה'.

עיקרי הדברים

- התנגדות להצגות תיאטרון במושבה.
- חילול שם ארץ ישראל בהתנהגות פרועה.
- אין לשמוח בעת צרה לישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' תשרי תרס"ח[4].

גמ"ח[5] וכט"ס[6] [גמר חתימה טובה וכל טוב סלה] לכבוד הועד הנכבד בפ"ת[7] ת"ו, שלו'[8] וברכה.

עיני כבודכם יראו את אשר כתבו לי הרבנים הגאונים מירושלים עה"ק ת"ו, וכל בעל דעה מתונה ומיושבת יבין שהצדק אתם. ההנהגות הטיאטראליות, [ההצגות התיאטרליות] ביחס להמדות הטובות והקדושות שבהן יתפאר ישראל לנצח, הנן בודאי למטה מכל בקורת. ביחוד כפי מה שנוהגים המשחקים וקהל המתענגים עליהם, באופן גס ופרוע, אפילו אצל ישרי לב שבאוה"ע[9] הוא לזרא, ובזה מתחלל שם א"י[10] לדאבון לב כל אוהבי באמת. הערה זאת היא אמיתית בכל הזמנים, ומה נאמר לעת צרה ליעקב [ירמיהו ל, ז] כעת הזאת איך אפשר לשבת בסוד משחקים ולעלוז בשעה שדמי ישראל נשפכים בחוצות ובשוקים. [הפוגרומים ביהודי רוסיה באותן שנים] ע"כ[11] הנני מציג לפני הדרתם את בקשתי העמוקה, שישתדלו נא בכל עז שבידם, לבטל את המשחק המתעתד להיות במושבה. ואקוה שרב בני דעה מכל הכתות ידעו איך לכבד המבוקש הזה, שהוא מלא צדק ומשרים, ביחוד לפי מצבנו ההוי. והשי"ת[12] יחדש עלינו ועל כלל עמו, ארצו ונחלתו, שנה טובה, לגאולה וישועה, אז נעדה תופנו ונצא במחול משחקים, [ירמיהו לא, ג] נגילה ונשמחה בישועתו ב"ה.

והי'[13] ז"ש[14] וברכת השנים, כנה"ר[15] ונפש דורשם לטובה, לכבוד ולברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. גמ"ח - גמילות חסדים
6. וכט"ס - וכל טוב סלה

7. בפ"ת - בפתח תקוה
8. שלו' - שלום
9. שבאוה"ע - שבאומות העולם
10. א"י - ארץ ישראל
11. ע"כ - על כן
12. והשי"ת - והשם יתברך
13. והי' - והיה
14. ז"ש - זה שלום
15. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב סיון תרס"ט - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

בעניין תקנות המשכנתאות במושבה: מלווים שאינם רוצים להיכנס לתקנות יקבלו התחייבות מפורשת שהמכירה חלוטה ואינה משועבדת לתקנות, באישור הרב והוועד. כך יפויסו המלווים.

עיקרי הדברים

- תקנות הלוואות ובטחונות.
- חריג למלווים שאינם רוצים בתקנות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב סיון תרס"ט[4].

לכבוד הועד הנכבד בפ"ת[5] ת"ו, שלו'[6] וברכה.

מכתבם הנכבד הגיעני. ומאד צר לי שנמצאו מלוים כאלה, המפקפקים בבטחון כספם ע"פ[7] התקנות שיסדנו. [תקנות שקבעו הרב קוק ורבני הסביבה לגבי הלוואות על משכון קרקעות בפתח תקוה]

אמנם כדי לתקן את המצב, הנני מסכים להחליט, שכל מלוה אשר לא יחפוץ להכנס בחיוב התקנות, יכתב לו הלוה מפורש, שהוא משעבד א"ע[8] בכל אופן היותר מועיל ע"פ ד"ת[9] ובקגא"ס[10], שאין מכירה זו משועבדת להתקנות, והיא מכירה חלוטה, באין שום פקפוק. כמובן צריך שיאושר תנאי זה ע"פ הרב וע"פ[11] הועד. ואקוה שבזה יהי'[12] מפוייס כל מלוה המדקדק על בטחונותיו. וכל מי שלא יתנה תנאי זה, יהי' נידון ע"פ סדרי התקנות.

יהי' מטוב כי[13] הועד להציע דברי לפני כ' הרבנים, שהיו חברים לנו ביסוד התקנה, ואקוה שיסכימו לדעתי, ובזה יבא המצב על נכון בע"ה[14].

בכבוד וברכה נאמנה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. שלו' - שלום
7. ע"פ - על פי
8. א"ע - את עצמו
9. ד"ת - דברי תורה
10. ובקגא"ס - ובקנין גמור אגב סודר
11. וע"פ - ועל פי

12. יהי' - יהיה
13. כ' - כבוד
14. בע"ה - בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט אלול תרס"ט - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

תשובות לשאלות על פסק הבוררות במושבה: מינוי חובש זמני, ויתור על לוח התשלומים, ומועמדות החובש לבחירות. הרב קוק מבהיר שמגמת הפסק היא שלא יהיו עוד מפלגות ('מגינים', 'צעירים'), אלא עדה אחת. הרב קוק גם משיב על זכות הבחירה של רווקים ושל מי ששילם מס רק שנה אחת.

עיקרי הדברים

- פסק הבוררות בפתח תקווה.
- ביטול המפלגות - עדה אחת.
- זכות בחירה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט אלול תרס"ט[4].

לכבוד הועד הנכבד דפתח-תקוה, שלו'[5] וברכה וכוח"ט[6].

אתכבד להשיב בזה לכבודם על שאלותיהם אחת לאחת.

א. אין מניעה מצד פסק-הדין [פסק הדין שנתן הרב קוק בבוררות בין המפלגות בפתח תקוה] להשתמש בה' ס' בתור חובש עראי [במר ס', כרופא זמני של המושבה] עד שתפתר שאלת החובש; [בחירת הרופא של המושבה ("חובש" – רופא)] אבל אין רשות לדחות בשביל שמושו העראי של ה' ס' את פתרון שאלת החובש יותר מכפי ההכרח.

ב. לותר על העכוב של זמן התשלומין לאלה אשר ישלמו את הערכתם כפי התקנה, לפני הבחירה, בתוך הזמן של שלשה חדשים, אפשר רק ע"פ[7] אספת כל אותם ששלמו עד הזמן הקצוב כפי התקנה, שהם הזוכים בחות-דעת [בעלי זכות ההצבעה] בלא פקפוק, וע"פ[8] הכרעת רובם יוכלו לותר מן התקנה כחפצם בהסכמת הועד.

ג. אין שום מעצור להחובש ה' ס' להמנות בין הקנדידטים, [המועמדים] מצד עצם הפסק. אבל בדרך עצה טובה אני אומר, שאם יראו כבודם שתוכל לצאת מזה איזו מחלוקת טוב להמנע מזה.

וע"ד[9] ההערה שלא נזכר בהפסק כי מעתה תחדלנה המפלגות במושבה, הנני להעיר כי כולנו חשבנו את זה לדבר פשוט מאד, ולא עוד אלא שדבר זה הוא היסוד לכל מגמת הפסק כולו, ומעתה אין כאן לא אגודת "מגינים", לא אגודת "צעירים", [שתי המפלגות שהתנצחו אז בפתח תקוה] ולא שום שם עצם מפלגותי, כי-אם עדה אחת - עדת פתח-תקוה בכללה.

וממוצא הדברים האלה תודע ג"כ[10] תשובה על השאלות אשר המציא לידי כבוד הועד מאת ה"ה ליברכט, סלמן וגיסין, ואפרטן בזה ג"כ אחת לאחת.

א. על דבר שינוי של שלילת זכות הדעה מאלה שלא שלמו את 75 האחוזים מהערכתם, שזה אפשר ע"פ התנאים שלמעלה.

ב. - אם יש להם אחוזה על שמם משלמים בעצמם את הסך 12 פר' אז אין חילוק בין רוק לנשוא [בין רווק לנשוי] ע"פ הפסק, ויש להם זכות בחירה שלמה - לבחור ולהבחר. אבל אם אין להם בספר האחוזות והם סמוכים על שלחן אביהם, אע"פ[11] שמשלמים בעדם את 12 הפר' לשנה, ע"ז[12] צריך אני להתיעץ עם שנים מחברי הברורים, [הבוררים, שהיו שותפים לפסק] אחד מכל צד, כאמור בהפסק סימן ל"א.

ג. ואותם דרי המושבה, ששלמו את 12 הפרנקים רק לשנה אחת, כבר אמור בפסק סימן ז, שאין זכות הבחירה כ"א[13] למי שישלם את הסך הזה שלש שנים רצופות בקביעות.

והנני חותם בכפילת שלום וברכה לשנה טובה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
7. ע"פ - על פי
8. וע"פ - ועל פי
9. וע"ד - ועל דבר
10. ג"כ - גם כן
11. אע"פ - אף על פי
12. ע"ז - על זה
13. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רכז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' תשרי תר"ע - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

בעקבות מכתב מנכבדים, הרב קוק מייעץ לוועד לוותר הפעם, מפני השלום, על החומרה בגביית חובות המסים כתנאי לזכות בחירה, אף שהפסק מצדיק אותה. יש להבטיח את המשמעת לעתיד, אבל לא לתת למפלגה אחת ניצחון גדול מדי, כי 'בשיווי המשקל הברכה מצויה'. על כל סכסוך בבחירות יכריעו נציגים משני הצדדים ושלישי מוסכם. בגלל מצב עיניו הכתיבה קשה עליו.

עיקרי הדברים

- ויתור מפני השלום בבחירות.
- שיווי משקל בין המפלגות.
- בוררות על סכסוכי הבחירות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' תשרי תר"ע, [ח' תשרי תר"ע (1909)]

כבוד הועד הנכבד בפתח תקוה [ועד המושבה פתח תקוה, שהיה אז בסכסוך קשה בין המפלגות לקראת הבחירות לוועד] ת"ו, שלו'[4] וברכה וגמח"ט[5].

על הדברים אשר דברנו אמש, בעת אשר נתכבדתי בבקור כבוד הדרתם בביתי, הנני מוצא, אחי ואלופי האהובים, חוב קדוש לפני להוסיף בזה דברי אלה, אחרי הקדימי תפילה קצרה לאדון השלו'[6] ב"ה, שיתן לאמרי, היוצאים מתוך עומק נקודת נשמתי, מהלכים בלבבם הטהור, למען טובת יסוד השלו' בפנת יקרת של מושבותינו, [על פי ישעיהו כח, טז: "פנת יקרת מוסד מוסד"; פתח תקוה, "אם המושבות"] פתח תקוה שלכם ושלנו ת"ו.

הנני מליט בזה את המכתב אשר קבלתי היום, אשר מפני כבוד חותמיו לא אוכל לעבור עליו בשתיקה. והנני נשען על עדינות רוחכם הנעלה, כי כמוני תכירו שאחריות גדולה יותר מדאי היא הפעם להעמיד הדברים על קו הדין בדיוק.

ע"כ[7] הנני נדרש ללא שאלוני, [ישעיהו סה, א] בעצת אוהב נאמן, הדורש לכם שלו' ואושר בכל לב, שתשתדלו לותר כעת, מפני השלו', על חומר דרישת התשלומין של חוב המסים, הנאות מצד הפס"ד[8] ע"פ[9] הכרעתי. [פסק דין של הרב קוק חייב לשלם את חובות המסים למושבה; כאן הוא מבקש מן הוועד לוותר כעת, מפני השלום, על חומר הדרישה] ראו נא בחכמת לבבכם וביושר רוחכם דרך ישרה, איך לבא לאורח-החיים באופן ממוצע. השתמשו בכח החק להבטיח את המשמעת ביחס לתשלומי המסים לימים הבעל"ט[10] בדרך איתן, כראוי למושבה מסודרת וערוכה, יכוננה עליון, אבל לעומת-זה מחקו נא את הסאה [על פי לשון חז"ל: מחיקת הסאה – יישור המידה לבל תהיה גדושה; כאן: להקל ולא לדקדק] בנוגע לתכונת הבחירה כעת. אל נא יהי'[11] הנצחון של מפלגה אחת גדול יותר מדאי, כי לעולם בשיווי-המשקל הברכה מצויה.

כמו-כן הנני מוצא לדבר ישר, שעל כל פרטי הסכסוכים, שיוכלו להולד בהכשרת הדעות להבחירה, יבוחר ועד משני הצדדים, שיבחרו להם שלישי ברצון שניהם.

לולא שהכתיבה קשה עלי עדיין, מצד מצב בריאות עיני, [הרב קוק סבל אז ממחלת עיניים, שהקשתה עליו לכתוב] הייתי מאריך בדברי חן וכבוד הראויים להדרת כבודכם, והרצויים לפי המצב, שהנכם נתונים בו, אשר אקוה שתצאו ממנו בע"ה[12] בעטרת כבוד ותפארת, מפוארים בזיו השלו' ובנזר הגבורה של הממשלה ברוח, [על פי משלי טז, לב: "ומשל ברוחו מלכד עיר"] שהיא צפירת גבורים היותר חביבה.

אמנם כעת הנני מוכרח לקצר. ואחתום בכל רחשי ברכה ואהבה נאמנה, בצפיית ישועה, ורוממות קרן ישראל, ופרישת סוכת שלו' [מנוסח תפילת ערבית: "ופרוש עלינו סוכת שלומך"] על עם ד' וחבל נחלתו. והנני מתכוין כנגד המברכים, לברך את כל יחיד ויחיד, הנותן יד לחזק יסוד השלו' במושבה, בברכת שנה טובה ומעוטרת בכל טוב, אורך ימים ושנות חיים ושלו'[13] יוסיפו לו, [על פי משלי ג, ב]

הק' אברהם יצחק ה"ק

איני צריך לבאר לפני ישרי לב שכמותם, שכל אותן הדרכים, הנתונים באורח עצה ע"פ הועד, להקל את השילום בזמנו, אם ישנם כמו אלה, בדרך נכון וישר, שאין להפלות בכמו אלה בין מפלגה ומפלגה, וכמו-כן שלא לחפש חומרות יתירות בתארי ההרשאות של העשיריים ונבחריהם. כל אלה הם דברים אשר אבטח למדי שימלאם כבוד הועד בעצמו במדת הישרות היותר נאמנה.

בכבוד והדר

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. וגמח"ט - וגמר חתימה טובה
6. השלו' - השלום
7. ע"כ - על כן
8. הפס"ד - הפסק דין
9. ע"פ - על פי
10. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
11. יהי' - יהיה
12. בע"ה - בעזרת השם
13. ושלו' - ושלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רכח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א תשרי תר"ע - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

הרב קוק שמח שהוועד קיבל את עצתו לוותר, ומפרט: מי שאין לו אחוזה רשומה ישלם 75% מהמס לפני הבחירה. בעלי אחוזות ישלמו 50%, ויתקבלו גם שטרי חוב. כדי להיבחר צריך לשלם 75% מחוב השנה האחרונה. בחירת שלושה מכל עשרה תיעשה בנוכחות שמונה לפחות. ועד הביקורת ייבחר רק ממי ששילם הכול.

עיקרי הדברים

- פרטי הוויתור על תשלומי המסים.
- זכות לבחור ולהיבחר.
- ועד ביקורת לבחירות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א תשרי תר"עין.

לכבוד הועד הנכבד בפתח תקוה ת"ו, שלו'[4] וברכה.

מכתבם הנכבד מאד הגיעני, ואשמח מאד על אשר בכלל קבלתם את עצתי. ללכת בדרך הויתור, בנוגע לזכות הדעה, של אותם אשר לא שלמו את מסי המושבה, לבחירה הבאה של שנה זו, כפי אשר מצב רדיפת השלו'[5] דורש מאתנו. ואתכבד בזה להעיר על איזה מפרטי דבריהם הנכבדים.

ע"ד[6] אותם שאין להם כל אחזת נחלה בספר האחוזות, שבשביל כך אין חובותיהם יכולים לבא לידי גובייגא, [לבוא לידי גבייה] הנני גם אנכי נוטה שנכון הדבר שישלמו לכה"פ[7] שבעים וחמשה אחוזים כפי התקנה, קודם שיזכו בדעה. אבל אקוה שלא ישתמשו בחק זה כ"א[8] נגד אנשים כאלה, שבאמת יש לחוש שלא יפרעו את חובם במשך הזמן אחר הבחירה, ומשקל זה יהי'[9] מסור להועד של בקרת בחירת העשיריות. [הוועד שבודק את כשרות הבחירות לפי קבוצות של עשרה]

הנני מוצא כמו-כן ראוי להסכים, שלפחות חמשים אחוזים ישלמו גם בעלי האחוזות לפני הבחירה. אבל הנני מוסיף להעיר ע"ז[10], שראוי שיקובלו ג"כ[11] שטרי-חוב כאלה שיסכים עליהם ועד הבקרת הנ"ל[12]. וכ"ז הוא רק על חוב המסים של השנה האחרונה.

כן אני מסכים, שלהבחר יוכלו רק אותם ששלמו לא פחות משבעים וחמשה אחוזים, לשנה האחרונה, ועל השנים הקודמות תנתן ארכא, [ארכה] כפי ראות עיני ועד הבקרת הנ"ל. וכמובן נכנס בכלל הויתור, שיכולים לשלם עד יום הבחירה. ומה שנוגע להבחר שוה הדבר, בין לענין השלשה מכל עשרה, בין לענין מינוי בהועד.

דבר פשוט הוא, שבחירת השלשה מכל עשרה לא תוכל להתאשר כ"א ע"י[13] קיבוצם של כל העשרה, ולא פחות משמונה מהם במושב אחד, כפי מה שהיה נהוג מקדמת דנא. [מימים קדומים (ארמית)]

הנני מסכים, שועד הבקרת לבקר את בחירת העשרות, יבחר רק מאותם ששלמו את כל חובותיהם להמושבה. אבל הכונה בזה היא: או ששלמו במועדו, דהיינו שלשה חדשים לפני הבחירה, שבעים וחמשה אחוזים, או שישלמו את כל המגיע להם כעת לפני הבחירה.

את כל זה מצאתי לנכון להעיר לפניכם, את הנראה לע"ד[14], בדרך עצה טובה למען השלו'.

ואחתום בברכה ותפילה, שאדון השלו' יפרס על המושבה החביבה והיקרה את סוכת שלומו, וישכין בפורכם [על פי איוב כט, ד] אהבה ואחוה שלו' וריעות, כנפשכם הרוממה ונפש רוחש לכם אך טוב וחסד ורוממות קרן על אדמת הקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. השלו' - השלום
6. ע"ד - על דבר
7. לכה"פ - לכל הפחות
8. כ"א - כי אם
9. יהי' - יהיה
10. ע"ז - על זה
11. ג"כ - גם כן
12. הנ"ל - הנזכר לעיל
13. ע"י - על ידי
14. לע"ד - לעניות דעתי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א כסלו תר"ע - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

מר מ' ג' האשים את הרב קוק בעיתון 'הצבי'. הרב קוק משיב שבמכתביו אין סתירות, אלא עצות לשלום. התפטרות החובש הייתה לשעתה, ואין בה איסור עולם על מועמדותו. הרב קוק מציע לוועד להשיב דברי אמת בלי לפגוע באיש.

עיקרי הדברים

- תגובה להאשמות בעיתון 'הצבי'.
- מועמדות החובש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א כסלו תר"עין.

לכבוד הועד הנכבד בפתח תקוה ת"ו[4], שלו'[5] וברכה.

הובא לפני גליון "הצבי", [עיתונו של אליעזר בן יהודה] שבו מאשים אותי מר מ' ג' בדברים שאין להם שום ענין. כי חלילה לי לשמע טענות מבע"ד[6] של צד אחד שלא בפני חבריו. רק אחר שידענו כל עקרי הדברים, אי אפשר לחסום פיו של שום איש כשבא ומדבר הרחבת דברים בענין הידוע. ובמכתבי לא נמצאו שום סתירות, כ"א[7] הצעות עצות לטובת שלו' המושבה, שאותו אדרש בכל לבי. וע"ד[8] החובש, לא אוכל להשיב אחרת מצד הדין, כ"א שההתפטרות היתה ע"פ[9] הפס"ד[10] לשעתה אבל לא נוכל להוציא מזה איסור עולם עליו שלא להיות מהקנדידטים. רק שהעירותי בדרך עצה להתרחק גם בזה מכל צד מחלוקת, ולאסוף חתימות על איזה ענין מעולם לא התרתי, ולא נשאלתי ע"ז[11] כלל.

כמובן איני רוצה להטפל בענינים כאלה, רק אני מוצא לעצמי חובה להעיר את כבוד הועד, אולי ימצא לנכון לפניו להשיב דברי אמת, כמובן בסגנון שאינו מביא שום התרגשות ושום עלבון לשום אדם, רק בדרך אמת ושלו'[12].

ברגשי כבוד וברכה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. שלו' - שלום
6. מבע"ד - מבעוד יום
7. כ"א - כי אם
8. וע"ד - ועל דבר
9. ע"פ - על פי

10. הפס"ד – הפסק דין
11. ע"ז – על זה
12. ושלו"י – ושלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' טבת תר"ע - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

על השאלה אם מושבות אחרות שנהנות מהלוואת 'הקרן הלאומית' צריכות להשתתף בהוצאות: על פי הדין אסור לפסוק בדיני ממונות לפני ששמעו את הצד השני. מצד היושר, מי שנהנה מההלוואה צריך להשתתף בהוצאות, מלבד הוצאות על הטבות פרטיות לפתח תקווה.

עיקרי הדברים

- אין לפסוק בלי לשמוע את הצד השני.
- השתתפות בהוצאות ההלוואה לפי היושר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' טבת תר"עין.

לכבוד הועד הנכבד בפתח תקוה ת"ו, שלו'[4] וברכה.

מכתבם הנכבד מיום ג' דנא הגיעני. ובנידון שאלת כבוד הועד, אם צריכים בני המושבות האחרות, הלוקחים כעת חלק בהמלוה הנציונלפונדית, [הלוואה מן "הקרן הקיימת לישראל" (Nationalfonds)] לקחת ג"כ[5] לפי ערך הלוואתם חלק בהוצאות, הנה ע"פ[6] דין אסור להשיב בדיני ממונות לצד אחד, ע"כ[7] אי-אפשר לי לגלות כעת את דעתי ע"פ ההלכה, טרם שנשאלתי ע"ז[8] ג"כ מאיזה צד שני.

אכן מה שנוגע למדת היושר, אשר גם ע"ז נתכבדתי מכבודם להודיעם את דעתי, הנני בזה להודיע, שאם אך לא נכללו בסכום ההוצאות, גם כאלה שנצטרפו בהן מגמות של הטבות פרטיות לפתח תקוה לבדה, חוץ מענין המלוה, שאם כאלה ימצאו ראויים הם לנכותם מהחשבון, אבל זולת זה ודאי שהיושר מחייב שכל הנהנה מהמלוה יקח חלק בההוצאות שגרמו לה.

והנני כופל את דברי, שמה שנוגע לשורת הדין תוכל דעתי להגלות רק אחר הצעת דברים של איזה צד שני.

בכבוד נעלה ובברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. שלו' – שלום
5. ג"כ – גם כן
6. ע"פ – על פי
7. ע"כ – על כן
8. ע"ז – על זה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' ניסן תרע"א – יפו **נמען:** ועד פתח תקווה – 'התקנות בדבר האקליפטוס'

תקנות לנטיעת אקליפטוסים, שהשורשים שלהם מזיקים לשכנים: אין לנטוע בלי רישיון הוועד. בפֵצה או בהמלצת שני רופאים מותר לנטוע לצורך בריאות, עם תעלה מגינה שהוצאותיה מתחלקות. ההרחקה הכללית היא עשרה מטרים מגבול השכן. אם הכוונה להציק לשכן כדי שימכור את אדמתו, אפשר להרחיק יותר, בהכרעה של שני שלישים. עצים שניטעו אחרי האזהרה ייעקרו. ספקות יוכרעו בוועד, עם נציגים מוספים משני הצדדים.

עיקרי הדברים

- רישיון לנטיעת אקליפטוס.
- צורכי בריאות (ייבוש ביצות).
- הרחקת עשרה מטרים ותעלה.
- מניעת הצקה לשכן.
- סדרי הכרעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' ניסן תרע"א[4]. [ח' בניסן תרע"א (1911)]

(לכבוד ועד המושבה, פתח תקוה).

התקנות בדבר האקליפטוס. [עצי האקליפטוס ניטעו לייבוש ביצות ונגד המלריה, אבל שורשיהם התפשטו והזיקו לשדות השכנים]

א) אסור לנטע עצי איקלי' בלא רשיון הועד.

ב) הועד כשימצא לנכון לתן את הרשיון, ע"פ[5] הנמוקים מיסוד התקנות שיתבארו להלן, יתן להנוטע את הרשאתו בכתב, שבה יהי'[6] מבואר ג"כ[7] ע"פ איזה סעיף מסעיפי התקנות הורשה הנוטע לנטוע את האיק'.

ג) כמו-כן ירשם בספר הועד למזכרת, שע"פ[8] דרישתו של נוטע פלוני, החליט הועד לתן לו את הרשיון לנטוע ע"פ היסוד המיוחד לזה.

ד) בספר הועד וכן בכתב ההרשאה יפורשו ג"כ כל ההגבלות והתנאים השייכים לאותו הנוטע המורשה, ע"פ יסוד התקנות הנ"ל[9].

ה) במקום בצה, או בכל אופן שהבא על זה תעודה משני רופאים מומחים שיש הכרח לנטע איק' בשביל שמירת הבריאות, יותן הרשיון לפי הצורך של יבשת הבצה, או לפי אותה התכונה שיתוו הרופאים, בתוכן השטח שעליו תתפשטנה הנטיעות הנ"ל.

ו) גם באופן המבואר בסעיף ה' תעשה תעלה, שרחבה ועמקה יהי' ע"פ אומד בקייאים שיעמיד הועד, באופן שתהי'[10] התעלה הנ"ל מגנת כפי האפשרי מהתפשטות הנזק הבא לרגלי השרשים של האיק',

העתידים להתפשט בתוך הקרקע המצרנית.

ז) הוצאות חפירת התעלה ומקומה יהיו נדונים מחצה על מחצה, בין הנוטע את האיקי ובין בעל המצר המעכב על ידו. [השכן שקרקעו גובלת בנטיעה]

ח) כל הנוטע עצי איקלי צריך להרחיק עשרה מתר, [עשרה מטרים] מגבול של שכנו, חוץ מרוחב התעלה שהנוטע צריך להרחיק, כדי לתן את חצי רחבה מקרקעו, כמבואר בסעיף ז'. יוצא מכלל זה הוא רק אם השטח של עשרה המתר יהי' נדון ע"פ המבואר בסעיף ה', דהיינו שיהי'[11] מקום בצה, או באופן אחר המוכרח ע"פ תעודת הרופאים להיות נטוע באיקי להגנת הבריאות.

ט) אם יראה הועד את מצב הענין, שהבא לנטוע את האיקליפטוס כונתו היא כדי להציק את שכנו, שיהי' מוכרח למכור לו את אדמתו, אזי לא יתנו את הרשיון לנטע את האיקי, כ"א[12] בשיעור הרחקה המספקת להסיר כל היזק מקרקע הסמוכה. ויש בידי הועד להרחיב את ההרחקה יותר משיעור האמור בסעיף ח', כפי ראות עיניו.

י) אם ירצה אחד מהצדדים המחולקים בדבר הרשיון של נטיעת האיקי גם אחרי ההרחקה האמורה בסעיף ח', על פי האמור בסעיף ט', שישבו עם הועד עוד שני אנשים מבני המושבה, מכל צד, כדי להכריע את הענין ע"פ אומד הדעות, אם באמת כונת הנוטע היא כדי להציק את שכניו למכור לו את אדמתו, הרשות בידו, ואלה הנוספים ידונו בזה יחד עם חברי הועד.

י"א(ההחלטה שהכונה של הנוטע היא כדי להציק לשכנו, באופן שלא תספיק לו ההרחקה של סעיף ח', צריכה להתקיים ע"פ רוב מכריע של שני שלישי הנאספים לדון בזה.

י"ב(אותם האיקי הנטועים מכבר אין צריך לעקור אותם, והרי הם בחזקתם, רק אותם אשר נטעו אחרי שנתפרסמה האזהרה שלא לנטע עד בירור הדין, הם צריכים להעקר, עד כדי שיעור ההרחקה האמורה בסעיף ח'. הוצאת העקירה באופן זה חלה היא כולה על בעל המצר הדורש את ההרחקה.

י"ג(אם יהי' ידוע להועד שהקרקע המצרנית אינה ראוי' לשום נטיעה או זריעה העלולה להיות נפסדת ע"י[13] האיקי הסמוכים, אז יתן רשיון לנטע את האיקי סמוך למצר בלא שום הרחקה.

י"ד(בשיעור ההרחקה האמורה בסעיף ח', אין חילוק בין אם על הקרקע המצרנית ישנן כבר נטיעות או זרעים, העלולים להפסד ע"י האיקי, או שאינם עדיין, רק שתהי' הקרקע ראוי' לנטיעות וזרעים כאלה, יוצא מכלל זה הוא רק אם אין הקרקע ראוי' כלל לנטיעות וזרעים כאלה העלולים להפסד ע"י האיקי, כמבואר בסעיף י"ג.

ט"ו(אומד זה אם הקרקע אינה ראוי' לנטיעות וזרעים המקבלים הפסד ע"י האיקי יאושר ע"פ הועד בהכרעת הרוב.

ט"ז(כל ספק בעניני התקנות הללו, יוחלט ע"פ חות דעת הועד, בהכרעת הרוב. אבל יש רשות לכל אחד מן הצדדים לדרוש, שיצטרפו עם הועד עוד עד שני אנשים לכל צד, להחליט את הספק על פי חות דעתם של רוב הנאספים, שהם חברי הועד והנוספים להם ע"פ הדרישה הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. ע"פ - על פי
6. יהי' - יהיה
7. ג"כ - גם כן
8. שע"פ - שעל פי
9. הנ"ל - הנזכר לעיל
10. שתהי' - שתהיה
11. שיהי' - שיהיה
12. כ"א - כי אם
13. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מנחם אב תרע"א - רחובות **נמען:** ועד פתח תקווה והרב החדש

ברכה לרב החדש של פתח תקווה בכניסתו לרבנות. ענייני המושבה שלא נגמרו יושלמו עתה בידו, והרב קוק מוכן לעזור.

עיקרי הדברים

- ברכה לרב פתח תקווה.
- העברת הטיפול בענייני המושבה.

נוסח האגרת

ב"ה[1] י"ד מנ"א[2] תרע"א[3] רחבות.

לכבוד הועד הנכבד למושבה הנכבדה פתח תקוה, ולכללות עדת ד' שמה, ובראשם לכבוד האורח הנעלה והחשוב הרב המאוה"ג[4] מרא דאתרא שליט"א[5].

הנני מגיש להדרת כבודם את ברכתי ממעמקי לבבי ברכת מז"ט[6], להופעתו הנכבדה של כבוד חביבי הרב הנכבד שי'[7] לשבת על כסא הרבנות במושבה החביבה. אברכם בכל לבבי בברכת אושר והצלחה ושמחת עולמים בטוב ד' על עמו ונחלתו, והנני מושיט בזה את ידי בברכת שלו'[8] וחבת ידידות לכבוד הרב הנכבד, ואברכו בהצלחה בעבודה פוריה לאור ד' ותורתו על אדמת קדשנו.

ונזכה יחד לראות בתקומת אהלי יהודה וישראל עושה חיל בארץ חיים,

בהשתתפות נאמנה בשמחת המושבה וברגשי כבוד וברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ענינים מושביים, שעוד לא נגמרו מפני עכובים שונים מצדי, יגמרו בע"ה[9] עתה ע"י[10] כבוד הרב, ואם יהי'[11] צורך לברור דבר בזה מצדי הנני תמיד בעה"י[12] מוכן לעזרה, כדרכנו עד כה, הנ"ל[13]

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
4. המאוה"ג - המאור הגדול
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. מז"ט - מזל טוב
7. שי' - שיחיה
8. שלו' - שלום
9. בע"ה - בעזרת השם
10. ע"י - על ידי
11. יהי' - יהיה
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ב - יפו **נמען:** הרב ישראל אבא ציטרון, אב בית דין פתח תקווה

נחוץ לייסד תלמודי תורה בגליל, אבל מכתב לרבנים לא יספיק. יש להתייעץ עם ד"ר אויערבך ועם האגודה מפרנקפורט ומהמבורג. נוסדה 'אגודת התרבות הישראלית', ובכוונתו לאחד את 'תחכמוני' ואת 'נצח ישראל'. אחר כך יפנו במכתב גלוי לגולה, כדי לחנך בגליל כפי שנעשה ביהודה.

עיקרי הדברים

- תלמודי תורה בגליל.
- איחוד 'תחכמוני' ו'נצח ישראל'.
- 'אגודת התרבות הישראלית'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ב[4].

לכ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7] החה"ש[8] אוצר תו"י[9] טהורה מו"ה[10] ישראל אבא ציטרון שליט"א[11] האב"ד[12] דמושבה פ"ת[13] ת"ו,

שלו'[14] וברכה באה"ר[15],

יקרת מכתבו מיום ה' דנא הגיעני. ע"ד[16] נחיצת הענין להחל כעת ביסוד ת"ת[17] בגליל [ייסוד תלמוד תורה בגליל] אין שום ספק. אבל הדרך להוציא את הענין הגדול הזה, הדורש הוצאה גדולה, ע"י[18] מכתב נשלח לרבנים, - אין מספיק. וצריכים אנו להתישב בזה עם ידידנו הד"ר[19] אויערבאך [ד"ר משה אוירבך, מנהל בית הספר "תחכמוני" ומראשי "אגודת ישראל"] נ"י[20], איך להתחיל לבא בדברים עם האגודה הפפטי"ת[21]. ואני חושב שצריך לאגד ג"כ[22] לזה את ראשי ה"תחכמני" שבהמבורג כעת. ויחד עם זה נחל בע"ה[23] בפעולה. אמנם אם היקר הר"מ[24] דיסקין נ"י חפץ להדפיס מכתב מעורר, בתור איש יודע את מצב הענין לעומקו, הדבר נאה מאד, אבל א"א[25] לצרף לזה תכונה מעשית של קביעות ועד ואדרעסע לכספים, כ"א[26] ע"י הסכמה כללית מהכחות העובדים יחד עמנו, בתיקון החינוך ע"פ[27] יראת שמים, באימוץ הדברים המוכרחים לצרכי הזמן כדי להחזיק מעמד נגד הזרם ההורס.

והנה פה נוסדה אגודה בשם "אגודת התרבות הישראלית", מכוונת לשם הרמת דגל דת קודש, בכל האמצעים שהזמן מרשה, כדת תוה"ק[28] נקוה שילוו לנו כחות רבים. וכמובן יהיה כת"ר[29] ג"כ מראשי העובדים בקודש. נקוה שלשבת הבע"ל[30] יבואו, לשם הרחבת האגודה צירים לפ"ת[31]: דירקטור שלזינגר [מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו] ועוד איזה נכבד. אחת מהעבודות למטרת האגודה הנ"ל[32] הועדתי, את האחדות הרשמית של אלה שני הכחות העובדים בקודש, לשם הגנתה של היהדות הנאמנה, ה"תחכמני" ו"נצח ישראל". [בית הספר "נצח ישראל" בפתח תקוה] וכשיעלה הדבר בידינו בע"ה כתקותי, אז נוכל לפנות במכתב גלוי, לכללות הגולה ולגדולים הפרטיים העומדים בראשם, לגשת אל העבודה של הרמת

דגל החנוך הנאמן לד' ותוה"ק[33] בגליל, כפי אותה התכנית אשר נתמחתה ביהודה, ע"י עבודתו הנאמנה של חביבנו רב הפעלים ד"ר[34] אויערבאך שי'[35].

יקח נא גם כת"ר דברים בזה עם הד"ר הנ"ל נ"י ויודיעני בטובי את השקפתו הטובה בענין זה. והשי"ת[36] הבוחר בארץ חמדה יעזרנו להקים עדות ביעקב ותורה בישראל [תהלים עח, ה] בנחלת ד'.

והנני חותם בברכה וידידות כנה"ר[37] ונפש ידי"ע[38] דוש"ת[39] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. החה"ש - החיים והשלום
9. תו"י - תורה ויראה
10. מו"ה - מורנו הרב
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. האב"ד - האב בית דין
13. פ"ת - פתח תקוה
14. שלו' - שלום
15. באה"ר - באהבה רבה
16. ע"ד - על דבר
17. ת"ת - תלמוד תורה
18. ע"י - על ידי
19. הד"ר - הדוקטור
20. נ"י - נרו יאיר
21. הפפטי"ת - ככל הנראה שגיאת סריקה של הפ"פית (הפרנקפורטית)
22. ג"כ - גם כן
23. בע"ה - בעזרת השם
24. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
25. א"א - אי אפשר
26. כ"א - כי אם
27. ע"פ - על פי
28. תוה"ק - תורתנו הקדושה
29. כת"ר - כבוד תורתו
30. הבע"ל - הבא עלינו
31. לפ"ת - לפתח תקוה
32. הנ"ל - הנזכר לעיל
33. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
34. ד"ר - דוקטור
35. שי' - שיחיה
36. והשי"ת - והשם יתברך
37. כנה"ר - כנפשו הרמה

38. ידי״ע - ידידו עוז

39. דוש״ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג תשרי תרע"ג - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

אף שבחוזה עם חוכר בית המרחץ נכתב שאין לתבוע, שום חוזה לא נועל את הדלת בפני דורש דין תורה. התובע יגיש את טענותיו בכתב, הוועד ישיב, ואז יוחלט אם יש מקום לדין.

עיקרי הדברים

- חוזה אינו מונע דין תורה.
- הגשת טענות בכתב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג תשרי תרע"ג[4]

לכבוד הועד הנכבד בפ"ת[5] ת"ו, שלו'[6] רב.

הגיעני מכתבם הנכבד מיום כ' דנא, בצירוף העתקת החוזה בין הועד ובין מחזיק ביהמ"ר[7] במושבה. [בית המרחץ]

וע"ד שאלתם אם יוכל החוכר הנ"ל[8] לתבע אותם לד"ת[9], ביחוד ע"פ[10] התנאי של סעיף ה' מכתב החוזה הנ"ל, אתכבד להודיעם ששום חוזה לא יוכל לנעול את הדלת לפני דורש ד"ת[11]. כי אף שמדברים שבכתב ניכר שאין כאן טענה, מי יודע מה יתבע התובע מצד דברים שבע"פ[12], או איזה ענינים שנתחדשו אחר כתב החוזה.

ע"כ[13] לדעתי הדרך היותר נאותה בזה שהתובע הנ"ל יסדר בכתב את כל טענותיו מה שהוא תובע מהועד, ואז אפשר כבר לדעת, ע"פ הערכת הדברים נגד כתב החוזה, אם יש מקום לד"ת. וכבר הנהגתי במושבות, שכל יחיד כשהוא תובע מהועד, יסדר תחילה דבריו בכתב והועד ירשום את תשובותיו, ואח"כ[14] הננו מחליטים אם דברים כאלה ראויים להיות מוצעים לפני ד"ת.

ברגשי כבוד וברכה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. שלו' - שלום
7. ביהמ"ר - בית המדרש לרבנים
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. לד"ת - לדברי תורה
10. ע"פ - על פי

11. ד"ת - דברי תורה
12. שבע"פ - שבעל פה
13. ע"כ - על כן
14. ואח"כ - ואחר כך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** דובער ימיני, ועד ספר האחוזות בפתח תקווה

קניין שלא נרשם בספר האחוזות אינו עדיף על עיקול שהטיל רב המושבה. לפי התקנות שנתקבלו בניסן תרס"ט, העיקול תקף עד בירור הדין.

עיקרי הדברים

- עיקול מול קניין שלא נרשם.
- תקנות ספר האחוזות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו כסלו תרע"ג[4].

אדון נעלה מר דובער ימיני נ"י[5], חבר ועד ספר האחוזה בפתח תקוה [הוועד שרשם את בעלות הקרקעות במושבה] ת"ו,

שלו'[6]

הנני בזה להשיב לכבודו ע"ד[7] שאלתו בנידון עיקול שנתקבל מכבוד רב המושבה נ"י על נחלה אחת, שהקנין נעשה עליה לפני העיקול, אבל עדיין לא נרשמה הנחלה הנ"ל[8] בספה"א[9], אם יוכלו לרשום בספר האחוזה, למרות העיקול הנ"ל מצד קדימת הקנין.

אתכבד בזה להודיע לכבוד ועד ספר האחוזה, שע"פ[10] התקנות אשר נתקנו בהסכמתי ונתקבלו במושבה, מחודש ניסן תרס"ט[11], אין ספר האחוזה זקוק לקנינים שלא נרשמו בו, והעיקול הנ"ל יש לו כל דין תוקף עיקולי ב"ד[12], עד שיתברר הדו"ד[13], שבין הצדדים הנ"ל,

ברגשי כבוד וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. בספה"א - בספר האחוזה
10. שע"פ - שעל פי
11. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
12. ב"ד - בית דין
13. הדו"ד - הדוד

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: טבת תרע"ג - יפו **נמען:** באי־כוח הכרמים העקורים בפתח תקווה

הרב קוק אינו זוכר שהתבקש להזמין לדין תורה את ז' גלוסקין, מנהל הסינדיקט בראשון לציון. הרב קוק מסביר שעיקול אפשר רק על כסף או שווה כסף, ולא על דין תורה. הם יכולים לבוא לדין ביום א' הקרוב אם יספיק הזמן.

עיקרי הדברים

- דין תורה עם הסינדיקט.
- עיקול רק על ממון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], טבת תרע"ג[4]

לכבוד ידידי הנכבדים באי-כח הכרמים העקורים בפ"ת[5] ת"ו,

שלו'[6] וברכה,

בתשובה על יקרתם מיום א' ח"ז[7], אתכבד להשיבם, שאיני זוכר כלל שבאה לידי תביעה מכבודם להזמין לד"ת[8] את מנהל הסינדיקט בראש"ל[9] מר ז' גלוסקין. [זאב גלוסקין, מנהל אגודת הכורמים ("הסינדיקט") של יקב ראשון לציון] רק זה איזה שבועות שכבוד המנהל הנ"ל[10] הודיעני בשם ועד המושבה שלהם, שחפצים הם לבא לפני לד"ת עמו, ודרש קביעות זמן והודעתי הדברים לכבוד הועד, וקבלתי ידיעה, שיבאו לד"ת, ואח"כ[11] נדחה הדבר, וכעת כפי הנראה הסכימו שניהם לבא ליום א' הבעל"ט[12], אחרי אשר נדרשתי אם אין מצדנו מניעה ע"ז[13]. והשבתי שיוכלו לבא.

עיקול אצלי יוכל להתקבל, רק על כסף או שוה כסף, אבל לא על ד"ת[14], שכל התובע תחילה צריכים לדון אותו כסדר, ואח"כ כשהדין נותן אפשר לעקל את הכסף שביד המתחייב.

מצדי אין עיכוב לקבל ג"כ[15] את הד"ת[16] שלהם ליום א' הבעל"ט, אם רק יספיק הזמן, כי להקדים המאוחר אי אפשר.

בכבוד נעלה ובברכה מקודש

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. שלו' - שלום
7. ח"ז - חודש זה

8. לד"ת - לדברי תורה
9. בראש"ל - בראשון לציון
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. ואח"כ - ואחר כך
12. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
13. ע"ז - על זה
14. ד"ת - דברי תורה
15. ג"כ - גם כן
16. הד"ת - הדברי תורה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרע"ג - יפו **נמען:** הרב ישראל אבא ציטרון, רב פתח תקווה

הרב קוק שואל אם המסרבים לעשר בפתח תקווה עדיין בסירובם. לפני שיאלץ להשיב לחוץ לארץ שלא כל פירות הארץ בחזקת מתוקנים, יבוא שוב להתחנן לפניהם. (סוף האגרת חסר.)

עיקרי הדברים

- המסרבים לעשר.
- ניסיון אחרון בדרכי שלום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] כ' שבט תרע"ג[4]

שלו'[5] וברכה לכ'[6] ידי"נ[7] הרב המאוה"ג[8] החה"ש[9] אוצר תו"י[10] מו"ה[11] ישראל אבא ציטרון [הרב ישראל אבא ציטרון, רבה של פתח תקוה] שליט"א[12], האב"ד[13] דעה"ק[14] פתח תקוה ת"ו.

אחדשה"ט[15] באה"ר[16],

אתכבד בזה לבקש מכת"ר[17] להודיעני איך עומד הדבר עם המעשר, [בפתח תקוה היו מתיישבים שסירבו להפריש תרומות ומעשרות מפירותיהם] אם על עמדם עומדים המסרבים, או שיש תקוה שיתנו רשות לעשר את פירותיהם.

אם לא הוטב הדבר, מוכרח אני בל"נ[18] לקיים את אשר דברתי במושב הועד דמחנ"ק[19], שטרם שאהי'[20] מוכרח להשיב, לדאבון לבבי, שאין כל הפירות היוצאים מא"י[21] מיבול אחינו, בחזקת מתוקנים, [שלא כל הפירות היוצאים מארץ ישראל הופרשו מהם תרומות ומעשרות] עוד אבא עוד הפעם להתחנן לפני העומדים-על-דעתם הללו, בעד כבוד התורה והמצוה וכבוד אה"ק[22]. אולי ירחם ד' ודברינו יכנסו בלבבם, ונוכל לבשר לאחינו הרחוקים שהכל הוא מתוקן.

(הסוף חסר בהעתק כי"ק)

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. המאוה"ג - המאור הגדול
9. החה"ש - החיים והשלום
10. תו"י - תורה ויראה
11. מו"ה - מורנו הרב
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

13. האב"ד - האב בית דין
14. דעה"ק - דעיר הקודש
15. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
16. באה"ר - באהבה רבה
17. מכת"ר - מכבוד תורתו
18. בל"נ - בלי נדר
19. דמחנ"ק - דמחנה קודש
20. שאהי' - שאהיה
21. מא"י - מארץ ישראל
22. אה"ק - ארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד אייר תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יצחק אבא ציטרון, רב פתח תקווה

תושב מקהילתו מתלונן על הרב ציטרון בעניין עיזבון. הרב קוק מסביר שבתלונה על רב יש לנהוג בזהירות: להעיר לקובל שחזקה על חבר שעשה הכול כראוי, ומצד שני להראות שאין משוא פנים. הרב קוק מבקש פרטים, ומציע לעכב את יתרת הכסף עד בירור עם היורשים באוגוסטוב.

עיקרי הדברים

- תלונה על רב - זהירות.
- 'חזקה על חבר'.
- אין משוא פנים.
- עיכוב כספי העיזבון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד אייר תרע"ג[4].

כ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7] החה"ש[8] מוהרי"א[9] ציטרון [הרב יוסף אליהו ציטרון, רבה של פתח תקוה] שליט"א[10], האב"ד[11] דפ"ת[12] ת"ו, שלו'[13] וברכה באה"ר[14].

זה פעמים שה"מ[15] ממחנה כת"ר[16] בא אלי ומעסיקני ע"ד[17] איזה סכסוך של עזבון, שעשהו כת"ר לאפוטרופוס, ויש לו לפי דבריו קובלנא על כת"ר. במאורעות כאלו, עם בע"ב הקובלים על רב שבעדתם, צריכים להתנהג בזהירות יתירה, כמובן להעיר את הקובל עצמו, על האפשרות הודאית, שכל הענין הוא מוטעה אצלו, וחזקה על חבר שעשה הכל מתוקן, ומעבר מזה מוכרחים ג"כ[18] להראות פנים, שהיא באמת ג"כ חובה, שאלמלי יתברר שבאמת העביר-דרך מי שהוא, אין משוא פנים אפילו לרב. ע"כ[19] אחלה את כת"ר להודיעני תוכן העובדא, ועם, זה אם אפשר שמותר הכסף שבידו יעוכב עד שיבורר הדבר עם היורשים, שביאגוסטאוו, [אוגוסטוב שבפולין] לפי דעתי הי'[20] הדבר נכון ומתוקן.

בנקודת הדין הנני מבין שכת"ר[21] נתן להאלמנה למזונות, אבל הקובל טוען שנודע שת"י האלמנה נמצא סכום ת"ק רו"כ[22] מכסף הבעל. איך שיהי'[23] ודאי לי שכת"ר עושה ויעשה כתורה, וחפץ ד' בידינו יצלח בעה"י[24].

והנני דוש"ת באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

למותר אמצא לבקש סליחה על הכנסי בעניניו. מוחזקני שכת"ר יודע את עזוז אהבתנו, וכל מעשי בזה הנם רק לטובתו ולכבודו היקר וחביב עד לאחת באמת.

ידי"ע הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. החה"ש - החיים והשלום
9. מוהרי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האב"ד - האב בית דין
12. דפ"ת - דפתח תקוה
13. שלו' - שלום
14. באה"ר - באהבה רבה
15. שה"מ - שהוד מעלתו
16. כת"ר - כבוד תורתו
17. ע"ד - על דבר
18. ג"כ - גם כן
19. ע"כ - על כן
20. הי' - היה
21. שכת"ר - שכבוד תורתו
22. רו"כ - רובל כסף
23. שיהי' - שיהיה
24. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אלול תרע"ג - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

בעניין סכסוך על פרדס: ניכר שהשומה לא הייתה מדויקת, אבל קשה לברר זאת, והקונה כבר השקיע. הרב קוק מציע להעביר לבוררות (זבל"א), כך שאם הפרדס יחזור לבעליו, הקונה לא יינזק - קרוב לדין ולצדק גם יחד.

עיקרי הדברים

- שומה לא מדויקת.
- 'ועשית הישר והטוב'.
- בוררות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד אלול תרע"ג[4]

לכבוד הועד הנכבד בפתח תקוה ת"ו, שלו'[5].

אתכבד להעיר את כבוד הועד, כי הנני מוצא את הענין של ח'-פ. [הסכסוך בין מר ח' למר פ' על מכירת פרדס] מסובך מאד. דברים ניכרים יש כאן שלא היתה השומא [הערכת השווי] ככל הדיוק הנדרש כדין, אבל לברר קשה הדבר מאד, ועם שימת-לב, שכל שומא הדרא [חוזרת (ארמית)] ' מצד הדין משום ועשית הישר והטוב, [דברים ו, יח; ממנו למדו חז"ל שבמקרים מסוימים חוזרים מעסקה (בבא מציעא קח)] באופן שלא יהיה היזק להקונה, אלא שכאן חסר איזה תנאי להתגשמות דין זה, מפני שכבר הוציא מר ח' הוצאות לשבח הפרדס, אבל בענין עמום כזה לעולם ראוי להתקרב לחוגי הדין והיושר גם יחד. ע"כ[6] הנני מוצא לנכון, שצריך ענין זה להמסר לזבל"א[7], [להימסר לבוררות "זה בורר לו אחד", שכל צד בוחר בורר (סנהדרין כג)] באופן שאם יעמד הענין בשיבת הפרדס ליד בעליו הראשון לא יהיה להקונה שום היזק, ואופן פיוס אחר יקבלו עליהם הצדדים ג"כ[8] ע"פ[9] הכרעת הזבל"א[10]. כ"ז[11] הנני אומר ע"פ דעת נוטה, קרוב לדין תורה. [לפי דעה קרובה לדין תורה]

והנני מוצא, שנכון הדבר שיעזור כבוד הועד להוציא את הדבר הישר הזה לפעלו.

בכבוד וברכת השנים

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. ע"כ - על כן
7. לזבל"א - לזה בורר לו אחד (לבוררות)
8. ג"כ - גם כן

9. ע"פ - על פי
10. הזבל"א - הזה בורר לו אחד (הבוררות)
11. כ"ז - כל זה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד טבת תרע"ד **נמען:** אגודת 'הפרדס' וועד פתח תקווה

יש לסדר את תיקון תרומות ומעשרות במושבה ובמסחר האגודה בירושלים, כדי שלא יהיה מקום לקובלנה על פירות אחינו. הרב קוק שולח את הרב בן ציון ידלר עם הוראות.

עיקרי הדברים

- סידור העישור למסחר.
- שליחות הרב ידלר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ד טבת תרע"ד[2]

לכבוד אגודת ה"פרדס" בפ"ת[3], [אגודת פרדסני פתח תקווה לשיווק פירות הדר] וכבוד ועד המושבה ובראשם כ'[4] ידי"נ[5] הרב המאוה"ג[6] סוע"ה[7] מוהריי"א[8] ציטרון [רבה של פתח תקווה] שליט"א[9] האב"ד[10] יצ"ו[11], שלו'[12] רב עד העולם.

אתכבד להודיע את הדרת כבודם, שהמצב ע"ד[13] תיקון תרומ"ע[14] בכלל במושבה, וביחוד לעניני האגודה הנכבדה ומצב מסחרה בעיר עז לנו בירושלים ת"ו[15], צריך הוא סידור נכון להסיר את כל קובלנה שיוכל כל ירא וחרד לדבר ד' לחשוב על דבר היתרון של פירות אחינו החביבים. ואבטח שכל הכחות הנכבדים, הפועלים על שדי ישובנו הקדוש והחביב, יתנו יחד את ידם לכל פעולה רצויה, שמגמתה היא השלטת סחר אחינו וביכור יבולם על כל יבול זר.

למטרה זו שמתי דברים בפי ציר אמונים הרב ר'[16] בנציון יאדלער [המגיד הירושלמי; ראו (כרך ב', אגרת תקפו)] שי'[17] המומחה לדבר מצד הרוחני והחמרי שיש בזה יחד, ויודע ברור את חפצי ועצתי, איך לבסס את היסוד המסחרי שלנו בשוקי הארץ, ולחבבו גם בחו"ל[18] ברוממות קרן בע"ה[19]. אקוה שיואילו הדרת כבודם להשיב לי ע"י[20] מוכ"ז[21] הרב היקר נ"י[22], שהכל יהיה על צד היותר טוב כחפץ לבב כולנו בעה"י[23].

ברגשי כבוד עמוקים וברכה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
3. בפ"ת - בפתח תקוה
4. כ' - כבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהריי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

10. האב"ד - האב בית דין
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. שלו' - שלום
13. ע"ד - על דבר
14. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
15. ת"ו - תבנה ותכונן
16. ר' - רבי
17. שי' - שיחיה
18. בחו"ל - בחוץ לארץ
19. בע"ה - בעזרת השם
20. ע"י - על ידי
21. מוכ"ז - מוסר כתב זה
22. נ"י - נרו יאיר
23. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו שבט תרע"ד - יפו **נמען:** ר' חיים אליעזר פלונסקי, משגיח המעשרות בפתח תקווה

תנאים להכשר לנכרים שקונים תפוזים מיהודים: תעודה מבית הדין בירושלים; עישור כל היבול ולא רק חלקו; חותם בטוח בכל תיבה, כך שלא יפתחו בדרך; וההכשר יינתן רק בתוך הכלי החתום.

עיקרי הדברים

- תנאי הכשר לתפוזים.
- עישור כל היבול.
- חתימת התיבות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו שבט תרע"ד[4]

להמשגיח על המעשרות בפ"ת[5] ה"ר[6] חיים אליעזר פלונסקי נ"י[7], שלו'[8],

אודיע בזה לכבודו, שהוסכם אצלנו, שאם יבקשו הנכרים, הקונים אורנג'ים של ישראל, [תפוזים; ראו (כרך ב', אגרת תרלא)] הכשר מכ', מוכרחים הם למלאות אלה הפרטים:

א) להביא תעודה מבד"צ[9] שבירושת"ו[10], שהם ממלאים את האזהרות הנוגעות לשמירת הכשרות שמה.

ב) שיתנו לעשר את כל היבול שבידם מישראל, ובשו"א[11] לא יתן להם הכשר, אם יעשרו רק חלק מהאורנג'ים וישאירו עמם טבלים, אפילו כשלא יבקשו הכשר כ"א[12] על אותו המקצת.

ג) שיהיה מונח חותם בטוח בכל תיבה באופן שלא יהיה שום ספק, שלא נפתחו התיבות בדרך, כמנהגם לעשות כן בלוד. - ובאופנים אחרים לא יתן להם הכשר, וההכשר לא יתן בידם, כ"א בתוך הכלי החתום דוקא.

והנני דו"ש[13] ומחזק ידיו לעבודת הקודש בעה"י[14],

הק' אברהם יצחק ה"ק

בירורי הפרטים ימסור לו ידידנו הר"ב[15] ידלר [הרב בן ציון ידלר, המגיד הירושלמי] נ"י. הנ"ל[16]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. ה"ר - הרב רבי
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. מבד"צ - מבית דין צדק

10. שבירושת"ו - שבירושלים תבנה ותכונן
11. ובשו"א - ובשום אופן
12. כי"א - כי אם
13. דו"ש - דורש שלום
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. הר"ב - הרב רבי שם שמתחיל באות ב (כגון בנימין / ברוך / בצלאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו שבט תרע"ד - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

יש לכבוש את שוק ירושלים לתפוזים יהודיים, ויש לזה 'עתיד נכבד'. יחידים לא ימכרו לנכרים, ויבטלו את דעתם לטובת המסחר הכללי.

עיקרי הדברים

- כיבוש שוק ירושלים.
- לא למכור לנכרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. עה"ק[2] יפו ת"ו, ט"ו שבט תרע"ד[3]

לכ'[4] הועד הנכבד בפ"ת[5], שלו'[6].

הנני מוצא לי לחובה להעיר את כבוד הועד, שראוי לו לדעתי להתענין בכבישת השוק הירושלמי לטובת האורנג'ים הישראליים. [ראו (כרך ב', אגרת תרלא), (כרך ב', אגרת תרנח)] הנני רואה בזה עתיד נכבד. אע"פ[7] שתחילת מהלך הענין הוא בכבדות, נקוה שישגה אחריתו בע"ה[8].

אחד מהדרכים הנדרשים לחיזוק ידי ישראל בזה הוא שלא ימכרו יחידים את האורנג'ים לנכרים. וכדאי הדבר שיבטלו איזה יחידים את דעתם לטובת המסחר הכללי שלנו, ביחוד כשאפשר לתקן שלא יסבלו מזה שום הפסד.

בתקוה שיעשה כ'[9] הועד כל האפשר לענין נכבד דנא, הנני חותם ברגשי כבוד וברכה נאמנה מציון ומקודש.

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב, פרטי ביאורים ימסר להם צירנו הר"ב[10] ידלר נ"י[11]. הנ"ל[12]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
4. לכ' - לכבוד
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. שלו' - שלום
7. אע"פ - אף על פי
8. בע"ה - בעזרת השם
9. כ' - כבוד
10. הר"ב - הרב רבי שם שמתחיל באות ב (כגון בנימין / ברוך / בצלאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
11. נ"י - נרו יאיר
12. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו שבט תרע"ד - יפו **נמען:** אגודת 'הפרדס' בפתח תקווה

אין לשים לב לחומרות 'המתמיהים' שמעכבות את המסחר, כי גדולי ירושלים ובית הדין מאוחדים בהגנת השוק לטובת ישראל. הרב קוק מבקש לא לקמץ בסחורה ולהוריד את המחיר ככל האפשר.

עיקרי הדברים

- אין להתחשב בחומרות מעכבות.
- אספקה מלאה ומחיר נמוך.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו שבט תרע"ד[4]

לכ'[5] אגודת הפרדס בפ"ת[6] ת"ו, שלו'[7].

הנני מוצא לי חובה להעיר את כבודם, ע"ד[8] ערך העתיד של כבישת השוק הירושלמי לאורנגי'ינו. [ראו (כרך ב', אגרת תרנט)] אל ישימו לבם אל איזה דברי חומרות מהמתמיהים, שמעכבות את התפתחות העסק, כי בע"ה[9] דעת הקהל עמנו לטובת המסחר של יבולנו, וכל דבר חדש המעיק על מהלך העסק לא יתקבל בשום אופן. וגדולי ירושת"ו[10] ורבני הבד"צ[11] מוכנים להתאחד עמנו, בהגנת השוק לטובת ישראל ועבודתו בארץ, כחק דרכי נועם של תורתנו הק'[12], תורת חיים. ואבקש בזה מהאגדה הנכבדה, שלא תקמץ בסחורה, ויראו שיהיה השוק של עיר עז לנו מעוטר בפירותינו. וכמה דאפשר להנמיך את השער. אין ספק שיעשו כן לטובת הציבור בכללו, ולטובת הפרחת המסחר.

פרטי דברים בזה, ימסור להם צירנו הר"ב[13] ידלר נ"י[14].

בברכה לעשות חיל על אדמת קדשנו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. לכ' - לכבוד
6. בפ"ת - בפתח תקוה
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. בע"ה - בעזרת השם
10. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
11. הבד"צ - הבית דין צדק
12. הק' - הקטן
13. הר"ב - הרב רבי שם שמתחיל באות ב (כגון בנימין / ברוך / בצלאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

14. נ"י – נרו יאיר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת תתקפז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח מרחשון תר"פ **נמען:** הרב ישראל אבא ציטראן, רב פתח תקוה

על המשגיח לתרומות ומעשרות שנטה 'לצדי דרכים': בגלל ניסיונו לא הורחק לגמרי, אבל מינו עוד ממונה 'ישוקט ודובר שלום', ואת הישן הזהירו שלא יחרחר ריב. הרב קוק אינו מתרשל ביסוד 'הסתדרות הרבנים', אלא 'האסון הנורא אשר קראני' (מות בתו) מכביד עליו, 'והנני עדיין כגבר אין אילי'. ועם זאת הרב קוק עובד בהכנה.

עיקרי הדברים

- המשגיח לתרומות ומעשרות.
- ממונה נוסף.
- הסתדרות הרבנים.
- האסון.

נוסח האגרת עם ביאור

כ"ח מ"ח[1] פי'

לכ'[2] ידי"נ הרב הגאון החה"ש[3] מו"ה[4] ישראל אבא ציטראן [רבה של פתח תקווה; ראו (כרך ב', אגרת תרלו)] שליט"א[5]

האב"ד[6] דפתח תקוה ת"ו שלום וברכה מכתב קודש דמר כת"ר[7] ידי"נ[8] שליט"א הגיעני, ומאד נצטערתי על הצער שנצטער מר בענין רב"צ[9] ידלר, [הרב בן ציון ידלר, שהיה ממונה מטעם הרב קוק על תיקון תרומות ומעשרות במושבות; ראו (כרך ב', אגרת תקפו)] וגם פה שמעתי שנטה לצדי דרכים, אבל בהיותי יודע שהטיפול בעניני תיקון תרומ"ע[10] צריך נסיון וזריזות, והוא נתמחה בכך זה כמה שנים, לא מלאני לבי להעבירו לגמרי. ובישוב הדעת עם ידידינו היקרים חברי הבד"צ[11] ומשרד הרבנות דפעה"ק[12], הסכמנו לקחת עוד ממונה איש שוקט ודובר שלו'[13] לעמו. ובמקום שלא יהי'[14] אפשר לשלח את הראשון הישן נשלח את החדש. אקוה שגם כתר"ה[15] חביבי יסכים ע"ז[16] ויעזרנו לתמם את הענין בע"ה[17]. ומה שנוגע להסתדרות הרבנים, תמהני איך עלה ע"ד[18] כתר"ה שהנני מתרשל ביסוד הדבר הקדוש הזה, שכל בנין קדושת האומה באה"ק[19] תלוי בו, אבל הלא יודע מר את האסון הנורא אשר קראני, [ככל הנראה פטירת בתו אסתר יעל, זמן קצר לאחר שובו לארץ] אשר הוגה ד' ביום חרון אפו בעוה"ר[20], והנני עדיין כגבר אין איל, עד אשר ירחמנו השי"ת[21] בזכות הרבים מעודדני לעבוה"ק[22], עבודת ד' ועם קדשו על אדמת הקדש באיחוד כל ת"ח[23] נבוני לב יראי ד' וישרי דרך, ובכל חולשתי ויגון לבבי ל"ע[24], הנני עובד בהכנה הדרושה לענייננו הגדול, ואקוה להודיע פרטי דברים לכתר"ה[25] בע"ה כשיגמלו הדברים קצת, וצור ישראל יכונן את מעשי ידינו למען שמו.

מובן הדבר, שחוץ ממה שלקחנו את הממונה החדש הזהרנוהו להישן, באזהרה גדולה וכפולה, שלא יהין עוד לחרחר ריב ולהתערב בהשאלות הצבוריות בכל פרטיהן וסעיפיהן, ואם לא יקיים, מובן הדבר שנהי'[26] מוכרחים לטכס עצה איך להעמיד את המצב על מכון השלו'[27] וכבוד הצבור ושלותו, אבל תקותי חזקה בעה"י[28] כי הכל יבא על מקומו בשלו'[29].

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות כנפשו היקרה ונפש ידי"ע[30] דוש"ת[31] באה"ר[32]

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. מ"ח - מרחשון
2. לכ' - לכבוד
3. החה"ש - החיים והשלום
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. האב"ד - האב בית דין
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. רב"צ - רבי בן ציון
10. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
11. הבד"צ - הבית דין צדק
12. דפעה"ק - דפה עיר הקודש
13. שלו' - שלום
14. יהי' - יהיה
15. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
16. ע"ז - על זה
17. בע"ה - בעזרת השם
18. ע"ד - על דבר
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
21. השי"ת - השם יתברך
22. לעבוה"ק - לעבודת הקודש
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. ל"ע - לא עלינו
25. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
26. שנהי' - שנהיה
27. השלו' - השלום
28. בעה"י - בעזרת השם יתברך
29. בשלו' - בשלום
30. ידי"ע - ידידו עוז
31. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
32. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א טבת תר"פ **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה (בפתח תקוה)

הרב קוק שואל על נסיעת הרצי"ה, על המשפחה ביפו ועל הסתדרותו בפתח תקוה. דרישת שלום ליונה ולבתיה, לד"ר לוין ולד"ר מירקין. תשובתו לרב פתח תקוה מתעכבת עד שיתברר עניין ועד הרבנים. המכתב נקטע בביקור הרב אלישר וחכמי הספרדים.

עיקרי הדברים

- שאלות לבן בפתח תקוה.
- ועד הרבנים.
- ביקור הרב אלישר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום י"א לחדש טבת שנת תר"פ[2]

בני יקירי שליט"א[3], כמובן הננו מתגעגעים לקבלת מכתבך. איך היתה נסיעתך. איך מצאת את יקירנו ביפו. ואיך הנך מוצא א"ע[4] בפ"ת[5]. [בפתח תקוה, שבה למד אז הרצי"ה בבית המדרש למורים] בטח תודיע בע"ה[6] הכל בבירור. ב"ה על המצב הרגיל בבריאות. יתן ד' הטוב בחו"ש[7] וכ"ט[8] לנו ולכל ישראל. דר"ש[9] יקירנו בפ"ת, יונה ובתי שי'[10]. ושלו'[11] חביבינו הד"רים לוין ומירקין שי'. את הרב נ"י[12]

ודאי התראית, בטח מסרת לו שהנני מעכב את תשובתי אליו עד שיתבררו הדברים יותר בענין ועד הרבנים. [הקמת הרבנות הראשית לארץ ישראל, שנוסדה בתרפ"א] נפסקתי בכתבתי זאת. בביקור של הרב אלישר וחכמי הספרדים שי', ע"כ[13] אקצר ואומר שלו'[14] וברכת ד' עליך ועל כל אשר לך. יכונן ד' ברב חסדיו אל כל מעשיך לטובת עמו ונחלתו עדי עד.

אביך מצפה אשרך כה"י[15]

אברהם יצחק ה"ק

הורינו שי' דושה"ט[16] ושי' כל יקירנו באה"ר[17] הנ"ל[18]

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. תר"פ – השנה תר"פ (1919/1920)
3. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. א"ע – את עצמו
5. בפ"ת – בפתח תקוה
6. בע"ה – בעזרת השם
7. בחו"ש – בחיים ושלום
8. וכ"ט – וכל טוב
9. דר"ש – דורש שלום
10. שי' – שיחיה
11. ושלו' – ושלום

12. נ"י – נרו יאיר
13. ע"כ – על כן
14. שלו' – שלום
15. כה"י – כנפשו היפה
16. דושה"ט – דורש שלומו הטוב
17. באה"ר – באהבה רבה
18. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת איד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' אדר תר"פ **נמען:** בנו הרב צבי יהודה ובתו בתיה (בפתח תקוה)

ההעתקות ל'אורות מאופלי' שנשלחו לשמואל עדיין לא נמסרו לדפוס. מהממשלה מגיעות פקודות והערות ל'דגל ירושלים' כאילו הוא כבר עיתון רשמי, ולאחרונה גיליון על תוצאות השלג ופעולות הממשלה לפרסום, אבל חסרים אנשים.

עיקרי הדברים

- 'אורות מאופלי' לדפוס.
- 'דגל ירושלים' כעיתון רשמי.
- מחסור באנשים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום ח' לחדש אדר שנת תר"פ[2]

יקירי, צב"י[3] ובתי שליט"א[4] הגיעה לנו הידיעה שתהי'[5] בתי בפ"ת[6]. יתן ד' ותהי'[7] הנסיעה לטובה ולשמחת לב כולנו. ב"ה על המצב של הבריאות כרגיל. יחזקנו ד' בחסדו לימים הבעל"ט[8]. קבלתי את המכתב לשמואל עם ההעתקות לאורות מאופל, ["אורות מאופל", פרקים בספר "אורות" שיצא לאור בתר"ף; שמואל הוא אחיו של הרב קוק] אבל לא נמסרו עדיין לדפוס, איני יודע אם הוא מצד טרדתי או מצד טרדתו של שמואל שי'[9]. מהממשלה באות פקודות והערות בעניני הדג"י[10], ["עיתון "דגל ירושלים"] כאילו הוא כבר עתון רשמי. והי'[11] צריך להשיב על כל. אבל הלא מחוסרי אנשים אנחנו, וצריך להתחזק בע"ה[12]. שבוע זה שלחו גליון ערוך בדבר תוצאות [השלג] [ככל הנראה השלג הכבד שירד בירושלים בחורף תר"ף] ופעולות הממשלה בזה כמובן לפרסמן. צריך להתישב בהתחלת הפעולה אי"ה[13]. כתבו נא, מכם ומיונה ופי"ב[14] שי'. ואתם בעצמכם אחי ואחותי שי' כתבו ג"כ[15] מכל אשר עמכם לטובה.

והנני בזה אביכם ואחיכם מצפה אשרכם כה"י[16]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. צב"י - צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שתהי' - שתהיה
6. בפ"ת - בפתח תקוה
7. ותהי' - ותהיה
8. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
9. שי' - שיחיה
10. הדג"י - הדגל ירושלים
11. והי' - והיה

12. בע"ה - בעזרת השם
13. אי"ה - אם ירצה השם
14. ופ"ב - ופרידא בתיה (רעייתו של הרב צבי יהודה)
15. ג"כ - גם כן
16. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אמג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט תמוז תר"פ **נמען:** מ"ש ראאב ור' ש' שטמפפר, פתח תקוה

מאז ייסוד 'נצח ישראל' התעניין בו, וגם עכשיו הרב קוק רוצה לאחד את הכוחות הדואגים לחינוך הכשר. בתוספת: בייסוד תלמוד התורה התנה הרב הלוי שיהיה תחת השגחתו, והבטיח לקיים זאת.

עיקרי הדברים

- תמיכה בנצח ישראל.
- השגחה על תלמוד התורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום י"ט לחדש תמוז תר"פ[2]

לכבוד ידידי הנכבדים יקירי הערך מוהרמ"ש[3] ראאב, ומוהר"ש[4] שטאמפפער [ר' משה שמואל ראב ור' שלמה שטמפפר? ממייסדי פתח תקוה] נ"י[5]

בפ"ת[6] ת"ו[7]. מכתבם היקר קבלתי, והנה מאז נוסד הנצח ישראל [בית הספר "נצח ישראל" בפתח תקוה] וטרם הוסדו התעניינתי הרבה מאד ביסודו, והתעניינות זאת היא באמנה אתי גם כעת, כאשר זכני ד' לשוב אל לוין. הקודש, ובכל לב הנני חפץ לתן ידי עם כבודם, ועם כל הדואגים לחינוך הכשר שלנו באמת, לאחד את הכוחות. ואקוה שכל מה שיש בכחם לעזור למטרה הקדושה הזאת יעשו ודי [יעזרנו] ע"ד[8] כבוד שמו, שלא תשכח עדות מפי זרע ישראל [על פי דברים לא, כא] על אדמת ישראל, ויצמיח לנו במהרה פדות ורוחה בשלמות, והי'[9] זה שלו'[10] כנה"י[11] ונפש ידידם מכבדם, הק'[12] אברהם יצחק קוק נ.ב. בתחילת היסוד של הת"ת[13], הי'[14] התנאי מהרב הלוי [הרב יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים", ממייסדי "נצח ישראל"] ז"ל[15] והמיסדים העוזרים על ידו שם יבדלו לחיים טו"א[16], שיהי'[17] הענין תחת השגחתי, ואנכי הבטחתי להם את מילוי דרישתם. ועד כמה שיהי' באפשרותי קיימתי בע"ה[18], וכן אקוה בחסדי השי"ת[19] גם לימים הבעל"ט[20], הנ"ל[21].

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. תר"פ – השנה תר"פ (1919/1920)
3. מוהרמ"ש – מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ש (למשל: משה + שמואל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. ומוהר"ש – ו + מוהר"ש: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. נ"י – נרו יאיר
6. בפ"ת – בפתח תקוה
7. ת"ו – תבנה ותכונן
8. ע"ד – על דבר
9. והי' – והיה
10. שלו' – שלום
11. כנה"י – כנפשו היקרה
12. הק' – הקטן

13. התי"ת – התלמוד תורה
14. הי' – היה
15. ז"ל – זכרונו לברכה
16. טו"א – טובים וארוכים
17. שיהי' – שיהיה
18. בע"ה – בעזרת השם
19. השי"ת – השם יתברך
20. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
21. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' תשרי תרפ"א **נמען:** הרב י"א ציטרין, רב פתח תקוה

ברכת השנה. הרב קוק הורה לשלוח עוד עותקים מהמכתבים (לאיכרים). לא נגע בעניין העסקת עולים אצל סוחרים בערים, כי כמעט אין נוכרים עובדים בבתי המסחר היהודיים, והדבר עלול לדחוק את תושבי הארץ הוותיקים ולעורר איבה; ובכל זאת יש לשים לב.

עיקרי הדברים

- ברכת השנה.
- עוד עותקים מהמכתבים.
- עבודה בערים - חשש איבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום ה' לחודש תשרי שנת תרפ"א[2]

ברכת השנים, וגמח"ט[3] לכ"[4] ידי"נ[5] הרב הגאון מוהריי"א[6] ציטרין [רבה של פתח תקווה; ראו (כרך ד', אגרת תתקפז)] שליט"א[7]

האב"ד[8] דפ"ת[9] ת"ו[10] הנה ברך לקחתי באהבה מכתר"ה[11] חביבי שליט"א. ותשובתו אמורה ואברכה מברכיך יתברך כתר"ה[12] בכל טוב. בשנה טובה ומעוטרת. ונזכה לראות בתשועת עם ד' על אדמת קדשו ובהצלחת צמח ישועתינו לגאולה שלמה. נצטערתי על אשר שלחו רק עקזעמ' אחדים מהמכתבים וציויתי להוסיף לשלח עוד איזה טופסים. מה שלא נקדתי בזה המכתב ע"ד[13] נתינת עבודה בערים אצל הסוחרים וכדומה, מפני שבמציאות כמעט אין נכרים עובדים אצל בתי המסחר של אחב"י[14], ואולי יוכל הדבר לגרום דחי' של תושבי הארץ מלפנים בשביל הבאים, ויביא לידי איבה, ע"כ[15] נמנעתי מזה. בכ"ז[16] צריכים אנו לשום לב גם ע"ז[17]. ועוד נתישב בע"ה[18] עם כתר"ה במכתבים. וכשיחנינו השי"ת[19] להתראות באיזה אופן להמשיך את העבודה של תוכן המכתבים לימים הבעל"ט[20].

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באה"ר[21] כנה"ר[22] ונפש ידי"ע[23] דוש"ת[24]

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. וגמח"ט - וגמר חתימה טובה
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. מוהריי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. האב"ד - האב בית דין
9. דפ"ת - דפתח תקוה
10. ת"ו - תבנה ותכונן

11. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. ע"ד - על דבר
14. אחב"י - אחינו בני ישראל
15. ע"כ - על כן
16. בכ"ז - בכל זאת
17. ע"ז - על זה
18. בע"ה - בעזרת השם
19. השי"ת - השם יתברך
20. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
21. באה"ר - באהבה רבה
22. כנה"ר - כנפשו הרמה
23. ידי"ע - ידידו עוז
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז שבט תרפ"ג **נמען:** הרב י"א ציטרין, רב פתח תקוה

על השמיטה הבאה: לא הצליח לכנס אסיפה, וצר לו לשאת לבדו את המשא. אין לייעץ לכתחילה לעשות צעד שיחייב עבודה בשביעית, כמו הבאת זבל על חשבון הזריעה, אולי המצב יוטב. מכירה בהבלעה נהוגה מימי המהרי"ט, אבל הפירות בקדושת שביעית, ועדיף לקבל מעות. המכירה לא תהיה פומבית לכל הארץ במקום אחד, כדי לא לעורר מתנגדים, אלא בכל מושבה כנהוג. בתוספת: בקשה לבדוק את טענותיו של גדליה בילאקא.

עיקרי הדברים

- שמיטה תרפ"ד.
- לא לייעץ לכתחילה.
- מכירה וקדושת הפירות.
- מכירה לא פומבית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ט"ז שבט פ"ג

ידי"נ[2] הרב הגאון מוהרי"א[3] ציטרון האב"ד[4] דעה"ק[5] פ"ת[6] ת"ו[7] שלו'[8] רב. נתאחרתי מהשיב על מכתב כת"ר[9] מחי' דנא, כי חשבתי אולי יעלה בידי להוציא אל הפועל את דבר האסיפה בהסכמת סדרי השמיטה הבע"ל[10], [אספת רבנים לקביעת הסדרים לשמיטת תרפ"ה] ולצערי לא עלה הדבר עדיין בידי מעכובים שונים, וצר לי מאד להעמיד עלי לבד, את כל המשא הזה. וע"ד[11] ההערות של כת"ר אשיב בזה: א. אין דעתי נוחה, שאנחנו נכנס להשיא עצה לשום ב"י[12] שיעשה, כעת צעד שיכריח אותו לעבוד בשביעית, כמו הכנסת הזבלים על חשבון הזריעה בשמיטה. [זיבול השדות מראש לקראת זריעה בשנת השמיטה] כי סו"ס[13] עלינו לקוות אולי יתן ד' והמצב יוטב, על שלפחות לא יהי'[14] הכרח לטפל בזריעות בשנת השמיטה. ואף אם נחשוב שאם יהי' הדבר בדיעבד יהי, הכרח לחפש העצה המורגלת של הפקעת המכירה, אבל לא להשיא עצה זו לכתחילה, כעת. ב. המכירה בהבלעה הלא היא נהוגה להיתר מימי המוהרי"ט[15] [מימי רבי יוסף מטראני] ז"ל[16], אבל הפירות הם בקדושת שביעית, ויותר טוב יהי' שבמקום הפירות יקבל מעות, ושיהי'[17] הפיסוק ככה, ואם יהי' איזה הכרח להקל קצת, על סמך המכירה הכללית בקדושת הפירות באיזה פרטים, נתחכם על זה בזמנו אי"ה[18]. ג. בכלל הנני יותר נוטה, שהמכירה לא תהי'[19] פומבית כ"כ[20], בשביל כל א"י[21] במקום אחד, שלא להרעיש יותר מדאי עי"ז[22] את המעוררים, רק כפי ההכרח יעשה בכל מושבה וסביבותיה ע"פ[23] הסדר הנהוג מאז, ובפרטי דברים נוכל לבא לידי הסכמה בע"ה[24] ואת צנועים חכמה. [משלי יא, ב]

יתן ד' ונזכה להקים עדות ד' וחוקותיו [על פי תהלים עח, ה] על אדמת הקודש בכל מלואם בב"א[25], כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר[29]

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[30]. ידי"נ היקר כתר"ה[31] שליט"א[32], איש אחד שמו גדליה בילאקא, אינו נותן לי מנוח באמרו שיש לו נכסים שנסבו לאחרים בלא משפט צדק, ודורש ממני התענינות בענינו בבכיות נוראות חודרות לב. הענין אומר הוא ידוע לכת"ר[33], יהי נא פשר דבר ואם יש מה לעשות בזה, ותודתי נתונה לו למפרע, ידי"נ הנ"ל[34]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ידי"נ - ידיד נפשי
3. מוהרי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. האב"ד - האב בית דין
5. דעה"ק - דעיר הקודש
6. פ"ת - פתח תקוה
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. שלו' - שלום
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. הבע"ל - הבא עלינו
11. וע"ד - ועל דבר
12. ב"י - בני ישראל
13. סו"ס - סוף סוף
14. יהי' - יהיה
15. המוהרי"ט - המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. ושיהי' - ושיהיה
18. אי"ה - אם ירצה השם
19. תהי' - תהיה
20. כ"כ - כל כך
21. א"י - ארץ ישראל
22. ע"ז - על ידי זה
23. ע"פ - על פי
24. בע"ה - בעזרת השם
25. בב"א - במהרה בימינו אמן
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. באה"ר - באהבה רבה
30. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
31. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
32. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
33. לכת"ר - לכבוד תורתו
34. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקפא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז אייר תרפ"ג **נמען:** הרב י"א ציטרין, רב פתח תקוה

בגלל המשבר, הוועד המקומי מקצץ; אבל אין לוותר על הניקור ועל ראש המנקרים, כי זה מיסודות הכשרות, ׳ועד שאתה מהנן ממון הרי אתה מפסיד נפשות׳ באיסור חלב.

עיקרי הדברים

- אין לקצץ בניקור.
- ראש המנקרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ט"ז אייר ג'

לכבוד ידי"נ[2] הרב הגאון אוצר נחמד רב פעלים סוע"ה[3] מוהרי"א[4] ציטראן [רבה של פתח תקווה; ראו (כרך ד', אגרת אסב)] שליט"א[5]

האב"ד[6] דעה"ק[7] פ"ת[8] ת"ו[9] שלו'[10] וברכה באה"ר[11], ידי"נ ואהובי כתר"ה[12] שליט"א, מצאתי לנפשי חוב קדוש לזרז את המזורז שכמותו יב"י[13] ע"ד[14] הענין הנוגע ברום עולם הכשרות בעדת קדשו. כאשר שמעתי שמתגרת יד המשבר מוכרח הועד המקומי לעשות קמוצים. ואם כי לבי דוה מאד על מצב אחינו בוני ארצנו הקדושה הנתון במצר כעת, וחזקה היא תקותי שבקרוב ירחיב ד' את גבול עמו על אדמת קדשו, אבל בכל הדוחק חלילה לנו להרשות לעשות איזה רפיון כל דהוא במה שנוגע למשמרת הכשרות. וכאשר ענין הניקור [הוצאת החלב והגידים האסורים מן הבשר] הוא אחד מיסודי הכשרות החמורים ע"פ[15] ההכרח להשתמש בבשר אחוריים עד ניקור. ורבות עמלנו להעמיד המצב על כנו. וכאשר הונהג גם באתרי' דמר, שיהי'[16] ראש המנקרים עומד הכן להשגיח היטיב, שלא יצא מכשול מת"י המנקרים, מצד איזה חפזון או שגגה.

ע"כ[17] החובה גדולה היא שלא לזוז מהנהגה חיובית קדושה זו, וקימוץ בענין קדוש כזה לא יזכר ולא יפקד, ועד שאתה מהנן ממון הרי אתה מפסיד נפשות ח"ו[18] באיסור כרת ח"ו של חלב החמור. ותקותי חזקה שכתר"ה[19] ברוחו הכביר, בחכמת לבו הרחבה וביראת ד' הטהורה אשר בקרבו, יעמד חזק ואמיץ בלי תת שום מקום לפרץ כ"ד בחומת קדשנו, ודי' ישלח ברכה במעשה ידי אחינו הבונים וירחיב גבולם וירומם קרנם בכבוד.

כנפש המברכם מקודש באה"ר[20]

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ידי"נ - ידיד נפשי
3. סוע"ה - סיני ועוקר הרים

4. מוהרי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. האב"ד - האב בית דין
7. דעה"ק - דעיר הקודש
8. פ"ת - פתח תקוה
9. ת"ו - תבנה ותכונן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. יב"י - ירבו בישראל
14. ע"ד - על דבר
15. ע"פ - על פי
16. שיהי' - שיהיה
17. ע"כ - על כן
18. ח"ו - חס ושלום
19. שכתר"ה - שכבוד תורתו רום הדרתו
20. באה"ר - באהבה רבה

אגרות שבהן פתח תקווה נזכרת – עם ביאור

לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תשא תרס"ב - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת מתאר את מחלתו. בעניין השמיטה (תרס"ב), נציגי המושבות ביקשו ממנו להקל לפי המבי"ט והמהרי"ט, ולפי הפאת השולחן. ההפסד עצום, וקיום הישוב כולו בסכנה. רב יפו כתב לו שר' יהושע לייב דיסקין התיר בשמיטה הקודמת. דעתו השתנתה מאז שנת תרנ"ו, אבל חסידי ר' יהושע לייב מתנגדים, וסומכים על טבלה של כעשרים רבנים שאסרו. גם ר' שמואל סלנט מסרב לומר דבר. האדר"ת לא יאמר דבר, ומבקש מהרב קוק לעיין בהלכה.

עיקרי הדברים

- מחלת האדר"ת.
- לחץ המושבות להקל בשמיטה.
- שינוי דעת האדר"ת.
- התנגדות חסידי ר' יהושע לייב דיסקין.

נוסח האגרת עם ביאור

לאגרת רז, ועי' אגי רמח. [ראו (כרך א', אגרת רז) ו-(כרך א', אגרת רמח)] לענין השמיטה. אגרות של הגאון האדר"ת זצ"ל[2].

ב"ה[3].

שפעת ברכות והצלחות ושלומים אלף לידיד לבי ואהוב נפשי ח' הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק שיחי'[4] לאוישטו"נ[5], הוא וביתו ובו"ב[6] ויגדלום לתחומעש"ט[7] בהרחבה ועונג רב.

נלאינו לחכות קרוב לשני חדשים על מכתבו. וממש החיו אותנו.

אין אני בן חורין מלהודיע את אשר אתי. והוא מ"ע[8] שבתורה ט"ט[9] יקרא. ["וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג, מה):] מכאן שאדם צריך להודיע צערו לרבים, כדי שיבקשו עליו רחמים (שבת סז)] אינני בבריאותי כראוי ל"ע[10], אני מסובל תמיד במיחוש הפיבער ל"ע, אשר היא מהלכת בפה תמיד ל"ע, ואין כל אדם נקי מזה, אם מעט ואם הרבה, גר ותושב, ותמיד אני מוכרח ליקח חינא ל"ע, וע"י[11] הפיבער נתגברו גם השיעולים לפרקים ל"ע, וחלישותי רבה מאוד, ד' יחזקני. אנא יזכירני תמיד בתפלתו, שיאמצני השי"ת[12] לתורתו ולעבודתו הק'[13].

עגמ"נ[14] הרבה יש לי מענין השמיטה, שקודם החנוכה הי'[15] פה המ"ץ[16] ממושב פתח תקוה ובעה"ב[17] נכבד מקולניא אחרת והפצירוני להקל להם ע"י[18] הוראת המבי"ט[19] והמהרי"ט[20] בהבלעה, [מכירת הקרקע לנכרי בשמיטה, בצירוף השכרה "בהבלעה", על פי פוסקי צפת במאה ה-16] וכ"פ[21] הפאת-השולחן. [ספרו של רבי ישראל משקלוב על המצוות התלויות בארץ] ואם כי כבר היא שנה הששית, אבל ההפסד לא יתואר, אינו משום חיי נפש של האכרים, אשר ג"כ[22] יעלו ליותר משי' בתי אבות הי"ו[23], רק פשוטו כמשמעו שכל הישוב יתבטל לגמרי באין שום שם וזכר לו חלילה. והגאבד"ק[24] יפו נ"י[25] כי[26] לי שכבר הורה הגרי"ד[27] [הרב יהושע לייב דיסקין]

ז"ל[28] בהשמיטה שלפני' לסמוך עליהם, ואמר שמי שיסמוך עליהם מי יוכל למחות בידו, וכן נעשה. וג"א[29] השבתי ג"כ בפשיטות, כבר הורו. ודעתי עתה שונה הרבה מבשני תרנ"ו[30], שאז נתווכחתי בדובעללן עם הגאבד"ק[31] ביאליסטאק, [הרב שמואל מוהליבר, רבה של ביאליסטוק, ממצדדי היתר המכירה] יבדילנו ד' לחייטו"א[32], אבל עתה הרבה הרבה נשתנו. אבל חברו עלי מחסידי הגריל"ד ז"ל, שלא ידעו רק מה שיצא לאסור בש' תרמ"ט[33] למגדר מילתא נגד הפושעים שרצו ממש לעקור מצות שביעית, וסמכו ע"ד[34] הגרי"א[35] [הרב יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, שאישר את היתר המכירה בשמיטת תרמ"ט] ז"ל. ואם כי הרביתי לדבר בהאסיפה שעשיתי בביתי, כי לע"ע[36] גם הוא הי' מתיר, וכמו שהרב דיפו כי לי שהתיר לו, - הם באחת אינם מאמינים לו, ואין להם אלא מה שהביאו טבלא חתומה בחותמו ועלי'[37] כעשרים רבנים ומופלגים שלא להתיר גם ע"י א"י[38] בשום דבר רק לאוקמי אילנא, ובכן נסתם הפתח, ואם שהישוב חרב ח"ו[39] ושי' בתי אבות שומרי תורה ותרומ"ע[40] א"ל[41] במה לחיות, זה אין דאגתם, ואני קראתי עליהם מש"כ[42] בחו"מ[43] בשלו יכול לקדש ש"ש ולא בש"א. [אדם רשאי לקדש שם שמים בממונו שלו ולא בממון של אחרים] והגרש"ס[44] נ"י אף שאז (תרנ"ו) התיר, עתה יאמר שא"א[45] לו לומר דבר. ולזאת השבתי שלא אומר בזה מאומה, ורק כל מה שיודעים מהגריל"ד[46] ז"ל שהתיר לא ישגיחו כלל על המחמירים. ואני מוכן לכתוב לגאוני גאליציא ממכירי שליט"א[47], אך חלישותי וטרדותי לא הרשוני עד כה. אולי יתחזק כתר"ה[48] לעיין בהלכה זו.

והנני בזה חו"ד[49] ידידם המצפה אשרם והצלחתם, ולבשר ולהתבשר טוב מכלל ומפרט,

אלי' דוד

כו"ח[50] יום ה' תשא תרס"ב[51] (עיה"ק[52] ירושלים ת"ו[53]).

---

1. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
2. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
3. ב"ה - ברוך השם
4. שיחי' - שיחיו
5. לאוישטו"נ - לאורך ימים ושנים טובות ונעימות
6. ובו"ב - ובני ביתו
7. לתחומעש"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
8. מ"ע - מצות עשה
9. ט"ט - טמא טמא (יקרא)
10. ל"ע - לא עלינו
11. וע"י - ועל ידי
12. השי"ת - השם יתברך
13. הק' - הקטן
14. עגמ"נ - עגמת נפש
15. הי' - היה
16. המ"ץ - המורה צדק
17. ובעה"ב - ובעלי הבתים
18. ע"י - על ידי
19. המבי"ט - רבי משה מטראני
20. והמהרי"ט - והמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

21. וכ"פ - וכן פסק
22. ג"כ - גם כן
23. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
24. והגאבד"ק - והגאון אב בית דין קהילת
25. נ"י - נרו יאיר
26. כ' - כבוד
27. הגריל"ד - הגאון רבי יהושע לייב דיסקין
28. ז"ל - זכרונו לברכה
29. וג"א - וגם אני
30. תרנ"ו - השנה תרנ"ו (1895/1896)
31. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
32. לחייטו"א - לחיים טובים ולשלום
33. תרמ"ט - השנה תרמ"ט (1888/1889)
34. ע"ד - על דבר
35. הגרי"א - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
36. לע"ע - לעת עתה
37. ועלי' - ועליה
38. א"י - ארץ ישראל
39. ח"ו - חס ושלום
40. ותרומ"ע - ותרומות ומעשרות
41. א"ל - אמר ליה / אמר לו
42. מש"כ - מה שכתב
43. בחו"מ - בחושן משפט
44. והגרש"ס - והגאון רבי שמואל סלאנט
45. שא"א - שאי אפשר
46. מהגריל"ד - מהגאון רבי יהושע לייב דיסקין
47. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
48. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
49. חו"ד - חותנו ודודו
50. כו"ח - כתיבה וחתימה
51. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
52. עיה"ק - עיר הקודש
53. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז תמוז תרס"ו - יפו **נמען:** הסכמה לספר "אשי ה'"

הרב קוק נותן הסכמה לספר של ר' אברהם שמעון ירמה מפתח תקווה, חקלאי בעצמו, על הלכות תרומות ומעשרות ודינים נוספים. לדבריו, בדור שזכה לשבת על אדמת הקודש החובה כפולה להתחזק בלימוד המצוות התלויות בארץ ובקיומן.

עיקרי הדברים

- מצוות התלויות בארץ.
- הסכמה לספר הלכה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1].

ראיתי איש מהיר במלאכת שמים, ידידי החריף ובקי ירא ושלם מו"ה[2] אברהם שמעון ירמה נ"י[3], אחד מאחינו היקרים שהתנחלו על אדמת הקדש במושבה פתח תקוה ת"ו[4], נדבה רוחו אותו לסדר חלק הגון מהלכות תרומ"ע[5], ועוד איזה דינים נחוצים, בסדר נכון ובלשון מבורר, לתועלת אחינו עובדי אדמת קדשנו והיושבים עלי'[6]. והנה עברתי על חלק הגון מדבריו, ומצאתים טובים ונכחים, מיוסדים על דברי רבותינו הפוסקים רו"א[7], וגם לפעמים הוסיף נופך מדילי' בסברא ישרה, ומה שמצאתי לנכון להעיר עליהם בקצרה הנם מוצגים עם הספר. וכאשר בימינו אלה, אשר זכינו לראות חלק מעמנו עם ד' אלה יושבים על אדמת ד', החובה כפולה ומכופלת עלינו להתחזק בהתעוררות האהבה לתלמוד ולמעשה של המצות התלויות בארץ, בכללותיהן ופרטיותיהן, ע"כ[8] כל עבודה הנעבדת בזה, ביחוד כאשר היא יוצאת מידי אחד מאחינו שהוא נאה דורש וגם נאה מקיים, באשר הוא בעצמו הוא עסוק בעבודת אדמת קודש, והוא זריז וממולא לקיים את המצות התלויות בארץ, כמאמרן והלכתן, עבודתו בקודש בסידור ההלכות הללו ראויה היא לחבה יתירה עד לאחת, וראוי הוא כבוד הרב המחבר שי'[9] לאחזוקי לי' טיבותא ולמימר לפעלא טבא ישר. ובאשר כונתו רצויה לשם שמים בשביל חיזוק התורה והמצוה על אדמת קדשנו ת"ו, ולא עבור בצע כסף, כי ב"ה איננו צריך לזה, ע"כ ראוי לקבל את הספר "אשי השם" [ספר על הלכות תרומות ומעשרות שחיבר איכר מפתח תקוה] של כבוד הרב המחבר נ"י בספ"י[10], ולהביאו ברכה לבית אחינו היושבים על ארץ החיים ת"ו.

והשי"ת[11] יראנו מהרה בישועתו, ויזכנו לראות בבא כל ישראל על אדמת הקודש כל יושביה עליה, לקיים כל המצות התלויות בארץ כמאמרן, וארמון על משפטו ועיר על תילה, [על פי ירמיהו ל, יח] והדר הכרמל והשרון, [ישעיהו לה, ב] ופדויי ד' בשמחת עולם בב"א[12].

בעה"ח[13] יום ט"ז תמוז תרס"ו[14].

אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עה"ק[15] יפו והמושבות תובב"א[16].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מו"ה - מורנו הרב
3. נ"י - נרו יאיר
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
6. עלי' - עליה
7. רו"א - ראשונים ואחרונים
8. ע"כ - על כן
9. שי' - שיחיה
10. בספ"י - בסבר פנים יפות
11. והשי"ת - והשם יתברך
12. בב"א - במהרה בימינו אמן
13. בעה"ח - באתי על החתום
14. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
15. עה"ק - עיר הקודש
16. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג כסלו תרס"ז - יפו **נמען:** הרב שמואל אלכסנדרוב

הרב קוק מבאר שהתכונה העמוקה של ישראל היא אהבת ה' אלוהי ישראל, שאינה תלויה בחקירה או בפילוסופיה, וההשכלה רק מרחיבה את גילויה. מי שמנותק מן היסוד הזה מנסה לבנות את האמונה בדברים חיצוניים, ואינו מצליח. השמירה על התכונה הפנימית נעשית על ידי אהבת המצוות המעשיות. לאומיות ישראלית צריכה להיות בצורתה האלוהית, ולא לאומיות סתמית. לבסוף הרב קוק מציע להקים בארץ ישראל ישיבה קטנה ללימודי פנימיות התורה, לצד הצמיחה של היישוב החדש.

עיקרי הדברים

- אהבת ה' - יסוד הנשמה הישראלית.
- לאומיות בצורתה האלוהית.
- ישיבה לפנימיות התורה בארץ ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג כסלו תרס"ז[4]. [י"ג בכסלו תרס"ז (1906)]

לכבוד ידידי הרב הגדול החכם הנעלה מו"ה[5] שמואל אלכסנדרוב [הרב שמואל אלכסנדרוב, רב בבוברויסק, הוגה שעסק בפילוסופיה ושאל את הרב קוק שאלות רבות באמונה] נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

מכתביו הנכבדים מאז הגיעוני. ומה מאד חפצתי להשיבו, מפני הכבוד ומפני התועלת, אבל נאחזתי בסבך טרדות תמידיות, וחפץ לבבי הי'[8] להשיב לכבודו באריכות, בבאור מספיק, וע"ז[9] צריך זמן פנוי, ע"כ[10] נתעכבתי. אמנם בראותי כי אין לדבר סוף, וכבר נתחייבתי בתשובה שני', אמרתי לא אחכה עוד, ואכתב במהירות, כפי אשר יעלה בידי, על סדר מכתביו. אע"פ[11] שהנני צריך לקצר הרבה, אקוה שיספיק לחכם שכמותו.

הנני מוכרח להקדים הקדמה, לבאר את תכונת ההבדל שבין העומדים בפנימיות האורה האלהית, שהיא האורה האנושית בכללה המתגלה באורן של ישראל, ובין אותם שנמעדו מעט קרסוליהם, [על פי תהלים יח, לז] והנם רפויים ומטים לנפול וצריכים חזוק ורפואה וסעד לתמכם, כדי שנהיה יכולים להיות נכנסים בכל הוייתנו אל הטרקלין בבית ישראל פנימה, לחזות בנעם ד' ולבקר בהיכלו, [תהלים כז, ד] וממילא יתגרשו מפנינו כל הרוחות הרעות, שמבקשות להוציא אותנו חוץ לתחום של קדושת השי"ת[12] המקדש את ישראל,

התכונה הישראלית האמיתית, הקבועה בעמק הנשמה העברית, היא ברכת אברהם אבינו ע"ה[13], שהעיד עליו הכתוב: "זרע אברהם אוהבי", [ישעיהו מא, ח] עצם החיים הישראליים הם כלולים רק בנקודת אהבת השי"ת, ואהבת שמו ית'[14] דוקא בשם ד' אלהי ישראל. כל יתר תנאי החיים, הרבים והרחבים, הפרטיים והכלליים, הנם רק תוצאות ומילואים ליסוד החיים העקריים. זאת היא התכונה העיקרית שלנו, שנתגברה בנו בראשית טל ילדותנו, והיא הולכת עמנו עדי עד. ואע"פ[15] שלפעמים היא מתעלמת,

היא עומדת דוקא בשביל זה לחזור ולהגלות בכח יותר גדול, כחק כח כביר ואדיר שסבל זמן רב מכח עוצר ומונע, שכשמתגבר עליו הוא ברעם וכח אמיץ בנפץ וזרם. זאת התכונה לא השתנתה ולא תשתנה. תהלוכות החיים וצורתם החיצונה הן מקבלות לפעמים איזה שינוי, אבל לא התוכן הפנימי. "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". [ירמיהו ב, ב] והזכרון הזה הוא עומד וקיים לעד, "לא איש אל ויכזב, ובן אדם ויתנחם". [במדבר כג, יט] זאת היא התכונה שלנו הקבועה והקיימת, שהיא אינה צריכה לא מחקר ולא פילוסופיא, ולא שום תבלין שבעולם, לקיומה ולעצם הוייתה. וכל מה שאנו מרחיבים ומשכללים את הדעה וההכרה אינה כי"א[16] כדי ליתן מקום ומרחב להתכונה האלהית העצמית הזאת, שתתפשט ותתגלה ביותר, וע"י[17] גילוייה החיצונים, שאינם דומים כלל ואינם עולים בערכם לעצם מעלת חזקת ובהירות התכונה הפנימית של אהבת ד' אלהי ישראל הגנוזה בנו, דוקא מצד קלישותם ומיעוט אורם הננו יכולים להכניסם לפעמים בדבורים הגיוניים, ולהשתתף על ידם עם המצויינים השרידים שבכל הציבור האנושי. כי אע"פ שיוכלו להיות אנשי אלקים ג"כ[18] בכל עם ולשון, מ"מ[19] מוכרח הוא, שכל איש ואיש מאיזה אומה שתהיה, יכיל בקרבו את תוכן הנשא וגם את התוכן השפל של אומתו, כי אין אפשרות לשום אדם להיות מחלץ את עצמו לגמרי ממסגר האומה, שכבר קבעה לה תכונה נפשית מיוחדת, בזה עצמה שעלתה על במת העמים בתולדה. ע"כ הניצוץ הישראלי שבנו הוא באמת כל עוזנו ואשרנו, כל עושר רוחנו ועצם חיינו, ויתר הרכוש הרוחני הנהו רק טפל אליו ומשמשו, ואפילו אם יהיו רבים ממנו בכמות המדומה, הנם בטלים ומבוטלים אליו מצד העצם והאיכות, כמו שכל עשרנו החמרי מכסף וזהב, בתים והיכלות, וממשלת ותענוגות מלכים, הנם רק טפלים לעצם החיים שמתגלים במרכז החיים שלנו בפנימיותנו, במרכז המח או בכל מקום שהוא, לכל מר מחוקרי החיים כדאית להו. [לכל אחד מחוקרי החיים כפי שיטתו (ארמית)] זה מרגיש בחזקה ובכל עז-הנשמה מי שהוא רוצה להיות בן ישראל באמת, ובזה יושע ישראל תשועת הפרט ותשועת הכלל. וכל אותם שנוקשו ונסחפו מחוץ לאהלי יעקב [על פי במדבר כד, ה] אינם חפצים להרגיש את זה היסוד העקרי, ואם לפעמים מתעוררת גם בלבבם הרגשת האהבה האלהית, או הלאומית, או שתיהן ביחד, אינם מכירים את גודל עז יחודם ואחדותם, והם חפצים לבנות את עצם החיים, את יסוד האהבה האלהית עצמה, אהבת ד' אלהי ישראל, שהיא נשמת האומה ועצם חייה, בדברים חיצוניים ומלאכותיים. ע"כ אינם מצליחים כלל בחפצם, והם הולכים ומצטערים, עד שיבאו לידי כריתה ונתיקה אם הם רקובים ביסודם, או לידי הכרה והתפרצות החיים הפנימיים לטובה, אם יש להם יסוד ישראלי בריא והגון. ואח"כ[20] מתוך עצמה של הנקודה הפנימית, החזקה ואיתנה מכל, ירחיבו דברים, יבנו בנינים, יפארו פארות, יחזו משאות, יחקרו ויתפלספו, "מגדל עז שם ד' בו ירוץ צדיק ונשגב", [משלי יח, י] ובזה יחיו את כל הראויים לקבל תחיה. התכונה הפנימית אינה נשמרת בעזה וטהרתה כי"א ע"י[21] אותה ההדרכה והתכונה ההיגינית, הצריכה לשמירתה, ע"כ היא כוללת בעזה אהבה עצומה ונפלאה, חמה ונלהבה, לכל המצות המעשיות שבתורה, שבכתב ושבע"פ[22], שכבר נשרשו יפה באהבה פנימית, כמו שמקורן הוא שם, "מימינו אש דת למו". [דברים לג, ב] הדעת והחשבון, והמחקר הפילוסופי הטהור, צריך הוא רק לצרף ולזכך את הרעיונות והמושגים מן הסיגים המוסריים והמדעיים שלהם, ולהעמידם על אופים הטהור והבריא ממקורו. ע"כ לא יוכל לעולם להיות נבנה ומשתכלל דבר רוחני יסודי, שיקומם את הסוכה

הנופלת, סוכת דוד, [על פי עמוס ט, יא] כ"א בשני תנאים הללו המחוברים זה בזה: תכונת תמימות הלב לאהבת מצותיה של תורה, באהבת שם ד' אלהי ישראל, הקשור בהן בהרגשתנו פנימה, והעמדת יסוד החיים בעצם התכונה האלהית הקלוטה בנו באהבת עולמים. וכל מה שנראה כמתנגד לאלו היסודות, בין במדע, בין בחיי המעשה, בין בחיי הפרט, בין בחיי החברה והכלל, תעז תמיד יד ד' העליונה, השלוחה "מחגוי הסלע מסתר המדרגה", [שיר השירים ב, יד] מתוך עצמתה של נקודת חיינו, לישבם ולהיטיבם, באופן שלא די שלא יהיה נמצא שום גרעון וחלישות, בדעת ובחיים, ע"י הפגישה הסתירית המדומה, כ"א תוספת אמץ יבא לה ע"י התגברות ונצחון אמת, שיהי'[23] יוצא לאור בפועל בחיי האיש והאומה, ומתפשט והולך לחיי האנושיות.

ע"כ יודע אני ברור, שאם נבא בתכונה פורמלית להעמיד "בית מדרש גבוה" ישתבש הענין הרבה, והקליפה תתרבה על התוך, ויהיו לנו ממנו חכמי היהדות מה שהיו והנם לנו הרבנים של "בתי מדרש הרבנים" שברוסיא מכבר [בתי המדרש לרבנים שהקימה ממשלת רוסיה בווילנה ובז'יטומיר, ונסגרו בשנת 1873] ושבאשכנז עכשיו. ע"כ איני מוצא תרופה למחלתנו כ"א ע"י כינוס, שיהי' בתחלתו קטן בכמותו, ובלא שום כחל ושרק של פורמליות, [על פי כתובות יז: "לא כחל ולא שרק ולא פירכוס" – בלי קישוטים חיצוניים] רק בהכרה פנימית אדירה, שהחובה עלינו עכשיו ביותר להשיב לתחיה את רוח עמנו, המתעלף מעצר רעה וצמאון, והמכונסים המעטים יהיו אנשים לא זקנים, שיש להם כישרון של קדושה אלהית, מחוברת בדעה בהירה וטהרת לב במוסר אמת, והם יסכימו לעשות קבע את הלמוד של כל מה שנוגע לרעיון ומחשבה שבתורה, עם כל התרחבותו הגדולה, בצירוף חינוך והנהגה של בריאות הגוף והרוח, ובצירוף השתמשות נכונה בידיעות המדעים לפי מרום הזמן, לכל ענפיהם ולכל הרגשותיהם, המסתעפים והרחבים, כדי שיתחדד יפה סגנונם ותתרחב דעתם, לכונן ברוח נכון ספרות טובה וחיה ממקור ישראל ביסודו ובהרחבה כללית בשכלולו. אז יראו בנינו את עזנו וכבודנו, את אמתתנו ועשרנו הרוחני, וע"י זה יטהר וירומם רוחם ויחזק לבבם, להשגב בעז עמנו ובהרמת קרן ארץ חמדתנו, שהיא בית חיינו ותקותנו לדור דורים. ע"י ההתחלה הקטנה הזאת, שתעשה ע"י כחות שעומדים הם כולם בפנים, יוכל עץ חיים גדול לצמח להצמיח קרן ישועה, ויוכלו הדברים ללכת ולהרחב באופן מוצלח כזה, עד שאפילו העמים הנאורים כולם יקיצו לחידור קרני האור הגדולים, שיהיו נוצצים ממקום ששם מאז יצאה האורה. "וחכיתי לד' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו, הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ד' לאותות ולמופתים בישראל מעם ד' צבאות השוכן בהר ציון", וקודם לזה אמר "צור תעודה חתום תורה בלמודי".

העז הגדול הפנימי שלנו, לכשיתעורר ויתברר, לא ייראו כלל משום כפירה והתיאשות. הוא לוקח יפה מכל דבר את התוך הטוב שלו, לא מפני שהוא מחדש אותו בקרבו משם, כ"א מפני שכל הטוב וכל האמת כבר נטוע הוא בכנסת ישראל פנימה, זאת היא נצחיותנו וחיי עולם הנטועים בתוכנו מתורת אמת. כל ההחלשות הרוחניות, שבאו לעולם, לא פגעו כ"א היסוד החיצוני, שבו מתלבשת הדעה הרוחנית העליונה והמוחלטת. ומתוך שכל העולם כולו אין לו מהרוחניות כ"א הלבוש והקליפה, שהרי האליליות היא כולה קליפה בתוך מועט וכהה מאוד, והדתות, שהתאמצו לעשות מעמים אליליים בעלי מוסר יהדות ומתקדשים ברגש קדושה אלהית, לא יכלו להחליף את עצמותה של התכונה האלילית,

הדבקה בכנסיות של כל הקיבוצים החברותיים של האנושיות, "בקש (משה) שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו, ובקש שלא תשרה שכינה על אוה"ע[24] ונתן לו, שנאמר ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר ע"פ[25] האדמה" (ברכות). אנחנו, אין אנחנו מכירים את ד' מן העולם וע"י העולם, כ"א מתוך נפשנו פנימה, מתוך תכונתנו האלהית, הננו מתחילים והננו הולכים בה לתכונה הכללית של האומה כולה, ומצרפים את האורה ההיסתורית והתולדתית שלה, וכשכבר אנו חמושים בכל הננו יוצאים עם זה להכרה העולמית הרחבה. אין אנו מצטערים אם תוכל איזו תכונה של צדק חברותי להבנות בלא שום ניצוץ של הזכרה אלהית, מפני שאנחנו יודעים שעצם שאיפת הצדק, באיזו צורה שתהיה, היא בעצמה ההשפעה האלהית היותר מאירה. ואם תרצה האנושיות לכונן מצב של שווי משקל בחיים ומנוחה ללב בלא שום השפעה רוחנית כלל, הרינו מוצאים בה, אפילו אם לא תרצה להכיר את מהות הצדק המוסכם, אם רק יעלה בידה, את ההשפעה הרוחנית היותר אדירה. "ואמר לא נביא אנכי, איש עובד אדמה אנכי, כי אדם הקנני מנעורי" (זכריה). ואם יחפץ אדם לבנות ג"כ את הבנין הקוסמולוגי הכללי בלא שום הצטרפות השפעה רוחנית, כ"א בחשבונות של הכרחים מטריליסטיים, הננו עומדים במנוחת לבב ומסתכלים על בנין ילדים זה, שהוא בונה את קליפת החיים בשעה שאינו יודע לבנות את החיים בעצמם, והננו מתקרבים ומתאמצים עי"ז[26] יותר בקשר האורה והקדושה הפנימית, "אנכי ד' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא "אשר בראתי את העולם", ומתוך ההכרה העליונה ורום ודאיות החיים האדירים המסודרים והצחים עצמם, "ואנכי ד' אלהיך מארץ מצרים, ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי, אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות".

מזה הננו יוצאים אל העולם הרחב, ומפתחים אותו מזיקי עבדותו, מתרדמת המות שנסך על עצמו ועל המציאות כולה, ואומרים בקול: "א' ד' אלהים הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרעך הנטויה, לא יפלא ממך כל דבר. עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם, האל הגדול הגבור ד' צבאות שמו, גדול העצה ורב העליליה, אשר עיניך פקוחות על כל דרכי ב"א, לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, אשר שמת אותות ומופתים בארץ מצרים עד היום הזה ובישראל ובאדם, ותעשה לך שם כיום הזה". לא מהכרח הגיוני יבש" ולא ממורא בז ורצח, יאיר אור אלהי ישראל בעולם, כ"א שם מלא על עולם מלא. העולם החיצוני צריך שיבנה בהכרותיו ובתרבויותיו ברום עזו, אמנם אחרי כל אלה יחסר לו הכל כ"ז[27] שחסר לו נעם ד' ואור אלהי יעקב, חסרים לו החיים הנעימים והאדירים הקדושים והנצחיים, שאותם הוא מבקש, מבקש ולא ימצא כ"א באוצר החיים הצפון בציון מכלל יופי. רק לתוספת אומץ הננו יוצאים בטח ואומרים, שכל המדע הטהור הכללי הוא ג"כ באמת לצד האורה, אין הסיבוכים מצויים כ"א מפני הסיג שנדבק ברעיון האלהי ע"י רשעת לב האדם וע"י פתיות דמיונו, ע"כ האנושיות מרגשת כאילו היא אסורה באיזה דבר המעיק לה, אבל בצאת האורה הברה לאור עולם אז תחוש ביותר את כובד הכבלים של השלילה של היאוש, של הכחש, שאין בו כלום, שאיננו מאומה, והוא בעצמו מצטרף הוא להרמוניא של כללות הרעיונות והכחות, לטהר ולזכך, שזוהי עצמה תכונת החיים המלאים והמאירים, המסודרים ומסומנים. רוח גדול וטהור אנו צריכים, חפץ קדוש ואלהי, ועזרה מכל אשר רוח ד' תפעמו, המחכים לישועה לתן צבי בארץ חיים. [על פי יחזקאל כו, כ] אנחנו יכולים גם

עתה לא כ"כ[28] בכבדות להסתכל יפה על כל ההקפה המדעית, ולסגלה עוד יותר ממה שהיו ראויים לזה דורות הראשונים שבגולה, שהיו נתונים יותר בלחץ הגלות, אפילו בערך המדע.

בתחילה קודם שנתבסם העולם ע"י השפע הגדול של הפיתוח הארוך, או עכ"פ[29] של הציור שלו, שחל עליו ופעל להשביחו הרבה כשהי'[30] האדם פראי ושום גרעין מוסרי פנימי לא היה נמצא בקרבו בפועל, הי' צריך לכבש את יצרו הרע ע"י המון היראות, שהן מיני הע"ז לפרטיהם. בתוך עומק חושך זה זרח בעולם אור ישראל, ויקרא שהיראות הפרטיות כולן לא יועילו ולא יצילו, לא יביאו את האיש הפרטי, ולא את כלל האנושיות, לאותו השלו'[31] והמנוחה הראויה להם. זה כמובן היה ראוי להאמר אחר אשר במקצת כבר פעלו היראות את פעולתן, לפי אותו המצב הנמוך הקדום. אמנם כבר הגיע החלק מן האנושיות להתעלות ע"ז[32], שאינו צריך כבר להמון יראות. די ביראה אחת גדולה ואדירה, הכוללת כל, יראת ד' אחד. ומכיון שנפתח שער למושכל נצחי בצדק עולמים זה, כבר כל השערים שלמעלה מזה הם פתוחים כסדרם. השקפה שלמה ומקפת אינה מניחה את האדם להיות שרוי בשפלות, כ"א היא מוליכתו מחיל אל חיל. היראה כ"ז שהיתה פרטית ושבורה לא היתה אפשרה כלל להיות מתעלה עילוי עולמי, אבל כיון שהיא כבר מאוחדת, ובנויה על עולם מלא, כבר היא יכולה לבא מיראת העונש לידי יראת רוממות, יראה של כבוד, של הדר מוסרי ושכלי, של שלמות אין קץ. העולם נתבסם עוד יותר בכללו והתחיל להרגיש, שיראת הרוממות היא מצרנית לאהבה, בכלל תביעת האהבה נתגדלה בקרבו לפי ערך פיתוחו השכלי והמוסרי. ע"כ החל ג"כ המין האנושי בהמון אהבות, היא הרומנתיקה, שאע"פ[33] שצבא וחליפות היו לה מ"מ לא תבטל מפעולתה על רוח האדם המבוכר כבר.

האהבות אמנם שהנן מפוזרות בלא בסיס יסודי, בלא הכרה עליונה מאחדת את כל, הנה פועלות לשכלול האדם בשפלותו כאותו הערך שפעלו היראות. אבל לא לעד יעמוד האדם על מצבו הנמוך, הוא משליך ג"כ את אלילי האהבה, כשם שהשליך את אלילי היראה, ויכיר לכלל הכלל בכללות האהבה העליונה, השלמה והמקפת, שישראל מכריזו בעולם: אהבת ד' אחד. ההפרש, שיש בין היראה הנצחית להיראה הצריכה להבטל, נמצא ג"כ בין האהבות. היראה השפלה תעקר מלבו של אדם עם עקירת כל היראות הפרטיות, שאינן יכולות להיות מתאחדות עם היראה המקפת והכללית, ותחתיה תבוא יראת ההוד, המעדנת ומטהרת ומוסיפה עוז וצהלה, והיא החומר לאהבה העליונה, שהיא מטבעת את צורתה. גם האהבות יסירו מעליהן את הצורה השפלה שלהן, את התכונה של חלישות, של מיעוט מוסר, של חסרון דעת וחשבון, אז תופיע אהבת ד' במילואה, בטהרה, בנגהה, המחייה באחדותה את כל האהבות הטובות הפרטיות, מוסיפה להן גבורה חן ויופי צדק ומשפט ומשרים. זהו כמובן תלוי כל מה שיתברר יותר מקור האהבה העליונה, כל מה שיראה ישראל ביותר את כחו המקורי, לא בבגדים שאולים כ"א מכיפיה וממעינו. כל מה שהוא בא מצד ההכרה האנושית הכללית אינם שאולים. הם שייכים לנו כמו לכל העולם כלו, אבל מה שהאנושיות לא תוכל לתת, אהבה אלקית עליונה, קבועה בהיסתוריה של אומה כחוט השני המקיף את כל אשר לה, ראשית גזעה, עליותיה וירידותיה, דבר זה לא נמצא באנושיות. האנושיות עוד לא התכשרה לזה, היא עדיין בחיתוליה עד שיתיר ישראל את מאסריה. ע"כ הוא צריך לזה דוקא כחו המקורי, וזה ימצא לו תמיד, ובזמננו "עומדים דשאים על פתח

קרקע", [על פי חולין ס: הדשאים עמדו על פתח הקרקע עד שבא אדם הראשון והתפלל עליהם] אור ישראל קרוב הוא מאד להגלות, אם נרצה באמת להיות חכמים וצדיקים ובעלי תשובה מאהבה נקרב הרבה את קץ גאולתנו, ואת ישועת האנושיות כולה התלויה בנו הרבה. הננו עומדים למעלה מכל היאושים, אפילו היותר מגוהצים ונאים הנם רק טיח טפל, אפילו "השיבה אל קנט" [הקריאה "בחזרה אל קאנט" של הניאו-קנטיאנים בגרמניה במאה הי"ט] אינה חובקת אפילו את החלק היותר קטן מעוזם של ישראל. אמת הדבר, שמאז מעולם ידענו, ולא הוצרכנו לקנט שיגלה לנו רז זה, שכל ההכרות האנושיות הנן סוביקטיביות יחוסיות, זאת היא ה"מלכות" בבחינת כלי דלית לה מגרמה כלום, והיא "בית הכנסת" או "ירח" המקבלת מאורות, וכל מעשינו, רגשותינו, תפלותינו, הגיונינו, הכל תלוי בזאת, "בזאת אני בוטח". [תהלים כז, ג] אבל מי שהוא מגזע אלילי, שאבותיו היו יכולים להסיח את דעתם מאלקי ישראל, "דקרו לי' אלהא דאלהיא", [מנחות קי: "דקרו ליה אלהא דאלהיא" – שהגויים קוראים לה' "אלוה האלוהות"] יוכל להסיח דעתו ממה שהוא ע"כ יותר רם על כל, אע"פ שלפי ערכנו הוא כמי שאינו, שום צורה מושכלת ומטפיסית לא נמצא בו, אבל ידענו שאי אפשר אחרת כ"א הכל ממנו, אין אנחנו מדברים ולא חושבים אפילו במקור המקורות, אבל במה שאין אנחנו שוללים אותו כבר הכל חי וקיים עדי עד. ודעה זו היא גאונם של ישראל היא לעד, אע"פ שסוף כל סוף גם זה אינו מתגלה כ"א בשכינה, מה בכך; אני ואין מצטרפים ע"י אותיותיהם. אין זה המונותיאיזם השולל את הכשרון המעשי, את החברותיות ואת היופי. המונותיאיזם הוא בדוי מלבם של נכרים ו"מתורגם ארמית" שלא בדיוק כלל וכלל, הוא מין "אין-סוף-מושג" - שהוא סותר את עצמו, ע"כ יעלה בתוהו. לא זה הוא מקור שם אלקי ישראל, מקור הכל הוא אין-סוף הבלתי-מושג, שהוא מקומו של עולם, שרק ע"י רבוי הגוונים המצטבעים אנו יכולים לדבר בו ולהשיגו, ע"י רוב המעשה ורוב שלו', ע"י רוב אהבה ורוב גבורה. זה יכול לומר ישראל, הקורא "זה אלי ואנוהו", [שמות טו, ב] לא המונותיאיסמוס השומם והמדברי של האיסלאם, ולא האפיסה של הבודהיות, כ"א ההויה העליונה המשמחת את הכל ומחיה את הכל, ומתגלה ע"י הגילוי הסוביקטיבי שבלב כל דורשיו ומשיגיו, "וכל אחד ואחד מראה באצבעו הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו [תענית לא, על פי ישעיהו כה, ט] זה ד' קוינו לו נגילה ונשמחה בישעתו", "אשרי העם שככה לו אשרי העם שד' אלקיו". [תהלים קמד, טו]

לא לקנט נשוב, כ"א לים סוף, לסיני, ולירושלים, לאברהם, למשה, לדוד, לרבי עקיבא ולר"ש[34] בן יוחאי, ולכל אהובינו שהם חיינו ומשוש לבנו עדי עד. "פנו דרך ד' ישרו בערבה מסילה לאלקינו". [ישעיהו מ, ג] "והיה שם מסלול ודרך, ודרך הקודש יקרא לה-והלכו גאולים". [ישעיהו לה, ח–ט] כל מה שהיותר חכמים והיותר מעולים יכולים הם לחשוב, כבר נמצא באוצרנו בצורה יותר שלמה, יותר עליונה, והעיקר יותר אלקית; זה הוא ההבדל שבין האפס - והכל. עכשו ב"ה הננו עומדים קרוב אל החוף. הננו יכולים לשאת את דגלנו ברמה. הרוח הטהור והקדוש, הנובע מתוך מקורנו, הכניע כבר תחתיו בכח את כל העולם המוסרי והמדעי, עד שאין אנחנו צריכים עכשו להתעלם מלהכריז את נצחוננו. אמנם כמובן הכרוז הזה לא ישמע בעולם כ"א ממקום שהתחיל להיות נשמע, ממקום שיצאה האורה, מהר ציון, אפילו היותר חלושי הרוח שבנו חיה יחיו, יקומו יעמדו על רגליהם. עכשו, שכ"כ[35] רחבה וגדלה פעולתנו הרוחנית, על קיומנו ועל העולם המלא, מה יוכלו חלושינו להיות נוקפים את לבבם, רק באי-היכולת להציג את העבר נגד עיני החושים ההוים. א"כ[36] שמא כל החלק הספורי שבתורה, אומרים

הם, איננו כ"א דברי אגדה ולא דברים שבפועל. והנה אע"פ שזה הספק עצמו אי אפשר להיות כ"א שאול מגויים, כי מי שמרגיש את עצמו לגדל ונולד בתוך הבית הוא מכיר יפה את עסקי הבית, ולא יוכל כלל לחשוב על היסתוריה חיה וקיימה של עמו, שהיא כ"כ משולבת, ומסודרת ומובלטת, שהיא בדאית. אבל אל באף נתהלך גם עם השבויים הללו, שנתרחקו מעל שולחן אביהם, ונאמר להם: אחים, אם כדבריכם, - דברי אגדה, שכ"כ הם יכולים לפעול לטובה ולברכה, לתקות עולמים ולמוסר השכל, הם כ"כ יקרים ונכבדים עד שהנם ממש דברי אלקים חיים, והם ראויים שכל מה שנעוץ בזכרונם יהיה, נשמר בכבוד ואהבה רבה. זה לא יספיק להחיות לגמרי בכל המילוי, אבל יספיק לפתח פתח, להסיר את הבוז, והשנאה, את המאיסה והבחילה, מכל אשר ליהדות, ג"כ בלבם של הבנים הרחוקים. ועם הזרחת המדע הרם והפנימי, והמוסר העליון והמרומם, והבירור של משאת הנפש, הגדולה והרוממה, של האומה כולה, ושילובה האמיץ עם משאת הנפש העדינה של היותר בחירים שבאנושיות, הם יכניסו את בנינו יותר ויותר לפני ולפנים, עד שישובו ויחיו חיי אמת, חיי גדולה גבורה וקדושה.

כמדומה אני, שאני פטור כבר מלדבר עם כבודו בפרטיות ע"ד[37] התימה של האין וע"ד[38] הזרות של התאחדות ההפכים. הכל בא מסבה של הסתכלות ארעית בפנים וקבועה בחוץ. המחשבה הישראלית הנשאה לא תסבול כלל אי-התאחדות ההפכים, ואיך אפשר שמה שאנו רואים בכל העולם המוחש, שהחיים וכל תכונה מסודרת נבנו מקיבוץ והתאמת ההפכים, מחיוב ושלילה, מקור וחום, מזו"נ[39], [מזכר ונקבה] ובעולם האידיאות שמה יהיה מדבר ציה ושממה, פירוד ורקבון, בלא קישור ויחש, כ"א מהומה ומבוכה. ודאי טועים הם אותם שסוברים שאין שם הפכים, שהכל מתגלה בגוון אחד. זאת היא דלטניזמוס שכלי. [עיוורון צבעים (דלטוניזם) שכלי] אבל כמה אמת ומבורר הוא, שהפרצופים העליונים, שבכל העולם הרוחני, המתגלה בכל הנשמות, שבכל המשיגים, שבכל מקום ומדרגה שיש שם נשמה והשגה, הנם מזדווגים ומתאחדים, מתהרמנים ומתקשרים כעין עלמא תתאה, וגוונין דלא מתחזיין מתגלים לו ע"י גוונין דמתחזיין. מה טוב ומה נעים, מה אמת ומה שמח הוא המשפט האמיץ והגדול הזה, המנחה את האדם עלמות. "בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמר עליך והקיצות היא תשיחך". [משלי ו, כב] הבנה פשוטה וישרה, שכל מה שאנו רואים, שומעים ומרגישים, מכל הענינים וק"ו[40] מענינים המוסריים והשכליים, וביותר מענינים האלקיים, הכל המה בתור מלבושים, שמות, שתחתם נמצא תוך עצמי, ליותר קיים ויותר חי ואחדותי, שבזה הכל מתאחד. כל ההשכלות שלנו הנן צדדים אחדים מהצורה הפנימית, המתגלה ע"י הציורים הפנימיים בחלקים ידועים, כהתגלות חלק אחד מן הים לעומד בצדו, ודוקא על ידי חבור אופקים רבים מתקרבת ההכרה לידי הכל, אע"פ שהם ודאי נראים כסותרים זה את זה, זהו אפילו בעולם האוביקטיבי, ומה נאמר עוד בדבר העולם הסוביקטיבי, שעלינו להסתכל רק על היופי, ההתאמה וההצטיירות הפנימית, שכיון שאנו יכולים לדרוש ולאגד הרי הוא מאוגד והוא מקושר. ורק נמיכות ההשקפה תוכל לתבוע לקצץ ולהפריד, או אפילו להרפות מלאחד, גם זאת היא כמו פילוסופיא של עצלנות.

ואפילו אם בדברינו לא נוכל לפעול הרחבת דעה והגדלת אומץ כ"א אצל אותם שעומדים בפנים, שהם גם בלעדנו תמימי לב, ג"כ התועלת גדולה שיהיו אנשים בריאים לעצמם וממילא יוכלו להבריא ולעלה

ג"כ.

אילו כתבתי "ספר" הייתי בודאי נכנס בעמקי התוכן של המח, להציע המערכה איך אין אנו יכולים להיות מתיראים מכל גדודי הפולמוס של הכפירה, ולא שאין לנו מה להתירא כ"א עלינו לשמוח במה שהננו מוכנים להראות שהנטיות הללו עצמן, הנראות כמזיקות וסותרות את היסוד הכללי של כל אמונה ודת, אינן כ"א מקרבות את העולם לבית אלקי יעקב, שהוא מרום ונשא. כל הכפירות המושכלות אינן מתיחסות כ"א לאותו הצד הדמיוני, הנמצא מקושר בטבע לרגשי האמונה, והצד הדמיוני הזה מוכרח להיות כלה ואבד, אבל את הדברים הטובים שהוא גורם בעולם צריך שיניח בתחילה מושרש קיים ויפה. ומושגים ברורים וחזקים, נקיים מכל דמיון מתעה, לא יוכלו להמצא כ"א ע"פ עמק התכנית של האחדות האלקית הצרופה, שהיא יסוד מקורם של ישראל. ב"ספר" ודאי צריך לברר את הכל בפרטיות, לפי היכולת, לסמן מה המה הרעיונות היסודיים ואיך אפשר לקרוב אליהם, בשלילת דמיונות מתעים, ואיך אפשר שעם צירופם יהיו חיים נאמנים ונחמדים ופועלים על העולם החי והמצוי בחזקה. אבל ארוך הרבה צריך שיהיה ספר כזה, עם כל קיצורו וקימוצו, ולא עוד אלא שכמעט אי אפשר לצאת ידי החובה בספר אחד ובדור אחד. ע"כ עיקר המגמה צריכה להיות הרמת קרן חכמת ישראל הפנימית, לשאוב אותה מכל מקום שהיא נשאבת, שלא תהיה נאבדת אפילו טפה מבור סיד זה. לא רק ספרות מוסר, או מחקר, או פילוסופיא, או קבלה, בעלי צד אחד, כ"א הרמת ערך והרחבת דעת על-עליונות המחשבה הישראלית והאנושית משורש שרשה, המטפסת ע"ג כל הרעיונות העולמיים, המניעה בחוזק ידה את כל השיטות והדתות, בעקריהן, שרשיהן, סעיפיהן וארחותיהן, וסוקרת בבטחה על תמציתן ומגמת פניהן, ומערכת אותן כולן במערכה סידורית, ממטה למעלה, עד שהיא מוצאת את הפרצוף האנושי הכללי, "ספרא דאדם", במילואו ויסודו, עד שמאחדת את הנגלה עם הנסתר, את העבר עם ההוה, ואת שניהם עם העתיד. ועם כל המרחב המתפשט והולך היא באה בבטחה אל אוצר החיים הפרטי של ישראל, ששם היא מוצאת כל, כל גרעיני הצמיחה לאושר ולחיים, עד שאינה צריכה להמית מאומה, היא מהפכת את הכל לאור, חשיכא לנהורא, ומרירו למתיקא, זאת התורה חתים רב מתיבתא בהיכלא דמשיחא (בהקי הזוהר). אבל אנכי רק מאמרים כתבתי, רק הערות קלות, דלות וקטנות, שיועילו רק להעיר לב חכמים אנשי סגולה, והתעוררות הלב תביא את פריה, היא צריכה להיות מתחלת בהכרזתה הכבירה דוקא באר"י[41]. זאת היא משאת נפשי ותקותי. והטוב שבמטריאליזמוס ההיסתורי יעמוד בעצמו לימיננו, כשנברר בבטחה איך שאי אפשר שתתקיים כשיטה קבועה, ישנה או מחודשת, עם כל ענפיה ושריגיה, כ"א צריכה היא זימור וניכוש, צירוף וזיכוך, והחלק הטוב שבה יהיה לעולם, ככל טוב, מתאים עם אורם של ישראל, עוזם ונצחם.

צדק עולמים, שאנו אומרים ומשננים אותו, הוא גבוה באין ערוך מאותה התכונה המוגבלת של הליברליזם, - יליד רעיון אנושי של רגע היסתורי מתנועע, - והוא איננו זקוק למורך לב ושבר רוח, כ"א הוא חי עם ההגיון הקר שבמח כמו עם הרגש החם שבלב, ועם ההכללה האנושית כולה כמו עם הלאומיות הפרטית ועם המשפחה והאיש. ע"כ גם אנכי הנני אומר ככבודו, שניצוץ תקוה, ורק ניצוץ, נשקף הוא לנו בתוך האפלה הגדולה שאנו שרויים בה, אבל יודעים ומשיגים אנו בבטחה, שהאור כבר

היה. "יהי אור אין כתיב כאן אלא ויהי אור, אור שכבר היה" (מד"ר[42]), [בראשית רבה ג, ב] והאור נמצא הוא בפועל באוצרנו, ע"כ אין אנו נקופים כלל ממה שאין מתגלה לעינינו עכשו כ"א רק ניצוץ, בטוחים אנחנו כי ע"י הניצוץ הזה בא נבא למצא אור גדול, לבת שלהבת יה, "עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער". [ישעיהו סב, א]

וע"ד סמיכות הנקודות של המחשבה העליונה ברום עזה עם היותר דלה וקטנה, שיש סמוכים להכפירה מהמושג הפראי ביותר הקדום מכל מושג דת ואלקות. ודאי כן הוא התוכן, שכל מושג מוגדר כבר קלוש הוא ועמום במקצת, כבר האור האין-סופי בלתי מוכשר להתגלות בו ברום טהרו. ע"כ כל הציורים שמהם נולדו ונצטיירו השמות האלקיים, הנם ע"כ מועבים ומוגבלים במקצת, שעי"ז[43] הנם נושאים בתוכם איזו הקטנה, שבתגבורת החיים המושלמים הולך האור ושוטף ע"פ כל הציורים, ומאותו המושג המוגבל לא ישאר מצורתו הישנה, מאותיותיו המובלטות, כ"א ציורו הפנימי העמוק מכל אות ונקודה שלו. מקביל הוא הציור לא רק הפראי כ"א אפילו הבהמי, שרק הסוביקטיביות של החיים נמצא בו, וזולת זה הוא ערום מכל בנין ציורי, וע"כ[44] הוא חפשי מכל חושך והגבלה. א"כ זה הוא דוקא בנוי על יסוד אור תורת אמת, המתגלה בעזה באומה יחד דוקא עם המסורת הגלויה והמסותרת, עם חדרי האגדה וחביון הדרש והמשל, שהתורה מתחלת בב' ולא באי', בחכמה ולא בכתר, במערכה השניה של המחשבה הכוללת האלקית, ולא הראשונה המתעלה מכל ספר וסיפור. אבל כאן הוא הוא האור והשלמות, המציאות וההויות האדירה, שמתוך שאין לנו אפילו הגה של רעיון לאחד מתנאי הוייתה, היא מבהקת אותנו בחשכה, והננו מאושרים להגיד בבירור, שהכשרון היותר פנימי שלנו מתיצב על בסיסו ותקפו דוקא ע"י מערכת זוהר התעלומה, המחיה ומאדרת, שכל דת וכל מוסר, שכל שלו' וכל עונג, כל דעה וחכמה, כל חק ומשפט, כל טבע ומשטר, כל מסודר וכל מדולג, רק מניצוצות האורה המוצצים מתוך מחשך הנוגה הנם זורחים. והכל מעיד על מקור אורה ועל יסוד חיים, שאין לנו עסק שכלי עמו רק בערך מה שמישב את רוחנו ומתמם את סדרי חיינו, הפרטיים והכלליים, ביחד עם האופק המתגלה לנו לפי רוממות התרבות בכל דור ודור. ובודאי הננו מציצים תמיד גם בחיי המוסר לרוממות נשגבה שהיא למעלה מכל חק ומשפט, שהם אינם כ"א לבושי האושר, אבל סדרי החיים העתידים ודאי עומדים הם להתמם בעצמם, ומצות בטלות לע"ל[45], אבל זה פועל על מעמד היהדות המעשית שבהוה, כמה שפועל על הבירזה, למשל, הרעיון של כביית השמש עם שיטתה כולה, העתידה באחרית הימים ע"פ הציורים של לימודי המציאות החדשים. "וחפרה הלבנה ובושה החמה". [ישעיהו כד, כג] "ונגולו כספר השמים וכל צבאם יבול". [ישעיהו לד, ד] אבל הרוח-החיים, התוך, הנצח והעז בתוכיות מציאותו, לעד יעמוד, "לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך ד' לאור עולם ואלקיך לתפארתך". [ישעיהו ס, יט]

כמה פעמים העירותי, שיחידים מכל עם ולשון תמיד הננו מוצאים בתכלית המעלה, אפילו בירודות שבאומות. מעשי כנען גרועים היו מכל האומות ע"פ חז"ל[46], ומכל מקום יחשו לאיוב מציאות ביניהם. די לנו מציור אגדה כזאת השקפה של האפשרות ליחידים נעלים להמצא גם באומה היותר חשוכה. ולמה זה יתמה כבודו מיחידי הזמן שבאומות, היונקים ביחוד עכשו הרבה מהתנ"ך[47] בעצם טהרו יותר

מההוספה האלילית שנטפלה עליו ע"י הנצרות. וביחוד לא על השורש היסודי דברינו מוסבים, שסוף כל סוף עמד על בסיס עברי, רק על הירידה המזוהמת שהיה עלול בתחילה ושע"כ[48] ירד אליה ע"י השפעתם של העמים שהם אליליים לפי תכונתם, וע"ז מוכיחים מעשיהם הנאים ביחושם לצדק וליושר האנושי אליבא דכל הדעות. ואיזה יחס יש לזה עם משאת הנפש של החסידים היחידים? העלמה כזאת שחושדני כבודו בה, נאמר עלי'[49] בצדק "יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו". [שבת קיח]

גם זאת היא הפרזה גדולה מצדו של כת"ר[50], שבחקרי הדת הננו עומדים למטה מכל עם. חוקרי דת מצוינים באמת בחכמתם ובחסידותם, שרק הם יכולים להיות חוקרי דת וחכמים אלקיים, הנם מעטים מאד בעולם, ובמספר המועט הנמצא יש לנו חלק הגון כפי ערכנו. אם נהיה מתפתים לאמר, שרק זאת היא חכמה וחקירה מה שנאמר בסגנונם של חכמי העמים דוקא, אז יהיה המספר של חוקרי הדת שלנו מועט. אבל כ"ז היא חולשה נפשית, הדברים צריכים להשקל ע"פ סגנונם מפנימיותם, לא ע"פ שטחיותם וברק לשונם. ואם גם נחדור לסוף עמקן של המחשבות האלקיות המוסריות, הנאמרות בכל המון ספרינו, לא נבוש לדבר את אויבים בשער, ונוכל להציג שדרה שלמה של חוקרי דת ויודעי דת אלקיים משלנו, אולי בשורה יותר גדולה משאר העמים. ואם גם תמצא איזה פחתת וגרעון לפי הערך, הלא נוכל לשקול את מנת צרותינו ופיזור נפשנו, עוני ודלות, גלות ומחשכים, שהננו שרויים בהם, ותגרת יד הרשעה, הרועצת והרוצצת אותנו זה דור דורים. כשכל אלה יהיו נשקלים בכף נוכל להתגאות במחקרי דת נגד כל העולם כולו. בכ"ז[51] הנני אומר ג"כ, שבדורנו, ואולי גם מעט מזה לפניו, ואיזה דורות בדילוג, שלא נוכל לסמנם בדיוק, ירד הרבה כח הלימוד של עמקה של תורה מצד העיוני, שהיא אמתת חכמת הדת. ועתה נוגע הדבר עד נפש האומה, ע"כ אנחנו חייבים לעורר בזה הרבה מאד. ואשרי חלקנו אם נוכל לקבוע באה"ק[52] מוסד קבוע, ישיבה מיוחדת, תחכמוני, ללימודי חכמת דתנו הק'[53], שבה יכנס כל מה שהוא נוגע ללימוד הדעות והאמונות, במובן רחב מאד, לתורה ולמוסר. כמובן לא יוכל להפרד מהלימוד המעשי המסודר, כי זאת העצה של הנחת הצד המעשי שבתורה, כדי לפייס את הרחוקים, היא כבר נתבררה שאינה מצלחת כלל. עלינו לחבב בדברי אמת וצדק, מה שיש עמנו די, את החן והנעם, את התפארת וההוד, שיש בצד המעשי שבתורה, כשם שעלינו לברר את האמת והצדק, שבצדה העיוני. וביותר עלינו להסתכל על היחש הלאומי, שהוא חובק בקרבו את רוב המצות השמעיות. כמובן כדי להנצל מאותו השפל המוסרי, שסתם לאומיות יכולה לגרר עמה, צריכים אנחנו תמיד לכוין את דבר החטיבה המיוחדת שלנו, את הלאומיות הישראלית בצורתה האלקית, "וקראו להם עם הקודש גאולי ד'", [ישעיהו סב, יב] שעל ידה יתאחד הכח המוסרי, החברותי, הלאומי והדתי, לכח אחד, כמו שהוא באמת ברוממות אצילותו. ואז ממילא יתפשט יפה למרחביו הקוסמופוליטיים לפי תכונתו וערכו, ויניח ג"כ מקום רחב לחופש יתר הצדדים שבחיים העממיים, מה שאינם יכולים לפי ההשקפה החיצונה הפתאומית להיות נכללים במגמה הכללית, למען יהיו החיים חפשיים, ולא כ"כ "רציניים" וכבדים, ובחפשם ישובו אל המגמה העליונה של השלמתם הזמנית, כשם שהם שבים ברציניותם אל ההשלמה הנצחית, בין ההיסתורית בין האידיאלית, וממילא שוב ע"פ האמת אין כאן דבר יוצא ומפורד, וההשקפה האחדותית מרתקת את כל ברתוק אהבה וחופש נעים.

כללו של דבר, יסוד ישיבה קטנה לע"ע[54] בכמותה, ובלתי ניכרת כמעט בפורמליותה, באה"ק ללימודי התורה הפנימיים, בצירוף המכשירים הדרושים לזה להרחבת הדעת והארת החיים, דבר זה הוא פתח תקוה לישראל ממש כערך יסוד הרעיון של כללות חבת ציון לכל תכונותיה, שבכללותה הננו רואים חזות רב, ביותר אנחנו עדי הראיה העומדים על אדמת ארץ אבות. - יתכן הדבר, שצריכה להיות ההתחלה הצדדית הזאת דוקא לא מירושלים, ירושלים הלכה עם ישראל ג"כ בגולה, אבל הארץ נשתכחה, והתשועה הראשית מבטחת זכירת הארץ בכללה, "והארץ אזכור", [ויקרא כו, מב] ממילא תתרומם ירושלים בראש לכל. "והושיע ד' את אהלי יהודה בראשונה למען לא תגדל תפארת בית דוד ותפארת יושב ירושלים על יהודה", אח"כ[55] הוא אומר "ביום ההוא יגן ד' בעד יושב ירושלים, והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד, ובית דוד כאלקים כמלאך ד' לפניהם" (זכריה י"ב). מתאים להצמחה האטית של קרן ישועה חמרית, לאה"ק[56], הצפונה בחיק הישוב החדש, צריך להיות צמיחה רוחנית, שאח"כ[57] תופיע באור גדול ותזרח על ציון ועל מקראיה, לאוהבי שם אלקי יעקב, הבוחרים בנחלת יעקב, ראויים דברים אלה להיות לרוח חיים ושמחת כליות ולב.

הנני מוכרח לקצר. ואומר שלו' וברכה, כנה"ר[58] ונפש ידידו דוש"ת[59] באה"ר[60],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. הי' - היה
9. וע"ז - ועל זה
10. ע"כ - על כן
11. אע"פ - אף על פי
12. השי"ת - השם יתברך
13. ע"ה - עליו השלום
14. יתי' - יתברך
15. ואע"פ - ואף על פי
16. כ"א - כי אם
17. וע"י - ועל ידי
18. ג"כ - גם כן
19. מ"מ - מכל מקום
20. ואח"כ - ואחר כך
21. ע"י - על ידי
22. ושבע"פ - ושבעל פה
23. שיהי' - שיהיה
24. אוה"ע - אומות העולם
25. ע"פ - על פי
26. עי"ז - על ידי זה

27. כ"ז - כל זה
28. כ"כ - כל כך
29. עכ"פ - על כל פנים
30. כשהי' - כשהיה
31. השלו' - השלום
32. ע"ז - על זה
33. שאע"פ - שאף על פי
34. ולר"ש - ולרבי שמעון
35. שכ"כ - שכל כך
36. א"כ - אם כן
37. ע"ד - על דבר
38. וע"ד - ועל דבר
39. מז"נ - מזכר ונקבה
40. וק"ו - וקל וחומר
41. בארי"י - בהארי"י - רבי יצחק לוריא
42. מד"ר - מדרש רבה
43. שעי"ז - שעל ידי זה
44. וע"כ - ועל כן
45. לע"ל - לעתיד לבוא
46. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
47. מהתנ"ך - מהתורה נביאים וכתובים
48. ושע"כ - ושעל כן
49. עלי' - עליה
50. כת"ר - כבוד תורתו
51. בכ"ז - בכל זאת
52. באה"ק - בארץ הקודש
53. הק' - הקטן
54. לע"ע - לעת עתה
55. אח"כ - אחר כך
56. לאה"ק - לארץ הקודש
57. שאח"כ - שאחר כך
58. כנה"ר - כנפשו הרמה
59. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
60. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

תשובה לשאלותיו של ר' יצחק אייזיק הלוי על רבנים במושבות. בהוראת איסור והיתר רב במקום יועיל מאוד. בדיני ממונות עדיף בית דין מרכזי של הרבנות הכללית ביפו, וראוי לחבר אליה גם את מושבות הגליל. צורכי הציבור מנוהלים בידי ועדים. רבנים שהם דרשנים טובים ויראי שמים יפעלו הרבה. אברכי ירושלים אינם בטלנים אלא בחיצוניותם: יש בהם כשרונות גדולים, ואם יינתן שכר הגון ולבוש מותאם לבני אירופה יוכלו לשמש רבנים במושבות. הרב קוק גם כותב על דרכי הלימוד בירושלים, ועל הצורך במרכבה ובקופה כדי לסבב בשלושים המושבות.

עיקרי הדברים

- רבני המושבות: הוראה, דיני ממונות, צורכי ציבור, דרשות.
- בית דין מרכזי לכל המושבות ביהודה ובגליל.
- אברכי ירושלים - כישרונות שנחשבים בטעות לבטלנים.
- צורך באמצעים לסיבוב קבוע במושבות.
- הישיבה כפתח תקווה לישוב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אד"ר[4] תרס"ח[5]. [ב' באדר ראשון תרס"ח (1908)]

לכבוד הדרת הרב הגאון הגדול, אוצר חמדת ישראל, מו"ה[6] יצחק אייזיק הלוי [רבי יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים", ממייסדי "אגודת ישראל"; ראו גם (כרך א', אגרת קג)] שליט"א[7], מח"ס[8] היקר דורות-הראשונים, שלו'[9] וברכה מקודש.

כפי יכלתי אשיב בזה על שאלותיו של כ"ג[10]. ואכתב בתחילה את לשונו במכתבו הנכבד, כחפצו הטהור. .

"אם טוב הדבר ונחוץ להשתדל כי יהיו רבנים בכל קאלאניי', [בכל מושבה] ככל אשר הוא בכל ערי ישראל ברוסיא, גם בעיר היותר קטנה, וזה יתן עז לתורה ולכל דרכי היהדות לכל פרטיהם".

ע"ז[11] אשיב, שברוסיא מחולקת היא עבודת הרבנות לשלשה חלקים ראשיים. הא' הוראת או"ה[12], [הוראה בענייני איסור והיתר] הב' דיני ממונות, הג'[13] עסקי צרכי ציבור, לבד החלק הרביעי, שאיננו כולל את כל הרבנים, הוא חלק הדרשות. והנה מצד הוראות או"ה בודאי תסובב טובה גדולה, במצב היהדות של המושבות, במה שיהיי[14] להם במקומם רב מורה הוראה. אמנם מצד החלק השני, של ד"מ[15], [דיני ממונות] הנה באה"ק[16] כל העניינים מסורים בזה לב"ד[17], והרבה פעמים צריכים לדון בכפיה בכח מסודר, מפני שכל סדר ההנהגה של הישוב תלוי בכח המשפט, ע"כ[18] הכרח הוא שיהיי כח המשפט כח היותר חשוב שאפשר. וכאשר הרבנות הכללית פה עה"ק נתחזקה בכח משטרה, והמושבות שביהודה הנן נשמעות אליי ב"ה, ע"כ אין כדאי הדבר להקטין את זה היסוד, גם יהיי[19] קשה מאד לחדש כח מוכרע בכל מושבה באופן שלא יזיק למנוחתה ולשלומה. ע"כ בזה החלק יותר טוב הוא להניח לע"ע[20] על המצב הראשון,

וראוי עוד לעבוד בזה, ולקשר ג"כ[21] את יתר המושבות, שבגליל, שיהיו ג"כ זקוקים להנהגת הרבנות הראשית, כדי שיהי' תוקף דיני תוה"ק[22] מתנהג על אדמת הקודש באופן מסודר וכללי. החלק הג', העוסק בצרכי ציבור. במושבות מעת הוסדן, הונהגו אצלן ועדים, שהם עסוקים בכל העניינים הציבוריים, ומנהיגים באמת את משטר העדה באופן הגון מאד ביחש להמצב החמרי, ממש כמשטר הפאליציי באירופא, [המשטרה] ע"כ אין בזה מקום לעבודת הרבנות. אמנם אם יצליח ד' בידינו להשיג רבנים, שיהיו ג"כ דרשנים טובים באמת, ויהיו באמת יראי ד' וחושבי שמו, החפצים לרומם את קרן היהדות באה"ק, אשער שתהי'[23] פעולתם גדולה במושבות בע"ה[24]. ,

"אברכי ירושלים מוחזקים לבטלנים, כי מעולם לא ראו כי אם את ירושלים. לבדה, ועל כן עלינו לדעת אם ההכרח להביא לזה אברכים מופלגי תורה ויראי ד' באמת מארץ רוסיא, מאלה היודעים להלוך גם נגד החיים, ואשר יהי' בכחם למשך אחריהם את לבב הקאלאניסטים, [המתיישבים במושבות] או שאפשר הדבר למצא זה גם בירושלים, כי טובת תלמוד תורה דרבים בירושלים דורשת לקחת אברכים משם".

ע"ז אשיב, שהבטלנות של אברכי ירושלים אינה כ"א[25] בטלנות חיצונית. באמת נמצאים ביניהם בעלי כשרון נעלים, ופקחים מאד בהויות עולם, נוסף על חשיבותם בתורה וביראת שמים, אלא שההלבשה המזרחית המוזרה לבני אירופא, שבני הישוב החדש הנם מהם, היא עושה אותם מוחזקים לבטלנים. אבל מובטחני, שאם רק ימצא אוצר של כספים בידי אחינו היראים באשכנז, ויוכלו לקבע פרס הגון וחשוב, באופן המספיק לפרנסה בכבוד, לרבני המושבות בעתיד אי"ה[26], אלא שעם זה יגלו דעתם שהם חפצים שתהי' התלבשת של הרב במדה של מיזוג, באופן שיהי' מקובל ג"כ על הבריות בעלי נימוס אירופי, שאז לא תהי'[27] מזה מניעה, וממילא תוסר חזקת הבטלנות מאברכי ירושלים, ונוכל למצא מהם רבנים כאלה, שיוכלו לפעול לטובה על מצב היהדות שבמושבות.

בהערה כותב כי[28]: "יחד עם זה נרצה לדעת באיזה אופן אפשר לתקן דרכי הלימוד בירושלים, אשר נשתומם לראות כי עד היום לא יצא מירושלים עצמה לא לבד גדול הדור, כ"א גם לא תלמיד חכם גדול ומצויין, ואין ספק שזה הוא מפני שהאברכים שם, גם היושבים באהלי התורה, יעסקו בדקדוקי עניות, ואינם יודעים דרכי הלימוד אשר הורו לנו רבותינו הגאונים, כהש"ך[29] בחו"מ[30], המשנה למלך והפרי חדש, המחנה אפרים והקצות החשן, הנודע ביהודה ורבינו עקיבא איגר זצ"ל[31] ודומיהם".

האמת אגיד לכבודו, שאין דרכי הלימוד בירושלים צריכים תיקון בנוגע לידיעת סדר הלימוד. יש להם להלומדים כל סגולות הלמדנות לא פחות מהמצויינים שבחו"ל[32]. יודעים הם היטב את דרכי גדולי האחרונים, ועסוקים הם ג"כ בחידושים ופלפולים, ע"פ[33] אותה הדרך הכבושה ללומדים, מאז הופיעו ספרי גדולי האחרונים בעולם. והסיבה שלא יצא מירושלים עצמה גדול הדור, במובן של הפרסום, הוא באשמת המצב. כי גדול הדור אפשר שיתפרסם או ע"י[34] רבנות חשובה, או ע"י ספרים שידפיס. ושתי אלה יחד לא היו באפשר בארץ ישראל בכלל, וק"ו[35] בירושת"ו[36] בפרט. לרבנות, ודאי שאין מקום לכתרים הרבה בעיר אחת, ובכללות אה"ק[37] הלא היו רק ארבע הערים הידועות. [ארבע ערי הקודש: ירושלים, חברון, צפת וטבריה] ולספרים, העניות הלא היא גדולה עד שאין לחשוב כלל ע"ד[38] הדפסת ספרים, כי איפו יוקח הכסף להדפסה, ומי יקנה אח"כ[39] את הספרים הנדפסים, וכמה גדולי עולם נמצא בירושלים,

שאינם כותבים כלל את חידושיהם, וכן הי'[40] תמיד. ובאמת אגיד לכבודו, שאנשים שהם גדולים בתורה, ממש ככל גאוני הדור המפורסמים, נמצאים בירושלים גם עכשו, ואין אדם סופרם, ובעצמם הנם ג"כ שפלים בעיניהם, ואינם יודעים כלל את ערכם. מובן שכאלה הנם מעטים במציאות, אבל ישנם. והלא מספר גדולי הדור באמת הוא מועט מאד גם בחו"ל[41], המרובה באוכלסין כ"י. וע"ד[42] ת"ח[43] גדולים ומצויינים, נמצאים ב"ה לעשרות ת"ח, הראויים לעמוד בשורה הראשונה עם כל המצוינים שבחו"ל, אלא שהעניות מדכאת את רוחם, וצריכים אוהבי תורה שבחו"ל להשתדל ביחוד בתקנת מצבם. ולא היתה ירושלים בפרט, ולא א"י[44] בכלל, צריכה לבקש רבנים מן החוץ מצד חסרון גדולת התורה שבת"ח[45] שבא"י[46], כ"א מצד חסרון הפרסום שלהם, ומצד מניעת השמוש הנסיוני, בהנהגת רבנות, שהי'[47] מוכרח להיות לרגלי החרבן הנורא, בעוה"ר[48], השורר בא"י[49].

אמנם יותר ויותר עלולה היא א"י בכלל וירושלים בפרט לתן, כאשר יתוקנו החסרונות, שבאו לרגלי העניות הנוראה. שאוירא דא"י[50] מחכים הננו רואים בחוש. [על פי בבא בתרא קנח: "אוירא דארץ ישראל מחכים"] לא מצאתי כמעט ילד הדיוט (אידיאט) אחד מכל ילדי אה"ק, וכל הנולדים באה"ק כולם הם בטבעם חדי השכל ופקחים מאד, שלמרות כל עניותם הנוראה, וכל מה שסבלו מצרות המצב, ודכאות הרוח של החרבן, המדכא את הנפש, לא הספיק לטמטם את אור שכלם, והנם מלאים דעה ושכל טוב.

אמנם לא לבד להיות גדולים בסברא ופלפול סוגיות מוכשרים הנם בני אה"ק. להם יש חוש עליון, ועריגה פנימית לדברים עליונים ודעות נשגבות, שאם תנתן להם הרוחה הגונה עלול הדבר שיעמדו מקרבם גדולי עולם, שיושיעו את ישראל ישועה רוחנית, בהארת אור חכמה עליונה והתנוצצות רוח הקדש כימי עולם. .

"לדעת הדרך הטובה והישרה איך לחנך את נערי הקאלאניסתים, שיהיו שומרי תורה ומצוה, ורוח מלא יראת ד', וכי גם אלה אשר ישארו אכרים פשוטים, תהי' גם להם ידיעת בית רב בתורה, ובעלי הכשרונות יהיו מוכנים עד כי יוכלו גם להשתלם בתורה ולצאת לפעלה".

זאת השאלה היא מחוברת עם השאלה שלאחריה. .

"אם נוכל להיות בטוחים, כי בהוסד שמה בתי תלמוד תורה ישלחו רוב הקאלאניסתים את ילדיהם".

זה תלוי רק אם יהי' בידינו יכולת ורצון, ליסד בתי תלמוד תורה כאלה, שימצאו בהם כל אותם הדברים הטובים הנמצאים עכשיו בבתי הספר, וההפרש יהי' רק מה ששם משפיעים בכונה מיוחדת, ע"פ חפץ המיסדים והמורים, רוח בער והרס, ובבתי הת"ת[51] תהי' ההשפעה מלאה רוח תורה ואמונת ד' ותורתו באמת. אבל מה שנוגע למשטר ולסדרים, לנקיון ולהנהגת הבריאות, למדעים ולכל הרגשות הבריאים הנהוגים אצל המתקדמים המהרסים, הכל צריך שימצא בבתי הת"ת. אז אין ספק שרוב הקולוניסטים, וכולם כמעט, ישלחו את ילדיהם דוקא לבתי ת"ת[52] כאלה, ובזה ננצח את בה"ס[53] הכפרניים כולם, [בתי הספר] בעה"י[54]. .

"אם ילמדו בת"ת[55] גם שפת המדינה, אם אפשר להשיג שם מורים יהודים כשרים אשר תחלתם וסופם יראת שמים".

אני מסופק בפירוש התחלת הסעיף, אם כונת כתר"ה[56] היא אם בהת"ת[57] שכבר נוסדו באיזה מושבות ילמדו גם שפת המדינה, או אם כונתו אם להבא, כשיוסד בית לת"ת[58], ילמדו שם שפת המדינה. איך שיהי' כאן אנו נוגעים במקום הכאב. ואפרש מעט את הדברים.

זה כחמישים שנה ויותר, [ככל הנראה מאז הקמת בית הספר "למל" בירושלים בשנת תרט"ז (1856)] אשר התחילו אוהבי השכלה, מצדדים שונים, להשפיע על ירושלים בפרט, ועל א"י בכלל, רוח של השכלה. והנה כפי אשר ידענו את הפחד הנפרז מההשכלה, שהי' שורר בכל גבול ישראל, שבקרבו הי' מונח ג"כ יסוד של אמת, כמובן עלה בירושלים ובא"י[59], מצד ריבוי החסידות והיראה הנמצא בם, ומצד מצב העניות וההפרדה מכל העולם החי המעשי וכל תהפוכותיו, במדה יותר גדולה, עד אשר הביא לגדישת הסאה. וחכמי אה"ק, שהיו בהם כמה גאונים וצדיקים באמת, גזרו בח"ח[60] איסור על כל חכמה של חול ועל כל שפה זרה, ולא השאירו היתר גם לשפת המדינה, והחזיקו את הדבר בחומרות רבות, ביחוד השתמשו בזה באישיותו הגדולה של הגאון המפליא ריי"ל[61] זצ"ל. עכשו לפי מצב הזמן מוטל איסור זה כעול-ברזל על צוארי האנשים יראי-ד' ותמימי-דרך, כי אין להם שום עצה בחינוך בניהם. הם רואים עין בעין, כי א"א[62] להתקיים ולהחזיק מעמד, לפי תנאי החיים החדשים, בלא שפה ומדע. וכל פורקי עול תומ"צ[63] מחנכים את ילדיהם בבה"ס[64], ומכשירים אותם למלחמת החיים בתכלית השלמות, ורק הילדים של ההורים שהם קשורים בקדושת תורה ואמונה נשארים נחשלים בארחות החיים. אנכי העני מאז באתי פה גליתי את דעתי ליחידי-סגולה, שלא טוב הוא הדבר להחזיק במעמד כזה. עלינו להיות רואים את הנולד, ולהקדים רפואה למכה. הודעתי את דעתי, שאנו מחוייבים, משום "עת לעשות לד'", להכנס בפרצה היותר דחוקה רק להכשיר את הבנים, המתחנכים ע"י הוריהם ומוריהם בדרך התורה והמצוה, למלחמת החיים בשפות ומדעים היותר נחוצים. והנני מעלים עין מאותם שיסדו חדר מיוחד ולקחו מורים ללמוד לשון ומדע הנחוצים, והם מתנהגים בדרך התורה והיראה, אע"פ[65] שהוא הרבה נגד השיטה הקבועה לחוש לאיסור של חכמים הראשונים ז"ל[66]. ומ"מ[67] כשיבא הדבר לידי מעשה, שנהי'[68] אנחנו בעצמנו המיסדים והעושים, נהי'[69] צריכים להצעת דברים, בדרך משא ומתן של הלכה, בערך האיסור, והטעמים המספיקים להתירו ע"פ התנאים הראויים.

מובן של "שפת המדינה" פה איננו מדויק. כי שפת הממשלה, היא השפה התורכית, אין בה שום צורך בסדרי החיים הקבועים, ומעטים הם מאד המשתמשים בה. אמנם ראוי מאד שיהיו לנו לכה"פ[70] מצויינים יחידים בין ת"ח היודעים אותה, כדי שיוכלו להתקבל אצל פקידי הממשלה הגבוהים באורח כבוד. אמנם השימוש המעשי הוא בשפה הערבית, ודיבורה מסגלים להם רוב ילידי הארץ, גם בלא לימוד, ולכתיבתה ודקדוקה לא נמצא כ"כ[71] ערך חשוב, ועכ"פ[72] לא תספיק לצרכי החיים והמסחר כ"א אם תהי' מצורפת לידיעה של שפה אירופאית, כאנגלית וצרפתית, ולזה ראוי להגיע.

ממוצא דברינו ידע כ"ג, שבהת"ת[73] שכבר נוסדו עוד לא ילמדו שום שפה, ובאותם שנקוה שיוסדו בעה"י צריכים אנו לתקן את הדרך לזה באורח שלו' וקדושה, שיהי' רוח חכמים נוחה הימנו. ומזה באה ג"כ תולדה, שקשה הדבר פה מאד למצא מורים לשפות, שיהיו בדוקים ביראת שמים. כי ע"פ רוב אותם שלמדו שפות למדום באיסור, ונטו כבר אחרי החיצונים, מחבלי הכרם. ואם ימצאו יחידי סגולה, לא

יספיקו לכל בתי הת"ת. ע"כ ראוי ונכון יהי' לשלח כאלה מחניכי היראים שבגרמני', עד אשר תסולל לנו בהיתר דרך כבושה לזה, כהא דשמואל "והכל לשם שמים". .

איזה קאלאני' מוכשרת יותר להתחיל ממנה".

בזה אין להכריע דבר, כי כולן הנן נצרכות לזה מאד. השפעת בתי הספר היא מזקת ומחרבת את א"י, ובתי הת"ת עוד לא באו למטרתם מפני חסרון ההשלמה העולמית המוכרחת, החסרה עדיין מהם, שהסיבה הראשית לזה היא מיעוט היכולת של העסקנים, ומצטרף ג"כ הרגל הדעת לשנאת כל חדש. אבל אם נתאגד יחד, חכמי לב מוחזקים בתורה ויראת שמים, נוכל לתקן הרבה בע"ה. מ"מ[74] ראוי להקדים את הקולוניות העזובות, שאין בהן ת"ת כל עיקר, ואח"כ[75] לפנות לתקן את אותן המושבות שיש בהן בתי ת"ת, אלא שאינם מסודרים כראוי. את המצב, של מושבות הגליל לא אדע. אמנם היותר קרובה ליהודה היא המושבה סאמארין (שומרון), [זכרון יעקב, שנקראה בראשיתה "שומרון" (זמארין)] שלה ראוי להקדים הצלה. כי שם נעצה השיטה הצרפתית את יתדה, [שיטת הניהול והחינוך של פקידות הברון, ברוח צרפת] וחרשי-משחית נלוו עמה, ורחוקה היא מכל עיר מערי-הקודש, ומ"מ נמצאים בקרבה אנשים רבים, הנוהים בכללם אחרי חינוך ישר ומקובל ביראת ד' באמת, מתוקן יפה עם דרכי החיים.

והנה אחד מהתיקונים היותר גדולים, שבהחזקת היהדות במושבות, הוא שאהי'[76] אנכי בעניי מסבב מפרק לפרק במושבות, להשגיח על דרכי היהדות הכוללים, ולדרש דברי תוכחה ומוסר השכל. אבל צריך לזה הוצאה חשובה, כי אנו מוכרחים להנהיג את הרבנות, הכללית בדרך כבוד, וק"ו שלא להשפילה ע"י קבלת שום טובת הנאה מאותם שאנו חפצים להאיר את דרכם בקודש. וע"כ[77] ראוי שתהי' אצלי מוכנה תמיד מרכבה, כדי לסבב על כל המושבות הנפוצות ביהודה ובגליל, העולות למעלה משלשים במספר, והנן עזובות באין דורש ומבקש. ואנכי יודע ועד כמה גדולה היא השפעת הסיבוב המכובד והשיחה והדרשה וכל ארחות הקירוב, אבל צריך ע"ז קופה הגונה. אולי מאת ד' תהי' זאת, שיוחל אור חדש להאיר על אדמת הקודש בישוב החדש, לקשרם בעבותות אהבה לתורה ויראת ד', ותהי'[78] צדקת המעשים לזה שלמה ותקותם לדור דורים.

והישיבה, כשיזכנו השי"ת[79] להוציאה אל הפועל, בה יהי' פתח תקוה לכל, לשאלת הרבנים, לשאלת המורים, ולכלל כבוד התורה והיהדות בישוב החדש, ולקשר קבוע ופנימי לישוב החדש עם הישן, ולשניהם יחד עם כללות תפוצות ישראל בגולה.

וצור ישראל יופיע על עצתינו, ויהי'[80] עמנו בכל פעלנו. והי'[81] זה שלו' וברכת ד' וטובו, כנפשו הרוממה ונפש דורש"ת[82] הק'[83] באה"ר[84] ורגשי כבוד והדר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

דברים רבים מאד יש לדבר ע"ד תקון המצב של ת"ח הצעירים, ביחוד של א"י בכלל ושל ירושלים בפרט, וע"ד עניני הרבנות של הישוב החדש, וע"ד הצורך של התקשרותם עם גדולי עמנו בכל הגולה, ונחשך למכתבים הבאים בעה"י. הנ"ל[85]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. מח"ס - מחבר ספר
9. שלו' - שלום
10. כ"ג - כבוד גאונו
11. ע"ז - על זה
12. או"ה - אומות העולם
13. הג' - הגאון
14. שיהי' - שיהיה
15. ד"מ - דיני ממונות; "תנא ד"מ": תנא דבי מנשה
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. לב"ד - לבית דין
18. ע"כ - על כן
19. יהי' - יהיה
20. לע"ע - לעת עתה
21. ג"כ - גם כן
22. תוה"ק - תורתנו הקדושה
23. שתהי' - שתהיה
24. בע"ה - בעזרת השם
25. כ"א - כי אם
26. אי"ה - אם ירצה השם
27. תהי' - תהיה
28. כ' - כבוד
29. כהש"ך - כ + הש"ך: הש"ך - שפתי כהן
30. בחו"מ - בחושן משפט
31. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
32. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
33. ע"פ - על פי
34. ע"י - על ידי
35. וק"ו - וקל וחומר
36. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
37. אה"ק - ארץ הקודש
38. ע"ד - על דבר
39. אח"כ - אחר כך
40. הי' - היה
41. בחו"ל - בחוץ לארץ
42. וע"ד - ועל דבר
43. ת"ח - תלמידי חכמים
44. א"י - ארץ ישראל
45. שבת"ח - שבתלמידי חכמים
46. שבא"י - שבארץ ישראל
47. שהי' - שהיה

48. בעוה"ר – בעוונותינו הרבים
49. באי"י – בארץ ישראל
50. דאי"י – דארץ ישראל
51. התי"ת – התלמוד תורה
52. תי"ת – תלמוד תורה
53. בהי"ס – בית הספר
54. בעהי"י – בעזרת השם יתברך
55. בתי"ת – בתלמוד תורה
56. כתר"ה – כבוד תורתו רום הדרתו
57. בהתי"ת – בהתלמוד תורה
58. לתי"ת – לתלמוד תורה
59. ובאי"י – ובארץ ישראל
60. בח"ח – בחרם חמור
61. ריי"ל – רבי יהושע לייב / רבי יהודה ליב – שם אדם
62. אי"א – אי אפשר
63. תומי"צ – תורה ומצוות
64. בבהי"ס – בבית הספר
65. אע"פ – אף על פי
66. ז"ל – זכרונו לברכה
67. ומי"מ – ומכל מקום
68. שנהי' – שנהיה
69. נהי' – נהיה
70. לכה"פ – לכל הפחות
71. כי"כ – כל כך
72. ועכ"פ – ועל כל פנים
73. שבהתי"ת – שבהתלמוד תורה
74. מי"מ – מכל מקום
75. ואח"כ – ואחר כך
76. שאהי' – שאהיה
77. וע"כ – ועל כן
78. ותהי' – ותהיה
79. השי"ת – השם יתברך
80. ויהי' – ויהיה
81. והי' – והיה
82. דורש"ת – דורש שלומו ותורתו
83. הק' – הקטן
84. באה"ר – באהבה רבה
85. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז סיון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

פאול נתן (מ'עזרה') עוסק בבית ספר טכני בחיפה, ואין חשש שישיבות ירושלים יתחברו אליו. הרב קוק מבהיר שתכלית הישיבות היא תחיית התורה, ולא רק העמדת רבנים, אבל במצב הנוכחי צריך להקדים את המוקדם. במושבות של מאה משפחות ויותר אין רב, מלבד פתח תקווה, ובגלל זה ירוד מצב היהדות שם. אברכי ירושלים מוכשרים, והעניות היא שמשפילה אותם. לחיבור תלמידי החכמים לישוב החדש צריך ישיבה גדולה ומכובדת במרכזו.

עיקרי הדברים

- פאול נתן והטכניון בחיפה.
- תכלית הישיבות - תחיית התורה, ולא רק רבנים.
- חוסר רבנים במושבות.
- אברכי ירושלים והעניות.
- ישיבה מרכזית לחיבור הישובים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז סיון תרס"ח[4]. [1908]

מקודש יענה אלקים שלומו, לאיש צדיק הולך בתומו, גדל-דעה משגב לעמו, כבוד הרב הגאון הגדול עטרת תפארת מוהר"ר[5] יצחק אייזיק הלוי [הרב יצחק אייזיק הלוי, מחבר "דורות הראשונים" על תולדות התורה שבעל פה, שישב אז בהמבורג] שליט"א[6].. וכל אשר לו, שלו'[7] וברכה, ברב טוב וחסד.

הנני נכון בזה להשיב לכ"ג על מכתבו הנכבד, כפי יכלתי, בעה"י[8]. א) פאול [פאול נתן, ממנהיגי חברת "עזרה" של יהודי גרמניה, שייסד את הטכניון בחיפה] נתן לא התראה עמדי בפעם הזאת. מפי השמועה נודעתי, שהוא עוסק עכשו ביסוד בית-ספר טכני בחיפה. [הטכניון בחיפה, שחברת "עזרה" החלה בייסודו בשנת תרס"ח ונפתח בתרפ"ה] אבל כמדומני שבטח הוא שלא בא בשום משא ומתן עם הרבנים, ביחוד מהמחזיקים במוסדות של הישיבות ות"ת[9]. בכלל כבר הודעתי לכבודו, שלפי מצב הישיבות שבירושלים, א"א[10] שיעשה בהם שום דבר חדש, מצרכי-הזמן היותר נחוצים כעת, להחזקת מלחמתנו נגד מהרסינו ומחריבינו, [על פי ישעיהו מט, יז] וכיון שהם רחוקים מכל תיקון חדש מובן שאין לפחוד כלל שהם יתחברו עם ה' פי נתן ומסעדיו. ובשום אופן לא ישיבו לו אלה מחזיקי בתי הרבים, שהם נכונים לחדש פני הבתים, לא ע"פ[11] אותה התכונה שאפשר לצייר שאנשים שכמותו ימצאו בה חפץ, ולא אפילו באותה הצורה הכשרה אצל ארטאדאקסי אשכנז, [היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שצירפה לימודי חול ללימוד התורה] כי הקצוות רחוקות הנן אולי יותר מרחוק מזרח ממערב. ב) כמדומה אני, שהננו עומדים על נקודה אחת, ומ"מ[12] הנני מוצא הכרח לבאר מעט דברי.

מעולם לא יעלה על דעתי, שתכלית הישיבות בישראל היא רק כדי להעמיד רבנים. תחיית התורה, המעמדת קדושתם של ישראל בכלל, ע"י[13] גדולי תורה באמת, מיחידי סגולה, וע"י[14] המון רב כפי האפשרי של בע"ב ת"ח[15] הגונים, צריכה להיות לעולם המגמה הראשית בכונניותן של הישיבות. אבל

כדי להביא את מצבנו הנשבר. בכל מקום, וביחוד באה"ק[16], לידי מדה זו, צריכים אנחנו להסתכל יפה במצב הזמן וארחות החיים הממשיים השולטים במציאות, כדי שנבנה את בניננו על בסיס חזק. ונטיעתנו תהיה עלולה להיות קיימת ועושה פירות, בכלל זה הוא כמובן הסדר, להקדים את המוקדם, וממילא יתאחר המאוחר. הרבנות, אמת הדבר שכפי צורתה היום היא חטיבה מאוחרת, מ"מ[17] אנו מוכרחים להודות, שלפי מצב היהדות בימינו, אנו צריכים לדאוג הרבה בשביל קיומה וחשיבותה. ועל כן כאשר אנו מוצאים כעת את הישוב החדש ההולך ונבנה, שהיסוד החשוב הזה חסר בו לגמרי, אנחנו חייבים להשתדל לכל לראש בתיקונו, להסיר את הסיבות אשר גרמו את החסרון. ולהעמיד את היהדות הארצי ישראלית של הישוב החדש בצורה אחת עם היהדות האמיצה של המקומות היותר טובים שבגולה, שאז כמובן יגלה עליה האור של מעלת ארץ ישראל. עד שנוכל לקוות, שתעלה עוד בכמה מעלות בקודש על כל המקומות אשר נתפזרו שם נפוצותינו מעולם על אדמה טמאה.

ומאחר שמצאתי את מצב הישוב החדש ירוד בפרט החשוב הזה, לעומת מצב היהדות שבגולה. תחת אשר בכל תפוצות ישראל, תיכף כשמתקבץ איזה ישוב של איזה עשרות משפחות מאחינו, מיד מרגישים צורך במינוי רב להורות איסור והיתר, ובכלל שתהיה הדרת היהדות שלמה בתכסיסיה, הנה פה יש מהמושבות שהנן עיירות בינוניות, ומהן שמונות משפחותיהן למעלה ממאה ויותר, ומינוי רבנים מקומיים לא יצא כלל כמעט אל הפועל, בלתי במושבה האחת הגדולה, פתח-תקוה, שנתישבה לכתחילה מבני ירושלים, מבעלי הישוב הישן, שהם השתדלו למנות להם רב מיוחד. וכאשר החילותי לסור אל המושבות מצאתי בבירור, שאם היו לנו רבנים חשובים, בכל אחת מהן, היה מצב היהדות עומד במעלה יותר גבוהה. התחלתי לדבר ע"ד[18] הרבנות המקומית, ומצאתי ע"ז[19] מניעות וניגודים פנימיים וחיצוניים. מהחיצוניים היא ג'כ[20] מניעת השכירות, מצד דלדול המצב, ובאחדים מצד רגילות קבלת תמיכה, שהרגל זה מפקיע את המתרגל מלשא בעול בכל דבר הטעון חסרון כיס. אבל זה לא היה כ"כ[21] עומד על הדרך. אגודת "שומרי תורה", [אגודה בירושלים לחיזוק הדת במושבות, שהשתתפה בתשלום שכר רבני המושבות] ביחד עם הישיבות שבירושלים, הנן תמיד מוכנות לעזור בחלק היותר עיקרי מהשכירות, ואם יחסר איזה סכום נמצאים בכל מושבה יחידי סגולה, יראי ד' וחושבי שמו, החפצים בכל לב בהרמת קרן היהדות, והיה נקל להשלים. ובזה היינו יכולים לכבוש את המניעה העקרית מהמניעות החיצוניות.

אבל, לא זה הוא העיקר. מניעות פנימיות החלו להגלות, שיסוד הכל הוא מה שאין רוח הישוב החדש יכול לשאת את מהלך הרוח, את הסגנון ואת התכונות של חניכי הישוב הישן. וזה הוא דבר המקיף לא רק את קלי-העולם, המואסים בתורה ובמצות, כ"א[22] גם חלק גדול מההגונים, בני תורה ויראת שמים. התנועה החיה של הישוב החדש, חדות החיים ואומץ הלב, הרחבת הדעת, וגאות הלאם השורר בקרב הישוב החדש, לא יכולה לשאת את הגו הכפוף, את הפנים הצמוקות והעצובות המפיקות פחד ומורך לב, את העינים התועות המראות יאוש ושנאת החיים, ההלבשה הזרה המזרחית, כשהיא מצטרפת עוד עם איזה דכדוך של עניות היא מטלת אימה של בוז, על האיש המורגל בחיים אירופאיים, אם מעט ואם הרבה. כל אלה לא יוכלו להיות מתקבלים בלא זעף בקרב הישוב החדש, וכאשר הטפוס היותר מצוי בין חניכי הישיבות של הישוב הישן הוא זה הצביון, ע"כ[23] עצום הוא הניגוד במושבות נגד קבלת רבנים.

וכאשר בינותי בדבר ראיתי, שאפילו אם נתגבר על כל הניגודים, ונכניס רבנים בחזקת היד, לא יביאו כלל את התועלת הרצויה, כל זמן שהניגוד הפנימי, שיסודו הוא עמוק ברוח האדם, אי אפשר לו שיסור ממקומו.

וכאשר לשנות את צביון החיים בקרב הישוב הישן, מבלי להזיק לכמה דברים יסודיים, הוא דבר שאי אפשר, כי"א בהדרגה גדולה ואריכות זמן גדול, - והענין עומד ודוחק. ע"כ החלטתי, שאי אפשר לנו לתקן את הדבר הגדול הזה, העומד ברום עולם היהדות של הישוב החדש, ושנוגע הרבה ג"כ להישוב הישן, ע"י השתלשלות הפעולות שהקיבוצים פועלים זה על זה, כי"א ע"י מה שניסד ישיבה פה במרכז הישוב החדש. פה שהחיים הנם קרובים בכל מהותם לחיי המושבות, ע"י השגחה טובה, מכשרונות טובים הנמצאים באה"ק והנכונים לבא מחו"ל[24], עם שטף הכניסה ההולכת וזורמת, יכולים לצאת אנשים מוכשרים, אם ימלאו את תפקידם יפה בשקידת התורה ועמלה, בחריפות ובבקיאות ובהוראה בעומקא דדינא, להיות מתקבלים בקרב הישוב החדש, ולהרים שמה בקביעות את קרן היהדות, מה שאי אפשר למדה זו להעשות כעת ע"י השפעתי הרחוקה.

לבדה, שאינה נפגשת כי"א עם המושבות הסמוכות, ולעתים רחוקות. וזאת היא הסיבה אשר אמרתי, שתכלית הישיבה בראש תהי'[25], שהמצויינים שיתחנכו בה יוכלו להיות רבנים במושבות.

ומה שכבוד הדר"ג[26] חושש, שישיבה כזאת כשתוסד ביפו [הישיבה שייסד הרב קוק ביפו בשנת תרס"ט] תהיה גורמת ביטול, חלילה, לישיבות שבירושלים, מטעם אשר החסרון היותר גדול שבישיבות הירושלמיות הוא מה שחסר להם השלא-לשמה, [על פי פסחים נ: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". כאן: התקווה להתמנות לרב, המדרבנת את הלומדים] כי לא הי'[27] להם מקום תקוה להיות לגדולי הדור ולהיות רבנים גדולים ומנהיגי הדור, ואם תקום ישיבה בפנים חדשות ביפו, לגדל רבנים עבור ערי ישראל שם, ירדו הישיבות בירושלים עוד הרבה יותר ממדרגתן, מפני שכל בעלי הכשרון ילכו ליפו. ידע אדוני, שאע"פ[28] שאמת נכון הדבר, שיש איזה צד חסרון במה שהגורם הבריא של תחרות החיים, המעוטה ביסוד של השלא-לשמה, חסר הוא מהישיבות שבירושלים, אבל חסרון זה אין בידינו עכשו לתקנו. הרבנות של המושבות, שלכל היותר נוכל להושיב עליה עד עשרים רבנים, - כמובן אין להעלות בחשבון את המושבות היותר קטנות, שאינן מצטרפות למנין עשר משפחות, - היא לא תעלה רפואה של המצאת השלא-לשמה בתוך הלימוד הארצישראלי. רחוקה היא עדיין מאד רבנות קטנה כזו של מושבה, שתתן את האומץ ע"י התקוה שלה. רבני המושבות, מצד הרבנות שלהם, לא יוכלו להחשב לגדולי הרבנים ולמנהיגי הדור, כשם שלא יוכלו להחשב כן כל הרבנים של העיירות הקטנות בחו"ל[29]. וביחוד לפי המצב הנוכחי, שהמשכורת של הרבנות אינה ניתנת מהמושבה, כי"א מקופת הישיבות, הניתנת גם בלא עול הרבנות ללומדים בישיבות, וההוספה המועטת, שאולי תגרום הרבנות, אינה כדאי להכריע את הכף, אפילו לקבל את הטפול והעול של רבנות המושבות הקשה ביותר, מצד מניעת הרגלם של בני המושבות, זה רבות בשנים, לשאת בעול החמרי והרוחני של רבנות קבועה בתוכם. ע"כ כאשר עוד נוסף לזה, שגם עכשו רחוק הדבר שיתקבלו רבנים במושבות מחניכי הישיבות, אם לא יהיו בתחילה מושפעים מרוח חדש שיוכל לקרבם יותר אל חיי הישוב החדש, אין כדי למנע מליסד את הישיבה ביפו

למטרה זו, מפני הדאגה שמא יהיה בזה קפוח לישיבות שבירושלים. ובעצם הענין הנני אומר ברור; שלא לבד שישיבה זו כשתוסד ביפו, ברצות השם יתברך דרכנו, לא תוכל לגרום שום הפסד לישיבות הירושלמיות, כי"א שהיא עתידה לרומם את ערכן. כי באמת לא רק אותה המניעה של חלק השלא-לשמה, שמצד חסרון רבנות, הוא לבדו הוא הגורם בשפלות-הידים של הלומדים בישיבות, שאינם יוצאים אל הפועל לפי ערך כשרונותיהם, כי"א בכלל תרדמת החיים הבאה ע"י הרוח הישן, שהוחזק ובא מאותה התקופה שהיתה עדיין הארץ חרבה, ורוב הגרים בה לא באו כי"א לצפות ליום האחרון ולהקבר בקרבה, וימי חייהם היו רק שלשלת של קבלת החלוקה, המצומצמת ומחוברת באי-כבוד, ותפילות על מקומות הקדושים החרבים בעוה"ר[30], שהיה חסר מעיקרו את זרם החיים הטבעיים ומרוצתם העליזה, המעוררת לעבודה מעשית ושכלית. במצב כזה היו יכולים לעמוד בשלמות רוחנית רק יחידי הסגולה, שהיו אנשי קודש, ואור ד' הופיע עליהם, ומתוך החרבן והשממון שאפו את אויר קדושת אה"ק[31]. אבל יתר כחות הצעירים, שלא באו למדה זו, נרדמו כשרונותיהם, ורוח עצבון זה, אע"פ[32] שב"ה[33] הוא הולך ומתפכח, מ"מ עדיין שולט הוא בישוב הישן, ורק ע"י התעוררות חיים של הישוב החדש, כשיהיה מחובר באור תורה באופן גדול ומצויין, ישוב גם הישוב הישן וכל לימודי ד' אשר בתוכו לתחיה, ויתחילו הכשרונות הצפונים בהם להגלות.

ויותר מזה, שאינני קובע מסמרות בדבר, שיהיו חניכי הישיבה, אפילו המצויינים, דוקא רבנים. אדרבא, כל חפצי הוא, שיהיו מהם מתלמדים, במשך שנות לימודם, חלק הגון מידיעות שמושיות, ואותם שיש להם נטיה למלאכה יתלמדו איזה שעות ביום בבית-המלאכה, אשר כבר הועמד עמנו פה במוסד "שערי תורה", [מוסד התורה ביפו, שהיה בו גם בית מלאכה לתלמידים] (שזה מקרוב אשר נוסד, ערך שנתים, ועתה הוא עומד ב"ה במדרגה כזאת, עד שהבנק אנגלא-פלשתינא [בנק אנגלו-פלשתינה (אפ"ק), שהקימה ההסתדרות הציונית, ולימים נעשה לבנק לאומי] הכין על ידו ארון-ברזל, ע"פ תכנית הארונות האירופאיים, בפורמאט גדול, והם מלאים רצון מטיב המלאכה), עד שיצאו לנו ג"כ גדולי-תורה שיהיו בעלי-אומנות, המתפרנסים מיגיע-כפם, או אנשים מוכשרים לכל עסקי החיים, ותהיה התורה נלמדת דוקא לשמה, משום תכלית החיים שבהגיון התורה וחבתה.

ומאחר שזאת היא כל עקרה של הצורה החדשה, שאני חפץ בהישיבה, דהיינו שיהיה שורר בקרבה עז החיים, הראוי לשמעתתא דבעיא צילותא, [על פי מגילה כח: "שמעתתא בעיא צילותא" – לימוד ההלכה צריך דעת צלולה] ושמחת לב, אין בה כמובן שום מניעה, באופן שלא תוכל לתן לנו "גדולי תורה הבקיאים בש"ס בבלי וירושלמי, אשר כל ישעם וחפצם [מצוטט ממכתבו של הרב הלוי אל הרב קוק] וכל חלקם בחיים הוא להבין ולהשכיל בדברי תורה", ולא יוכל להיות חסר בה "הרוח הגדול אשר יעטר את תלמידי חכמים הגדולים". ודוקא בישיבה כזאת יוכל להתקיים התוך של דרשת "אדם כי ימות באוהל", [ברכות סג: "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד)] אדם חי, המטה את תשוקותיו וכחותיו לא להוללות וסכלות, כי"א לעמלה של תורה ושמחת השגתה, אבל מי שאין לו הרגשת החיים וזיום הוא לא יכול להיות אדם אשר ימות באוהל. והמצויינים מישיבה כזאת לא יוכלו להיות ממוצעים, שהם כקדרה דלא חמימא ולא קרירא, [על פי עירובין ג: "קדרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא" – לא חמה ולא קרה] כי"א גבורים כאריות

במלחמתה של תורה, ומלאים חפץ לרוממה ולשגבה על אדמת הקודש, לא משום פניה ותכלית של רבנות, כ"א מפני אהבת השם יתברך, אהבת התורה, אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל, הבוערת בקרבם בשלהבת אש קודש.

אין אנו זקוקים בשום אופן ללמוד מדרכי אירופא, - אע"פ שגם זה איננו כלל מוחלט, וממתוקנים שבהם הלא עלינו החובה ללמוד, אבל בימינו נתקלקלו כ"כ הדיעות, עד שקשה למצא את הנקודה של המתוקנים שבהם, - אבל עלינו לחדור ביותר בתוך מאור התורה עצמה. לא תוכל לעד התורה להיות מצומצמת רק בחקר הלכה המעשית לבדו. החלק הרוחני שבתורה, לכל רחבו, עמקו והיקיפו, מוכרח גם הוא למצא מקום בישיבה. האגדות. המדרשים הנגלים והנסתרים, ספרי המחקר והקבלה העיונית, המוסר והרעיון, הדקדוק. הפיוט והשירה, כמובן של חכמי אמת וחסידים הראשונים, גם הם הנם גופי תורה, שאף ע"פ שאי אפשר לתן להם כ"כ זמן וכ"כ[34] קביעות, כמו ההלכות והתלמודים, הפוסקים הראשונים והאחרונים, מ"מ א"א כלל, ביחוד בימינו, וביותר בארץ-ישראל, הדורשת תעופה רוחנית מבניה בטבע קדושתה, המלוה את כל אוירה, למנע את כל אלה מלקחת עבורם מקום חשוב. וצד חידוש זה הוא מוכרח בדורנו, ומוכרח הוא ביותר בישוב החדש, הדורש רפואה רוחנית. וחדש כזה איננו אירופי, בשום אופן, כ"א כולו שלנו.

"הישיבות בירושלים צריכים תיקון גדול (כותב כ"ג[35]), ועלינו להשתדל לתקנם, שיתאימו גם לצורך הדור ודרכי החיים, אבל לא לבטלם חס ושלום ולבנות עתה חדשות בעיר יפו". אבל רק ע"י בנין ישיבה חדשה, שתוכל בלא התנגדות לקבל לתוכה את יסוד החיים של הקדושה והעז, יפוח רוח טהור, אדיר וקדוש, גם על הישיבות שבירושלים, ולא לבד שלא יתבטלו כ"א יוסיפו פאר והדר. ואם במרכז הישוב החדש, המחובר בחפץ אדיר לבנין האומה ולרוח ד' אשר בתוכה, ע"י הרבנות הכללית של יפו והמושבות, לא תוסד ישיבה חדשה, חלילה, רק אז צפויות הנן הישיבות הירושלמיות ליריד, לא מצד תחרות של ישיבה, כ"א מצד תחרות של רוח ההרס והכפירה, שעכ"פ[36] יש עמו ניצוצות של ברק החיים, המושך בכל יום לבבות מבית המדרש מתוך חולשה ויגון.

כ"ג חושדני, שאיני יודע כ"א את רוסיא, ואם הייתי רואה את ירידת היהדות שבאשכנז, שבאה מפני שלא שמו על לב לתקן את קלקול הישיבות ולהשאירן כמו שהן, אז הייתי אומר אחרת. הנני מוכרח להעיד על עצמי, שלא נעלמו ממני כל פרטי חיי היהדות שבאשכנז, לכל צדדיהם, אם לא מראיה, אבל מעיון והגיון נוסף על המחקר שע"פ[37] השמועה. אבל דוקא ידיעה זו היא המכרחת אותי לבקש ליסד ישיבה כזאת, שהיא ממש כחפץ כ"ג "תקון לקלקול הישיבות ולהשאירן כמו שהן". כלומר, להכניס רוח חיים בתוך הגיון התורה באופן חזק כזה, שיוכל לעמוד בפני סערת הזמן, ולהגדיל את הכמות ואת האיכות של למוד התורה, להרגיל את התלמידים ללמוד גם המקצעות, אשר כפי ההרגל הישן לא היה להם עסק עמם, כמו שימת הלב להצד ההיסתורי והבקורתי, אשר חטפו אותו בזרוע מהרסים ומחריבים, עד אשר קם כ"ג להושיע את חכמת ישראל ביחש להצד הראשון ביחוד, וכדרכה של תורה, כל אשר יוסיף לעבוד במקצע זה, החדש כמעט אצל חכמי תורה האמיתיים, כן יוסיף להניח מקום לאחרים לשוטט ולהרבות הדעת. וחידוש כזה איננו עלול בשום אופן להשכיח את התורה. חלילה,

ולעשות את הרבנים לאינם יודעים אותה, ואת היראים, המושפעים מרוח קדוש זה' לאינם-יהודים יותר מיהודים, כ"א להרחיב את השכל. להגדיל את החריפות ואת הבקיאות, לחבב את התורה, לרומם את הנשמה הישראלית ולגרש את כל רוח זר, אותו שהוא כרקב לבית יעקב, ע"י רוממות הנפש, הבאה מידיעת גדולת ערכה של תורה וכחה האלהי, המתגלה דוקא ע"י כל הקיפה, "מי ימלל גבורות ד' ישמיע כל תהלתו". [תהלים קו, ב]

"עלינו להשמר מאד מדרכים חדשים" אומר כבוד גאונו. ואני הנני אומר בבטחה, שכבודו יודה, שיותר הועיל הוא למצב היהדות בספריו ההיסתוריים, [ספרו "דורות הראשונים", שבו השיב על חוקרי "חכמת ישראל" שערערו על המסורת] אע"פ שביחש של כל המחברים משוקדי תורה הלך בדרכים חדשים, ממה שהועילו לנו כמה מחברים אחרים, שנתנו לנו עוד חידושים ופלפולים ע"פ הדרכים הישנים. הננו רואים החרבן הולך ומתגבר, אין מנוס מפניו, לא בחו"ל ולא בארץ. הישיבות המלאות תורה בפלפול ובקיאות ברוסיא לא תוכלנה לעמוד בפני זרם ההרס, וכל עמל התיקונים הקטנים ילך בתהו. אך דרכים חדשים הננו חייבים לסול, שהם הם הנם באמת הדרכים היותר ישנים, שבהם הלכו רבותינו הראשונים, ביחוד אותם שעמדו לישראל בעת צרתם הרוחנית והחומרית, ויאירו להם את דרכם באור תורתם, צדקתם וחכמתם גם יחד. ואם הדרכים הללו נשתכחו כמעט, הננו מוכרחים לשוב וליסדם, והיסוד הראשון מוכרח הוא להיות כעת על אדמת הקודש, ובישוב החדש, שבעצת ד' הנה הוא הולך ונבנה, ונוכל להיות בטוחים שכל המסייע בזה, יהיה מהקרואים הראשונים לקול העתיד לפוצץ בראשי ההרים: "כל מי שפעל עם אל יבא ויטול שכרו". [על פי ירושלמי שבת ו, ט, על הפסוק "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל" (במדבר כג, כג)]

לא רק "ידיעות שמושיות והשקפה כללית על העולם ועל דרכי העולם" חסרות לנו לתן בישיבות, הצריכות להמשיך את קיומן לתן לישראל את אורו וישעו. אע"פ שגם אלה הידיעות וההשקפות ג"כ אי אפשר להכניס בהמוסדות הישנים שבישוב הישן, רק ע"י מה שמתחילה תהיה להם הבחנה מוחשית על הצלחת החידוש, שזהו אפשר רק בנסיון חדש. אבל לא רק בזה נושע. אלה הידיעות הנן טפלות, וכמובן א"א שתהיינה חסרות מבעל-תורה חשוב בימינו, כדי שלא יתחלל שם שמים על ידו. אבל העיקר הוא הרחבת הדעת בעומקה ורחבה של תורה עצמה לכל צדדיה, ע"פ אותה התכונה שבקיעי הזמן מכריחים אותנו להעמיד להם בונים וגודרים.

כמובן, המחלקות התחתונות של הישיבה הן עצמן יוכלו לשמש אותו השימוש שאנו מבקשים מבית-ספר למורים, אבל גם הוא צריך שיהי'[38] רטוב מטל חיים של צדדי התורה, המבוקשים ביותר בימינו באורח מתאים עם ידיעתה של תורה, הרגילה מאז, ע"פ הדרך הישן, באין מחסור דבר

והמחלקה העליונה היא באמת הישיבה. בקרבה לא ימצא מקום כ"א לתורה. אבל לתורה בכל עשרה ותפארתה

אנכי הנני עושה את שלי, ידעתי כי למחיה שלחני ד' [על פי בראשית מה, ה] אל אדמת הקודש, והנני מוצא לעצמי חוב קדוש לדבר כפי רוחי הפנימי, בעבור שמו הגדול ועבור עמו ונחלתו. ועוד אקוה לברר הדברים, כשיזכני כ"ג בתשובתו היקרה, בעזה"י[39].

ישלים ד' פעלו, ויאיר אורו על עמו ועדת קדשו לאורך ימים טובים, ויזכה לראות בטוב ד' בהר הקודש, בשוב לו הודו והדרו, בעת אשר מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו [ישעיהו מט, ז] כדבר ד' אשר נאמן

והי'[40] זה שלו' וברכת אוהב נאמן, מוקיר גדל ערכו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

מפני כבודם של ת"ח, הנני מוצא את עצמי מחוייב להודיע לכ"ג[41], שאמנם ימצאו בישיבות, שבישוב הישן בכלל ובירושלים בפרט, ג"כ כאלה שאינם לקויים באותן החולשות ע"פ המדה אשר ציירתי. מ"מ הטפוס המוחזק הכללי הוא זה אשר בארתי, ומפני כך הדבר מוכרח שיצא תיקון של מטבע כללית חשובה מהצד החדש של הישוב, ואח"כ[42] תגדל ע"י זה עצמו תפארת הישוב הישן. וקורא אני על מצבנו מקרא שכתוב "והושע ד את-אהלי יהודה בראשנה למען לא-תגדל תפארת בית-דויד ותפארת ישב ירושלם על יהודה, ביום ההוא יגן ד' בעד יושב ירושלם, והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד ובית דויד כאלהים, כמלאך ד' לפניהם" (זכרי' י"ב, ז ח). עכ"פ[43] צריך שיושעו תחילה אהלי יהודה, ואח"כ מזה עצמו תצא הגנת ירושלים ההולכת ועולה, וכל שיהי' בצורה גדולה תקדים להיות קטנה בהתחלה.

הנ"ל

בטח יזכר הדר"ג את אשר אמרתי במכתב, זה כבר, כי הבטלנות של ת"ח[44] שבישוב הישן איננה כ"א בטלנות חיצונית, אבל בפנים הם מלאים חכמה ושכל טוב, ונמצאים בקרבם כשרונות יקרים מאד. אוירא דא"י[45] המחכים [על פי בבא בתרא קנח: "אוירא דארץ ישראל מחכים"] לוחם הוא בכל עז גבורתו עם העניות המדכאת ומשפלת, ורבות רבות מאד נצח את האחרונה. וכל אשר תחדל העניות לדכא את חיי המצויינים שבבני תורה שבישוב הישן, כן יראה יותר הדרם. ע"כ גדולה היא מאד החובה להרחיב את המעמד החמרי של יחידי-הסגולה, הנמצאים במספר הגון בין הישוב הישן בכלל, ובשפע ביחוד בירושלים. כ"ז[46] היא אמת ברורה לענין מה שנוגע להשלמת עצמם של ת"ח הללו, אבל כדי שיוכל לבא קשר של השפעה מת"ח[47] על הישוב החדש, ועל הישן ההולך גם הוא ומתחדש, ע"י חדירת הרוח, דרך בקיעים ופרצים שבבנינו העתיק, דבר זה עלול לבא, לפי מה שעינינו רואות, רק ע"י יסוד ישיבה גדולה ורבת ערך, ומכובדת מכל צד, במרכז הישוב החדש. מההשפעה של חיבור רוח החיים לקדושה ואמונה, לתורה ויראת שמים, שרק ע"י שיחות ומעט ספרות החילותי להזרים על כללות הישוב, שהנני רואה את פריה לברכה ב"ה, נוכל להיות בטוחים, שאוצר-חיים מלא, כשיוסד לנו פה, נשים ע"י ממש נשמה חדשה מלאה ישן וקודש-קדשים בכנסת-ישראל שעל אדמת הקודש, ד' יסעדנו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך

9. ות"ת - ותלמוד תורה
10. א"א - אי אפשר
11. ע"פ - על פי
12. ומ"מ - ומכל מקום
13. ע"י - על ידי
14. וע"י - ועל ידי
15. ת"ח - תלמידי חכמים
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. מ"מ - מכל מקום
18. ע"ד - על דבר
19. ע"ז - על זה
20. ג"כ - גם כן
21. כ"כ - כל כך
22. כ"א - כי אם
23. ע"כ - על כן
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. תהי' - תהיה
26. הדר"ג - הדרת גאונו
27. הי' - היה
28. שאע"פ - שאף על פי
29. בחו"ל - בחוץ לארץ
30. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
31. אה"ק - ארץ הקודש
32. אע"פ - אף על פי
33. שב"ה - שברוך השם
34. וכ"כ - וכל כך
35. כ"ג - כבוד גאונו
36. שעכ"פ - שעל כל פנים
37. שע"פ - שעל פי
38. שיהי' - שיהיה
39. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
40. והי' - והיה
41. לכ"ג - לכבוד גאונו
42. ואח"כ - ואחר כך
43. עכ"פ - על כל פנים
44. ת"ח - תלמידי חכמים
45. דא"י - דארץ ישראל
46. כ"ז - כל זה
47. מת"ח - מתלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ח, יפו) **נמען:** רבני ישראל וראשי הקהילות בגולה

הישוב המעשי בארץ נשען על מכירת היין, אבל עשירים יראי שמים אינם קונים את יין ארץ ישראל. בשנה שעברה נעקרו כרמים בגלל משבר המכירה. הרב קוק קורא לגדולי ישראל לעודד את קניית היין המשובח של הארץ, לחזק את הבונים ולקשר את העם לישוב החדש.

עיקרי הדברים

- יין ארץ ישראל - יסוד הפרנסה בישוב.
- משבר המכירה ועקירת כרמים.
- קריאה לקנות יין מן הארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1].

לכבוד ראשי אלפי ישראל, גבורי כח וגבורה, עוטי אורה, הרבנים הגאונים שרי תורה, רועי ישראל, הצדיקים הקדושים, מנהלי שה פזורה [על פי ירמיהו נ, יז: "שה פזורה ישראל"] אסירי התקוה הקשורים בחבלי אהבת עולם לארץ חמדה, מתאנחים ובוכים על שוממותיה ומצפים לאורה ושמחים בתנחומותיה, יברכם ד' מציון ובירושלים ינוחמו, [על פי תהלים קכח, ה וישעיהו סו, יג] ויזכו מהרה לראות בתפארת עזה ורוממות קרנה בימין ד' רוממה.

שנים לעשרות עברו מאז הוחל ישוב מעשי להתגבר בארצנו הקדושה, ותחת אשר מני-אז היה כל יסוד מושב אחב"י[2] על אדמת הקודש בחורבנה נתמך על צדקת נדבות עם ד', אשר זכרון ציון וירושלים חקוק כחותם על לוח לבבם, והם שלחו את מתנות ידם, לכלכל בהם את היושבים לפני ד', שהיו מעולם יושבים בקדושה על אדמת הקודש, מנייהו מלכי רבנן, [מהם מלכים, כלומר רבנים ("מאן מלכי – רבנן", גיטין סב)] גאוני-עולם וצדיקי-אמת, קדושים וטהורים, נוראים כמלאכי ד', ומנייהו לומדי הוגי תורה, ת"ח[3] הגונים, איש כפי ערכו, ועליהם נלוו המוני-עם עניים ודלים, אבל כולם כאחד ישבו בקדושת אמונת אמן, ולבם וידם מלאו לד', לשאת רנה ותפילה בעד אחיהם שבגולה, הנקשרים בהם ועל ידם לקדושת הדר ארץ הקודש מקום בית חיינו, הנה בימים האחרונים מאת ד' היתה זאת, ורוח חדש בא מירכתי-ארץ, [תנועת "חיבת ציון", שקמה ברוסיה בשנות התר"ם] וחבת ציון ואהבת אה"ק[4], אשר היתה רפודה בקדושה וטהרה, לקחה לה גם-כן דרך-חול ע"י[5] אנשי-מעשה, אשר החלו לעסוק בבניינה, וע"פ[6] התנועה הזאת, אשר היא נודעת למדי לרבת בני עמנו, נתוספו דיורים רבים מאחינו מפזורי הגולה, ומושבות וקהילות נתישבו באה"ק[7], עובדי-אדמה ואכרים, ועוסקים בכל מעשה ומלאכת יד נתרבו. והנה אף שזה הישוב המעשי גם הוא היה מאז וגם עתה זקוק לתמיכות ונדבות, לעזרו ולסעדו, מ"מ[8] עיקר יסודו היה על ההשתדלות של מחבבי אה"ק וחפצים בבניינה, שירבו פעלים לתוצאות הארץ למכירת היין, [יין מיקבי המושבות, שהיה ענף הפרנסה העיקרי שלהן] העומד בראש לכל מקורי הפרנסה, שהרחבת ישוב אה"ק נשען עליהם, וליתר תוצאות

אה"ק, הנותנת פריה וטובה ב"ה גם בשוממותה וחרבנה. והנה הישוב הזה המחודש, וההשתדלות הנמרצה להגדילו ולהרחיבו, היה ראוי לטול חלק בראש אצל כל גדולי עם ד', אצל כל אדירים בעם, אצל כל הצדיקים הקדושים, רועי צאן מרעיתם באור קדושת חסידותם וצדקתם, ואצל כל גאוני יעקב אשר עיני כל ישראל עליהם ליחל לדברי קדשם, והיה ראוי הדבר להקיף את כל נאות יעקב, וביחוד ממכר היין, שהוא ראש המוסדים לבנין הארץ במצבה החדש, היה ראוי להיות הולך ומתרחב, וכל עדת ישראל בכל תפוצות הגולה היה ראוי שיפנו לקנות רק היין הטוב של אה"ק, העבודה בידי בניה, הבאים אליה מכל קצוי תבל. אבל לדאבון לבבנו לא כאשר תשאל לבנו כן הוא, ורבים מעשירי עם ד' יראי ד' וחושבי שמו, אשר אם היו פונים תמיד להדר לכל שימושי ביתם יין של אה"ק היו מזכים בזה את בנין א"י[9], והיו מתוספים על ידם כרמים רבים ומושבות חדשות, ודיורים של אחב"י על אדמת הקודש, הנם מושכים את ידיהם מהיין הזה, שהוא ג"כ[10] ב"ה עולה בטעמו ובכל תכונותיו, במדרגה טובה והדורה מאד להתפאר. ואנחנו נדע נאמנה, כי רבים וכן שלמים מצטערים ע"ז[11] מאד, ואין לאל ידם להושיע, ביחוד גדל הכאב מאד בשנה העברה, שכ"כ[12] הגיע המשבר של מניעת מכירת היין, עד שלדאבון לבנו הגיע העת לעקור נטוע, וכרמים רבים נעקרו, אחרי אשר נטעו גם שורשו, מאין תקוה לבעליהם למכור את יינם, המחזה נורא היה ופולח לב. אמנם הסבה הפנימית של מיעוט הקישור של כללות עם ד' לחבת הקודש של הישוב החדש, שעל ידה בא המעמד המעציב הזה, שאנו חייבים להתאמץ בכל עז כחנו לתקנו, ולחזור ולקשר את כל עדת עם ד' לחבת הקודש בעומק לב ונפש, למען יקחו כולם, ע"פ[13] ראשי אלפי ורבבות ישראל, את חלקם בבנין אה"ק ע"י בניה, בני מלך ישראל וגואלו ב"ה, אשר הנם הולכים ונקבצים אליה, - הוא מפני שהקישור הפנימי האמיתי של עם ד' לאדמת קודש עומד הוא כולו בקדושה, בקדושת שם השם יתברך ואור קדושת חבת תוה"ק[14], בקדושת אמונת אמן ואהבת אמת לתורתו ומצותיו, לעשות אותן על האדמה אשר נתן ד' לאבותינו מעולם. וכאשר אלה אנשי-המעשה, אשר בימים האחרונים עסקו בבנין הישוב, לא ידעו את רוממות העיקר הגדול הזה, ופנו להם לדרכי חול, וחפצו להתוות על הישוב החדש תו החול, תחת הקדושה העליונה השורה עליו באמת מקדושת ארץ הקודש, רעיון החול של המנהיגים פעל ביחוד על דרכי החינוך, שתחת קדושת אמונת אמן ואור תורה ויראת ד' טהורה, הראויה להיות מושפעת על ילדי צאן קדשים בכל מקום שהם, ובמדה יותר מאירה ורוממה בהר קודש ד' וחבל נחלתו, ע"י חינוך ע"י מורי-תורה מובהקים, מלאים בתורה יראה ואמונה שלמה, נוסדו בתי-ספר בצורה של חולין, וממילא הקדושה העליונה נפגמת, ורוח ד' המאיר על אויר ארץ הקודש אינינו מתגלה, ע"י טמטום הלב של הדרכים החדשים, שהמה צמח לא יעשה קמח, [על פי הושע ח, ז] וכל רוח וחיל אין בהם. ועם ד' מרחוק הרגיש את כל אלה, וגדולי האומה צפו ממרחק את כל זה, ע"כ[15] באה ההתרשלות הנוראה מהחזקת היד של הישוב החדש, וע"י[16] נפילת הרוח נפל ג"כ ערך החבה לתוצאות הארץ, וביחוד להיין של אה"ק, אפילו להמשומר והמושגח יפה בכשרות כראוי גרם רפיון-הרוח מניעה גדולה למכירתו, וממנו תוצאות למניעת התעלות מצב הישוב החדש, שראוי להיות באמת אהוב וחביב ונחמד לכל עם ד' הגוי כולו.

והנה לכל זמן, ועת לכל חפץ, [על פי קהלת ג, א] ומאת ד' היתה זאת, שיגלה ויראה בימינו פתח תקוה, ואור ישועה כפולה רוחנית וחמרית לעם ד' יושבי אה"ק והמתישבים עליה, כי ראה ד' בעני עמו ויחמול על

ארצו, להשיב להישוב החדש את הודו וכבודו אשר גלה ממנו. כי נתעוררו בימים האחרונים בכינוס לצדיקים, ובעיר עז לנו ירושלים עה"ק[17] ת"ו[18] נוסדו יחדיו גדולי ישראל צדיקים וגאונים, ועמהם נדיבים מלאי אור תורה ויראת ד' טהורה, וימתיקו סוד להרים דגל בשם ד' לרומם את קרן הישוב החדש, להחיותו בחיים של קדושת אמונה טהורה ותמימה, בשלהבת אש קודש מאור ד' ותורתו. הם אך החלו לעשות ודי יצא לקראתם, ועין בעין הננו רואים כי אך זה הוא הדרך לבנין ארץ חמדה, ע"י הדר קדושתה ואור תורת ד' ואמונתו ית'[19], והם בונים ומצליחים ב"ה. ועתה כבר בנתה ויסדה האגודה הגדולה והקדושה הזאת בתי תלמוד תורה בכמה מושבות, ברוח ד' הנאמן באור תורת אמת ויראת שמים אמתית, והדברים הולכים ומאירים. ואך רב עוד הדרך, האגודה הקדושה הזאת, אגדת "שומרי תורה", [אגודה שהקימו גדולי ירושלים, שייסדה תלמודי תורה במושבות; ראו גם (כרך א', אגרת קיח)] צריכה להיות מעוטרת עושר וכבוד, כדי להרים בכבוד קרן התורה ויראה על אדמת הקודש, להשיב להישוב החדש את אור כבודו בלב כל אחינו עם ד' כולו, וע"י החבה יתרבה קשר הקדושה, והפעולה לתוצאות סחר אדמת הקודש, ולכל מעשה התרחבות ישוב אה"ק, תגדל משנה לשנה. והנה כבר הכין ד' את האגודה הקדושה ורצה את מעשיה, וקנתה לה נכסים גני חמד ופרדסים עושי פרי תפוחי-זהב ושקדים, ונוסף לזה נפל חלקה בנעימים [על פי תהלים טז, ו] בכרם חמד במושבה רחובות, ורכשה לה יקב הדר ומפאר לעשיית יין וקוניאק בתכלית הכשרות, כראוי לחבת הקודש של יין אה"ק, ב"ה ענוד בכל פארו והדרו בתפארת קדושתו באור לבת אש קדושת אמת, כראוי למעשיהם של צדיקים בוני ארץ חמדה באמת.

ע"כ נקוה לשמו ית', כי יהי'[20] עלינו נועמו, וכל רבי המשרה וגדולי המפעל בעם ד' ישובו לחבת קדושת ארץ חמדה בישובה החדש ההולך ומאיר באורה של תורה וקדושה נאמנה, ויחזק את ידי הבונים ויגבירו חילם לעבודה בקודש, להרבות הישוב והבנין באה"ק. כי עינינו הרואות, כי יד ד' נוהגת בנו להשריש הכל סוף-כל-סוף בקדושת אמת, כראוי לארץ אשר ד' דורש אותה תמיד, [על פי דברים יא, יב] ובכל לב יעמדו לימיננו גדולי ישראל וכל נדיבי עמו, להרים קרן האגודה הקדושה ולקנות את היין המשובח, שזכרו כיין לבנון המלבין עונותיהן של ישראל, [על פי הושע יד, ח ("זכרו כיין לבנון") ויומא לט ("למה נקרא שמו לבנון – שמלבין עונותיהם של ישראל")] בזכות קדושת תורת ארץ ישראל ויסוד ישובה בקדושת השם ית', אשר שמו הגדול נקרא על עמו ועל נחלתו.

והבוחר בארץ חמדה ירים נס לגויים ונדחי ישראל יכנס מארבע כנפות הארץ, [על פי ישעיהו יא, יב] ורעה בשן וגלעד כימי עולם, [על פי מיכה ז, יד] ויחיש לנו אורו וישעו בבא לציון גואל [על פי ישעיהו נט, כ] בב"א[21].

כעתירת אסיר התקוה לציון ומקראיה, מתענג על זיו הדרה ומתאנח על חרבותיה ושוממותה, מצפה לאורה וישעה ברוח ד' על עמו וארצו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פה עה"ק יפו והמושבות תובב"א[22].

(עה"ק יפו ת"ו, תרסח). [(1908)]

1. ב"ה – ברוך השם

2. אחב"י - אחינו בני ישראל
3. ת"ח - תלמידי חכמים
4. אה"ק - ארץ הקודש
5. ע"י - על ידי
6. וע"פ - ועל פי
7. באה"ק - בארץ הקודש
8. מ"מ - מכל מקום
9. א"י - ארץ ישראל
10. ג"כ - גם כן
11. ע"ז - על זה
12. שכ"כ - שכל כך
13. ע"פ - על פי
14. תוה"ק - תורתנו הקדושה
15. ע"כ - על כן
16. וע"י - ועל ידי
17. עה"ק - עיר הקודש
18. ת"ו - תבנה ותכונן
19. יתי' - יתברך
20. יהי' - יהיה
21. בב"א - במהרה בימינו אמן
22. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט טבת תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

נכבדי פתח תקווה מבקשים שמנהל תלמוד התורה יהיה איש שההורים מרוצים ממנו, ושיטביע כבוד על התלמידים לעומת מורי בתי הספר החילוניים. הרב קוק מסביר שאין לגרוע מהמטרה לתת עוז ליראי ה' בדרכי הכבוד הנהוגות בעולם, גם אם חביבים הולכים אחר ההרגל. הרב קוק שואל אם הורוביץ ישתתף במימון 'הניר'.

עיקרי הדברים

- מנהל תלמוד התורה בפתח תקווה.
- כבוד יראי ה' מול בתי הספר החילוניים.
- מימון 'הניר'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט טבת תרס"ט[4].

כ'[5] ידידי וחביבי, אלופי ואהובי, הרב המאוה"ג[6], אוצר נחמד עטור בתוי"ר[7], מו"ה[8] יונתן בנימין איש הורוויץ שליט"א[9], שלו'[10] רב וברכה באה"ר[11].

מצאתי חובה לי למלאות את בקשת נכבדי פתח תקוה, אשר בקשוני בעל פה, וזה פעמים בכתב, שאדבר עבורם לפני כתר"ה[12], שנשתדל שיהיה המנהל של הת"ת[13] איש המרוצה להורים, ושיוכל להטביע חותם של כבוד על התלמידים לעומת מורי ומנהלי בתי הספר, אשר לא לד' המה.

כת"ר[14] ידידי שי'[15] יודע את כל חפצי ומגמת פני, לתן עז ליראי ד' ולחזק את יסוד האמונה, ע"י[16] כל דרכי האומץ והכבוד הנהוגים בעולם החיים והמעשה. ועבודת קודש זאת מוטלת היא עלינו, כאשר רק יחידים שרידים נמצאים עדיין כעת באה"ק[17], המכירים את גדולת האמת הזאת. אבל מובטחים אנו, בנותן עז ליראיו, שיאזרנו חיל ודרכנו יהיה הלך ואור, כי היא דרך צדיקים ב"ה.

ע"כ[18] חלילה לנו לגרע ממטרתנו הקדושה מאומה, ולא לנו למלא את רצונם של חביבינו היותר אהובים, שאנחנו מקושרים בהם בקשר אהבה שאינה תלויה בדבר, מפני תורת ד' ויראתו אשר בלבם, אם הם הולכים בזה הענין אחר ההרגל, ואינם רוצים לפקח את עיניהם לראות מה ד' שואל מאתנו כעת.

לתשובת כת"ר אקוה ע"ז[19], וגם אם יואיל להשתתף או לקבל את משא הוצאת "הניר" [קובץ "הניר", שיצא לאור בירושלים בעידודו של הרב קוק] אשר אקוה ממנו תוצאות חשובות בע"ה[20].

בכבוד וברכה נאמנה, כנה"ר[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. כ' - כבוד
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. הת"ת - התלמוד תורה
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. שי' - שיחיה
16. ע"י - על ידי
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. ע"כ - על כן
19. ע"ז - על זה
20. בע"ה - בעזרת השם
21. כנה"ר - כנפשו הרמה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט תמוז תרס"ט - רחובות **נמען:** אחיו, הרב דובער הכהן

הרב קוק מברך את אחיו על הולדת בנו נפתלי הירץ, ומתנצל על מיעוט מכתביו בגלל חוסר סדר בעבודתו. מרחובות, בעת הבציר, הרב קוק מתאר את יופי הארץ, את מכונת המים החדשה ואת האוויר הנעים. הרב קוק עסוק בשמיטה, ושואף להקים את הישיבה, אף שקשה לו בעניינים הכספיים ובסדר. הרב קוק החל להדפיס את 'שבת הארץ', קובץ הלכות שביעית בנוסח שולחן ערוך על פי הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- ברכה להולדת אחיינו.
- תיאור רחובות ויופי הארץ.
- עבודת השמיטה.
- הספר 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ט תמוז תרס"ט[2]. [י"ט בתמוז תרס"ט (1909)]

קרן עם קדוש ירים, יוצר הרים, [על פי עמוס ד, יג] ויוציאם לרוחה, מבין המצרים, וישלח ברכה מאה שערים, [על פי בראשית כו, יב: "וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'"] לכבוד אחי חביבי ויקירי, הרב המאוה"ג[3] אוצר נחמד בתו"י[4] מו"ה[5] דובער הכהן [אחיו של הרב קוק, הרב דב בער קוק] שליט"א[6], ונ"ב הרבנית היקרה תחי'[7], ומז"ט[8] לטובה ולברכה לשמחת הבן החדש מר נפתלי הירץ [בנו של ר' דב בער, שנולד אז] שליט"א, יגדלוהו לתורה[9] לאוי"ט[10] ברב נחת וגדולה עם זרעם, הבנים והבנות, זרע ברך ד', [על פי ישעיהו סא, ט] יעמדו כולם על הברכה בכל טוב, דשנים ורעננים.

אחדשה"ט[11] באה"ר[12] אהבת-אחים נאמנה,

אם אבא להתנצל לפני כבוד תורתך יקירי, על מיעוט כתיבתי, לא אדע אם יספיקו כל דברי לצייר בנפשך היקרה, שאין בי משום אשם מעילות אהבת אחים. ובאמת לו הייתי מוטבע על הסידור הייתי יכול למצא זמן לכל דבר חפץ, עם כל הטרדות והחובות הרבות, העמוסות עלי תמיד. אבל מה אעשה, ועוד לא עלתה בידי, למורת רוחי, להרחיב את דעתי עד למדת הסידור ההגונה והרצויה, הקדושה והטובה מאד בין לעבודת ד' בין לעסקי החיים וחובות המשטרים, עד שאוכל לעשות כל דבר בעתו במנוחת-נפש בלא הטרדה. ועד כה, מרוב החובות של העבודות, כל אחד דוחה את חבירו, וכל הענינים, שאין התובע עומד על השכם ומבקש את תפקידו לאמר עשה את חובתי, הנם הולכים ונדחים מיום אל יום מפני הענינים שיש להם תובעים חיצונים, הבאים ונוגשים. ואחד הענינים, שלפעמים רבות מתמרמר רוחי על זה מאד, הוא חליפת המכתבים ליקירינו, שבהם באמת אפשר למצא הרבה מהתועלת לשני הצדדים, וביחוד ת"ח[13] שבמשפחה שי'[14], שיש להרכיב בתוך חליפות המכתבים תועלת קדושה ועונג אהבה וידידות אחים יחד, ודוקא מצד הארצישראלי שבמכתבינו, שהיו יכולים, ע"י[15] מנוחת נפש וסידור הגון

לבא למדרגה הגונה מאד. ונפשי שוקקת לזה מאד, אבל הנני תמיד נשאר בתשוקתי. אבל קוה אקוה לצור ישענו, המאזרני חיל, שנזכה גם בזה להופעת ישועה והטבת סדר.

מכתבי זה הנני כותבו ברחובות, אשר באנו, עם ב"ב[16] שי', אמש, כדרכנו לעת בציר הענבים. מה אוכל לצייר לך, אחי יקירי, הדרת ארץ חמדה, הנראית והולכת ומתגלה ביפעתה והדרה בכל מקום אשר הישוב החדש הולך ופורח, הולך ומתקדם, ביד ד' הנטויה על עמו, לפתח לו פתח תקוה וקרני אור ישועה בחבל נחלתו, מקום הודו ומשגבו. מי יגלה גלי העפר מעל הלבבות האטומות, ישני אדמת עפרות הגלות [על פי דניאל יב, ב: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו"] המנוולת, וינערו חצנם ממנה, [על פי נחמיה ה, יג] ומכל קסמיה, ביחד עם כל עלבונותיה ורציחותיה, ויבאו לארץ-חיים להלקט אחד אחד [על פי ישעיהו כז, יב: "ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל"] להבנות בארץ חיים, למלאות דבר ד' לתקות-דור-דורים.

במצב המושבה מצאנו ב"ה שינוי לטובה, לעומת השנה שעברה, בתיקון הובלת מים ע"י מכונה הכללית, כבערים הגדולות שבאירופא, מים צלולים וערבים, העולים גם על העליות העליונות ומשקים ג"כ[17] את שדרות האקליפטים, [עצי האקליפטוס] המעטרים את רחובות המושבה משני עבריהם. ברוך מציב גבול אלמנה. [ברכה הנאמרת על הרואה בתי ישראל בישובם (ברכות נח)] והאויר, מה אוכל לתאר לך זכותו ונועמו, חיי-נשמות ממש. רוח ים, העובר דרך השרון, של פרדסי תפוחי-הזהב, והמון מטעי השקדים וכרמי החמד, ומתגלגל על גבי הרי יהודה, העוטרים אותנו בכל מעוף-עין, מדי עמדנו במקום ברך ד', בקרן בן אור הקליל, המראה לעינינו כמבשר ישועה ונחומים לאבלי ציון וירושלים ונותן עז ותעצומות לעם, - רוח זה, מי זה יערך את חמדתו ועדניו הנושאים אותנו אל במתי גאון ד'!

כמובן, גם פה אינני פנוי, גם בשבתי הרחק מהמון העיר ושאונה הנני מוקף חובות רבים מאד מאד, בפרט בשנה זו, שנת הרת עולם של סדרי תיקון השמיטה, [שמיטת תר"ע (1909–1910), שהתחילה בתשרי שלאחר האגרת] שהיא מטרדת גם בפועל ומעשה, - ויותר ויותר מזה במחשבת הלב והגיון הנפש בעיון הלכה בפרטים ובהתנשאות המחשבה לכללות העניינים, שעינינו רואות ואזנינו מקשיבות רב קשב, חמדת הנשמה, להדר את המצוה ולפארה בכל הלכותיה הרבות והאיתנות מעבר מזה, ודלות המצב ואי-הכשרת חיינו לזה, עד שהננו מוכרחים להיות נדחקים לדברים רבים ועצומים להתירים של דחק ולהפקעות של מצוה. ומ"מ[18] שבת הארץ הולכת היא ופורשת את כנפיה על אדמת הקדש, ונכנסת ברוח חרישית בלב עם ד' היושב עליה. חתימות ההרשאות לתיקון ההפקעה מעבר מזה, השארת ענפי עבודה רבים שלא כדרך שאר השנים, שהעולם מוכן לזה, ושימת עין לשאול על פרטים ופרטי פרטים מהרבה לבבות עובדות ועמלות בחריש ובקציר בשדמות בת עמנו, עבודה המהולה בעמל גוף עם חבה אידיאלית ועונג של קדושה פנימית, אשר לא נראה כמוה בכל הארץ ובכל הגוים, - הנם אומרים כולם: הנה שנת הקודש באה, ורחשי קדושה לעם קדוש על אדמת הקודש הולכים ומתרקמים בחשאי, גם בנשמות אשר לא ידעו את מעמקי עצמן. אשרי העם שדי אלהיו. [תהלים קמד, טו]

ולא אמנע מלהודיעך, אחי יקירי, שבאלו הימים החילותי בעז"ה[19] לגשם קצת במעשה את אשר חשבתי מאז ע"ד[20] "ישיבה מרכזית לישוב החדש". [הישיבה שייסד הרב קוק ביפו] ההכרח הגדול והתועלת הנשקפת מהוצאת ענין קדוש ונעלה זה מן הכח אל הפועל, - לא אוכל לבאר במעט דברים. אמנם המטרה והצורה

הרוחנית של ישיבה כזאת היא רוממה ורחוקה הרבה מהצורה המעשית הקטנה והדלה, שהיא מוכרחת ללבוש בראשית הויתה. אבל נשים מבטחנו באוזר ישראל בגבורה, [מברכות השחר] שיצמיח לנו מזה צמח צדקה. בחורים אחדים הגונים, בכשרונות לא-רעים, לקחתי מירושלים, ואליהם מתלקטים אחדים מיפו, ואקוה שבהמשך הזמן יוסדו ב"ה סדרים ישרים וטובים, ובתוכם גם משאת נפשי לחנך תלמידי-חכמים, שיהיו ג"כ לומדים מופלגים בצדה הרוחני של תורת אמת, כאשר תדע משאת נפשי לזה מימי עלומי. ובאמת בגרעין זה, בהרחבתו ופיתוחו, עם קביעותו בצורה טובה הדורה בשכל טוב ורוח טהור, - כלולים הרבה צמחי ישע ופדות. העבודה הקשה בזה היא הצד המעשי, שהוא מתלכד עם עסקי כספים, שאינני מומחה לזה כלל, ומצד הרוחני - הכרח הסדר, המתנגד ג"כ לאופיי, שהנני אוהב להשפיע וליצוק על כל עולל בשוק ועל בחורים ברחובות, אם הי'[21] אפשר. מ"מ[22] אקוה, כי ע"י סיעת אוהבים ותומכים במפעל, אע"פ[23] שקשה לי למצא אנשים, שאוכל למסור להם הגות רוחי בעצם טהרו, מ"מ הלא באויר המלא צלצלי תקוה וקוי אור חיי רוממות הננו יושבים, ב"ה, אשר אקוה שתעמד לנו זכותא דא"י[24], לבסס בסיסים הגונים למפעל זה, שהוא אחד מיסודות הגיונותי המעשיים היותר עקריים.

החלותי להדפיס קובץ להלכות שביעית, בשם "שבת הארץ". [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא לאור בשנת תר"ע (1910)] הוא כמו שו"ע[25] מיוסד ע"פ[26] הרמב"ם[27] בהגהות רבות. אקוה לשלח לך כל גליון כשיבאו לידי איזה עקזמפלארים מהם. חשקתי להרחיבו בביאור ארוך ומבורר, אבל מנעוני כעת הטרדות, ואקוה לעטרו באיזה מבא וקו"א[28] [מבוא וקונטרס אחרון] בעה"י[29] כפי היכולת.

הנני מקצר וחותם בברכה ורב שלו'[30] לך ולכל אשר לך, כנה"ר[31] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[32] בכל לו"נ[33],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. בתו"י - בתורה ויראה
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. תחי' - תחיה
8. ומז"ט - ומזל טוב
9. לתוחומע"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
10. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. שי' - שיחיה
15. ע"י - על ידי
16. ב"ב - בני ביתו
17. ג"כ - גם כן
18. ומ"מ - ומכל מקום
19. בעז"ה - בעזרת השם
20. ע"ד - על דבר

21. הי' - היה
22. מ"מ - מכל מקום
23. אע"פ - אף על פי
24. דא"י - דארץ ישראל
25. שו"ע - שולחן ערוך
26. ע"פ - על פי
27. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
28. וקו"א - וקונטרס אחרון
29. בעה"י - בעזרת השם יתברך
30. שלו' - שלום
31. כנה"ר - כנפשו הרמה
32. באהנ"פ - באהבת נפש
33. לו"נ - לב ונפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח כסלו תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

דיווח על תלמודי התורה במושבות. בפתח תקווה העיכוב הוא בריאותו של ד"ר אויערבך. בראשון לציון הקצבה אינה מספיקה, כי ההורים פועלים עניים. ברחובות דרוש עוד מלמד. הגיע הזמן לחינוך הבנות, כי הן האימהות של העתיד ומשפיעות על אחיהן. בית המלאכה ב'שערי תורה' גדל ליותר מעשרים תלמידים וזקוק למנהל. הרב קוק מתחיל צעד קטן לקראת הישיבה המרכזית לישוב החדש.

עיקרי הדברים

- תלמודי התורה במושבות.
- הצורך בחינוך בנות.
- בית המלאכה ב'שערי תורה'.
- התחלת הישיבה המרכזית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ראש חודש כסלו תר"עין. [ראש חודש כסלו תר"ע (1909)]

שלו'[4] וברכה מהררי' קודש לכבוד הגאון הגדול עטרת תפארת ומגדל עז, מוהר"ר[5] יצחק אייזיק הלוי שליט"א[6].

שלו' שלו' בכפילא.

מכתב הדר"ג[7], מצ"ג העבר, [מצום גדליה שעבר] הגיעני במועדו הנכון, ומפני עיכובים רבים ושונים לא עלתה בידי להשיב להדר"ג[8] עד כה.

והנה בדבר פתח-תקוה, נקוה שיהי'[9] מסודר הכל על צד היותר טוב בע"ה[10].

ועד כה היתה המניעה ממצב הבריאות של היקר ד"ר[11] אויערבאך [ד"ר משה אויערבך, שנועד לנהל את תלמוד התורה בפתח תקוה] שי'[12], יחזקהו ד' לעבודת הקודש בעד עמו ונחלתו.

ובראשון-לציון ג"כ[13] ב"ה עומד הדבר להסתדר כראוי, רק שהקצבה שקצבו באסיפה, שני מאות פרנק, לא יספיק, גם עם המעט המתקבץ מהמושבה, לשכור ג"כ מורה לשפה הערבית. כי ע"ד[14] שיתופם של בני המושבות עצמם, אי אפשר לדון על כל המושבות בסגנון אחד. כי בפ"ת[15], המחזיקים בהת"ת[16] המה מעיקרי הבע"ב[17] שבמושבה, ואע"פ[18] שפרנסתם מצומצמת, מ"מ[19] הם משתתפים בכל כחם בשיתוף ממשי, אבל בראשון-לציון רובם של המחזיקים בת"ת[20] הם מהפועלים, שאין להם נחלת שדה וכרם, והם עניים מרודים, שקשה מאד וכמעט אי-אפשר להכביד עליהם אפילו הכבדה כל שהיא. ולענין התועלת המקוה, ודאי דוקא יש לקוות, שמבני עניים כאלה תצא תורה.

וכמו-כן ע"ד רחובות ועקרון, צריך להתאמץ מאד לסדר את המצב, כדי להציל ילדי קודש מפח הכפירה, והבוחר בציון יעזרנו ע"ד כבוד שמו הגדול ב"ה.

עתה הגיעה השעה, שנחל בעה"י[21] איזה צעד מעשי ע"ד יסוד ישיבה מרכזית לישוב החדש, אשר את תמצית תכנה כמדומה שהצעתי איזה פעם קדם הדר"ג שליט"א. עלינו להקדים, כפי היכולת, לעשות דבר ממשי בעד המצויינים שבבעלי כשרון המתגדלים בארץ, לבל ילכו שבי אחרי מוסדי ההרס, ההולכים ונושאים ראש, מפני שיש להם מחזיקים נלהבים מעברים. וישיבה אחת שלמה בצביונה, ממולאת בתורה במובן רחב, ומותמכת בתכסיסי החיים כפי הצורך, תכריע את כל הישוב כלפי זכות, ותכין יסוד לחיי ישראל אמתיים על אדמת הקודש. הנני מתחיל בעה"י כעת איזה התחלה קטנה בזה, ואקוה לאוזר ישראל בגבורה, [מברכות השחר] אשר עד כה חזקני ואמצני, לשאת ביד רמה דגל אש דת קודש, באומץ לב ובלי פחד מכל המפריעים, אשר סביב שתו לנו, [על פי תהלים ג, ז: "אשר סביב שתו עלי"] שיחזק ידי ויאמץ חילי על דרך הקודש הזאת, של יסוד אבן פינה לתחיית תורת אל חי במרכז נחלת ד' של שבי גולה, המחזיקים בידם ראשית פריחת צמיחת קרן ישועה והתחלת דרך לגאולי ד'.

אקוה שהדר"ג[22] שליט"א יבין עד כמה מחשבתי רצויה בזה, ועד כמה הדבר נוגע עד נפש היהדות האמתית בעת כזאת, ליסד לנו על נחלת ד' מכון כזה, שיתן לנו ת"ח[23] כאלה, שיהיו מקובלים על הבריות, ושידעו פרק הגון בכל ענפי התורה, הסובבים את מערכות ההלכה והאגדה, כדי שידעו לכלכל דבר במשפט, [על פי תהלים קיב, ה: "יכלכל דבריו במשפט"] נגד המון העוקרים אשר סבונו כדבורים. [על פי תהלים קיח, יב]

ברחובות, דרוש רק עוד מלמד הגון אחד. זה המלמד, היושב עתה בהת"ת שם, הוא מוכשר מאד לעבודתו, לפי תנאי המקום. אבל כעת, ע"י[24] העזיבה של הזמן העבר, באו רב הילדים אל ביה"ס[25], לדאבון לבבינו. ואם יהי'[26] לנו עוד מלמד הגון אחד, יש לקוות, שלימים הבאים יומשכו כל הנערים, ועכ"פ[27] רובם, אל הת"ת[28], להתחנך ע"פ[29] דרך ד' הנאמנה.

גם הגיע זמן לשים לב לחינוך הבנות. כי אם נקח בידנו רק את חינוך הבנים, והבנות תהיינה מחונכות בבתי הספר, והן הנן האמות שלעתיד, עדיין לא הועלנו בתקנתנו. ואפילו זולת הצפיה למרחוק, כיון שבבית אחד, שבו אח ואחות, כשהאחות מבקרת את בה"ס[30], משפעת היא ברוחה על האח, וכמובן הקלקולים מתגדלים באפס יד, לא כן התיקונים, הצריכים עמל כפים והשגחה מרובה.

כמו-כן דבר גדול ונכבד הוא בית-המלאכה, אשר נוסד פעה"ק[31] ת"ו על יד הת"ת שע"ת[32], [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו] שמטרתה נאמנה לגדל בקרבנו בעלי מלאכה, בלתי בורים מדעת תורה, ומחונכים בדרכי היראה והנה ההתחלה היתה קטנה, ועתה נתגדלה ב"ה בכמה מכונות ותלמידים, יותר מעשרים. אך חסרון אחד צריך להמנות, שמוסד גדול כזה. צריך מנהל שישגיח על הכל, על החינוך המוסרי של התלמידים, שהיא השגחה שונה מאותו החינוך של תלמידי השע"ת[33], המיוחדים לתורה, ועל נימוסי ההנהגה, גם על ההנהגה של הרכוש, שתהי'[34] מסודרת כראוי, ועל דרכי הלימוד של הנערים וארחות חייהם. ומאד היה ראוי, שהאגודה הנכבדה, שהדר"ג שי' יושב בראשה, תשים לב ע"ז[35], לבר איש כזה, בעל השפעה של יראת שמים ושל נימוס נאה, ולתמוך בהוצאה הדרושה לכך, שהמוסד עצמו, בראשית פריחתו, אין בו יכולת לזה.

כללו של דבר, הרבה מאד, יש לנו לעבוד לשכלולה של ארץ חמדתנו, ושיהי'[36] השכלול, שכלול אמתי, בנין שסופו להתקיים בעה"י, באשר רוח ד' תניחנו למעלה למעלה. ועלינו להתחזק מאד מאד בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, [על פי שמואל ב י, יב] ובעד תורת ד' רוח אפינו. [על פי איכה ד, כ]

אחתום בעתרת שלו' וברכה מקודש, כנפשו הרוממה ונפש אסיר תקוה המצפה לתשועת ד' על עמו בחבל נחלתו במהרה בימינו בקרוב.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הדר"ג - הדרת גאונו
8. להדר"ג - להדרת גאונו
9. שיהי' - שיהיה
10. בע"ה - בעזרת השם
11. ד"ר - דוקטור
12. שי' - שיחיה
13. ג"כ - גם כן
14. ע"ד - על דבר
15. בפ"ת - בפתח תקוה
16. בהת"ת - בהתלמוד תורה
17. הבע"ב - הבעל הבית
18. ואע"פ - ואף על פי
19. מ"מ - מכל מקום
20. בת"ת - בתלמוד תורה
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. שהדר"ג - שהדרת גאונו
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. ע"י - על ידי
25. ביה"ס - בית הספר
26. יהי' - יהיה
27. ועכ"פ - ועל כל פנים
28. הת"ת - התלמוד תורה
29. ע"פ - על פי
30. בה"ס - בית הספר
31. פעה"ק - פה עיר הקודש
32. שע"ת - שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
33. השע"ת - השערי תורה
34. שתהי' - שתהיה
35. ע"ז - על זה
36. ושיהי' - ושיהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הרב פרופ' ישראל לוי (פריז)

הרב קוק מודה על התמיכה ברב זאב ברנשטיין בפתח תקווה, ועל מסירת 'שבת הארץ' לברון. הרב קוק מבקש שהברון ייתן את לבו גם לתחיית נשמת הישוב, כלומר לחיזוק הדת. הרב קוק מונה צרכים: חיזוק הרבנות הכללית ונסיעות למושבות, משכורת לרב עקרון, עיתון חודשי לרבנות, וישיבה מרכזית שתוציא רבנים בעלי השכלה ונאום.

עיקרי הדברים

- תודה על תמיכה ברב בפתח תקווה.
- פנייה לברון לחזק את הדת בישוב.
- רבנות, עיתון וישיבה מרכזית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד אד"ר[4] תרע"ן.

ישאו הררי קודש שלו'[5] לכבוד הרב הגדול בישראל ובאדם כליל תפארת מר ישראל פרופיסור לוי [הרב והחוקר הצרפתי ישראל לוי] שליט"א[6].

מצאתי לנפשי חובה להביע את תודתי וברכתי לכבוד הדרתו, על אשר יקרתי בעיניו למלאות את שאלתי על דבר הרב היקר מר זאב ברנשטיין נ"י[7], היושב במושבה פתח תקוה ת"ו. ומה מאושר אהיה אם יהי'[8] עוד אפשר להמשיך את התמיכה להרב הנ"ל[9] גם לימים יבאו, כי נכבד האיש מאד, ופעולתו נכונה היא לטובת דת קודש בישובנו בא"י[10].

כמו-כן אודה בזה להדרת כבודו על דברו הטוב בדבר הספר "שבת הארץ", [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא לאור בשנת תר"ע] ואשמח מאד כי הפיק רצון מכבוד חכמתו ותורתו, ויבורך כבוד הדרתו על אשר הואיל למלא את בקשתי למסור את הספר הנשלח לכבוד הברון הנדיב [הברון אדמונד דה רוטשילד] שיחי'[11].

מדי דברי אתכבד לקחת דברים עם הוד כבודו. אולי יהי' ד' עמנו ונוכל לעשות דברים ממשיים לטובת הדת בישוב החדש. כמובן כל חפצי הוא לקשר את הדת עם התקומה הישובית, ועינינו רואות שאי אפשר להישוב להפריח ולהתקיים כ"א[12] בעזרת אמוץ הדת וכבודה, והדבר נאה מאד שהדרת הברון, שכ"כ[13] הרבה לעשות בשביל הישוב, ישים ג"כ[14] לב לתחיית נשמת הישוב, שהיא ההתעודדות הדתית בתוכו. למטרה זו אנו צריכים לאמץ את משטר הרבנות הכללית, ולתן יכולת לעשות מסעות תכופות בכללות הישוב, ביהודה ובגליל, לבצר את מעמד הדת.

נוסף לזה צריכים אנו לחזק את הרבנות המקומית, שבכל מושבה. והנה בעקרון כבר נתקבל רב על פי רשותי ובחירתי, וב"ה[15] הוא רב נכבד, ופעולתו ניכרת לטובה על המצב המוסרי והדתי של המושבה, אבל מצבו הוא ירוד מאד ומחיתו מצומצמת. מה טוב היה אם יהיה אפשר לתמכו במשכורת תמידית.

כן דרושה מאד להרבנות הכללית של הישוב במה ספרותית, כלומר עתון מיוחד יוצא בחוברות חדשיות לפחות, לבצר את מעמד הדת ולברר כל השאלות הרבות שבכללות הישוב כולו, במובן המעשי והתיאורי [בעניינים המעשיים והעיוניים] ובכל המסתעף לזה.

על כולם דרושה ישיבה מרכזית לכללות הישוב החדש, ישיבה ברוח ישראל הראויה להוציא רבנים מפוארים לישוב, מחונכים בתרבות נאה, ובידיעות העולם והחיים, נוסף על תורתם ואמונתם, מוכשרים בכח הדבור הנאה לקחת נפשות [לקרב לבבות (על פי משלי יא, ל)] ביושר אמריהם.

והנה כל אלה העובדות מוטלות עלינו להגשימן במעשה, ומה מאושר יהי' ישובנו, אם ע"י[16] כבוד הדרתו יבואו הדברים להיות קרובים ללבו של הדרת הברון הנדיב שיחי', שזה יעמיד בקרן אורה [באור גדול] יותר עליונה את כל מעשה צדקתו לארצנו הקדושה.

ע"ד[17] הישיבה החילותי כבר ב"ה התחלה קטנה, אבל כשיהיו לנו די אמצעים הננו נכונים לשכלל ולהרחיב באופן רצוי מאד, באופן שתכובד השפעת בני ארץ ישראל גם על העולם הישראלי שבחוץ לארץ.

אקוה, שהדרת כבוד מעלתו יואל בטובו להשיבני דבר על כל שאלותי, ושישתדל כפי יכלתו להיות לסועד [להיות לעזר] לכל הדברים הטובים אשר ברוח עמדי לכונן לטובת עמנו וארצנו הקדושה.

והנני בזה חותם בברכת שלו' ורחשי כבוד נעלים ורוממים מאד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. נ"י - נרו יאיר
8. יהי' - יהיה
9. הנ"ל - הנזכר לעיל
10. באי"י - בארץ ישראל
11. שיחי' - שיחיו
12. כ"א - כי אם
13. שכ"כ - שכל כך
14. ג"כ - גם כן
15. וב"ה - וברוך השם
16. ע"י - על ידי
17. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' ניסן תר"ע - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

הרב קוק תומך בהיתר לעסוק בשבת בצורכי רבים ובלימוד אומנות (שבת קנ א). מי יכול לאסור? הלכה זו מחזקת את דרכי החיים. בעניין השמיטה: יש לבסס את קדושת השביעית בהדרגה, 'קמעא קמעא', כגאולת ישראל. ההוראה כ'מציל מן הדליקה': קודם מצילים את מה שמן התורה. הרב קוק מציע להקים אגודה שתשכור את הפרדסים והכרמים לגויים, כך שישראל לא יעבדו כלל. בשנה זו יש לכתוב במחירונים שהמחיר הוא בעבור העבודה ולא בעבור הפירות.

עיקרי הדברים

- היתר לעסוק בצורכי רבים ובאומנות בשבת.
- השמיטה 'קמעא קמעא'.
- 'כמציל מן הדליקה' - קודם דאורייתא.
- תוכנית אגודה להשכרת הפרדסים לגויים.
- מכירה בהבלעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה עה"ק[1] יפו ת"ו[2], ו' ניסן תרעי"ן. [ו' בניסן תר"ע (1910), בשנת השמיטה]

כבוד ידיד יקר מפנינים, רב תבונות ואיש אמונים, הרב המאוה"ג[3] אוצר תורה ויראה, דעת ומשרים, כליל תפארת מו"ה[4] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[5], שלו'[6] וברכה ושמחת הרגל באה"ר[7].

לשמחת לבבי הגיעני מכתבו היקר והחוברת הנכבדה. יאושר חילי דמר ידי"נ[8] שי'[9] על הטוב אשר יעשה עם עם ד' יושב ציון, ויה"ר[10] שיכירו וידעו הכל במהרה בקרוב, שאנו חייבים ללכת בדרכי חיים באמת, וישובו מדרכי חושך, שהם ההפך מהדרך אשר צוה ד' אלהינו ב"ה[11] אותנו ללכת בה, לבחור בחיים של כבוד וכשרון. "ומאן ספין ומאן רקיע" לגזור איסור על מצוה גדולה כזאת, שמותר לדבר בגינה דברי חפץ בשבת קודש (כשבת ד' ק"ן א' [שבת קנ]). ומפשטיות לשון הסוגיא שם, דאמר ר'[12] שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן (או ר' יונתן) הולכים לטרטיאות ולקרקסאות ולבסילקאות [לבתי מחזות, לזירות ולבתי משפט ומסחר – מקומות כינוס של רבים] לפקח על עסקי רבים בשבת, ותנא דבי מנשה משדכין כו'[13] וללמדו אומנות, נראה שרשב"ג[14] מודה להא דתנא ד"מ[15], ובירושלמי פרק אלו קשרים ה"ג [ירושלמי שבת טו, ג] "אר"ח בש"ר שמואל בר נחמן (שנראה פשוט שהוא ר"ש[16] בר נחמני דבבלי). לא נתנו שבתות כו' אלא לאכילה ולשתי, ע"י[17] שהפה זה מסריח התירו לו לעסוק בהן בד"ת", הרי החמיר כ"כ[18] בדבור בשבת עד שאפילו דיבור התורה צריך היתר, ומ"מ[19] התיר ג"כ[20] לפסוק לאומנות, שהרי שהיא שקולה כתורה, ובודאי אינו דומה רבים העושים את התורה ליחידים, ואיך שייך לגזור ע"ז[21] איסורים, ובפרט לעת כזאת עת לעשות לד' [על פי תהלים קיט, קכו] לחזק את ידי אמוני ד' בכל צד של חיזוק המוסיף אומץ בדרכי חיים.

ערכתי בזה ג"כ דברים אחדים ע"ד[22] השמיטה, ומפני הטרדא הוכרחתי לקצר, ואת כת"ר[23] הסליחה. והי'[24] ז"ש[25] וברכת ד', כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר כה"י[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

ביסוד השמיטה, עלינו לדעת שאנו חייבים להתאמץ בכל כחנו לסבב פני הדברים, שסוף כל סוף תהי'[30] שבת הארץ הולכת ונקבעת בכל קדושתה על אדמת הקדש. עלינו להשתדל להנחות את הדבר, עד אשר יעלה בידינו בע"ה[31] לבסס את יסוד קדושת השביעית בכל צורתו, כתורה וכמצוה. כי מצוה זו לבד חבתה ככל מצוה ממצותיה של תורה הלא עונשה, ומכלל לאו אתה שומע הן, שגם מתן שכרה, בצדה, ובה תלוי גלות הארץ וישובה, כמפורש בתורה: "כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתותיכם עליה", [ויקרא כו, לה] וחכמים אמרו מפורש גלות באה לעולם על שמטת הארץ. [אבות ה, ט] אבל איך לבא אל המטרה הקדושה הזאת, ובאיזה אמצעיים נחזיק להגיע אליה, דבר זה צריך לימוד.

לפי דעתי אנו צריכים לבא אל מחוז חפצנו דוקא קמעא קמעא, וכמו שאמר רבי חייא רבא לר"ש[32] בן חלפתא, לענין כללות ישועתן של ישראל, שהיא קמעא קמעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת (ירושלמי פ"ק[33] דברכות ה"א), כך היא הישועה הרוחנית של הקמת קדושת הארץ על מכונה, מוכרחת להיות ג"כ קמעא קמעא, ובעזרת השם יתברך, כל מה שהיא הולכת מתחזקת היא ומשתרשת ותהי'[34] רבה והולכת. דרכי ההוראה שלנו בזה צריכין להיות כמציל מן הדליקה, שכל מה שהוא יותר יקר ויותר קדוש הוא קודם להצלה ואח"כ[35] משתדלים להציל עוד, וחביב חביב קודם, ותורה שבכתב קודמת להצלה מתורה שבע"פ[36] (ס"ח סי'[37] תתנ"ו הובא במג"א[38] סי' של"ד ס"ק[39] ט"ו). [ספר חסידים; מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים] על כן הננו חייבים לעמוד על המשמר ראשית לכל, שלעת עתה לפחות תעלה בידינו יסוד קדושת המצוה במה שהוא מן התורה. ולענין שיש במצוה זו יותר מכל המצות מפני שהגלות תלוי' בה, בודאי דבר גדול הוא כשהעיקר של תורה עולה בידינו. ולא למותר הוא להציב בזה דברי הגאון שאגת אריה סוף סימן כ"ד, [שו"ת "שאגת אריה" לר' אריה לייב גינצבורג] שהוכיח שברכת התורה מן התורה היא ולא מדרבנן, מהא דאמר רב יהודה א"ר[40] מ"ד מי האיש החכם ויבן את זאת, [נדרים פא, על הפסוק בירמיהו ט, יא–יב] ויאמר ד' על עזבם את תורתי שלא ברכו בתורה תחילה, מדנענשו עונש גדול כ"כ, דעל דבר זה אבדה הארץ, ש"מ דברכת התורה היא מה"ת[41], דאי מדרבנן לא היו ראויין לעונש גדול כ"כ. ומטי לה מדברי התוספות (סוטה דף מ"א ב' ד"ה[42] אותו), שהוכיחו שאמו מישראל לא מהני גבי מלך מדין תורה, דאי לאו הכי לא היו חייבים עונש גדול כזה, ומסיק הגאון ש"א ז"ל[43], שאע"פ[44] שיש לדחות הראי'[45] מהא דאגריפס, [סוטה מא: אגריפס המלך, שאמו לא הייתה מישראל, בכה כשקרא "לא תוכל לתת עליך איש נכרי", וחכמים אמרו לו "אחינו אתה"; ואמרו שבאותה שעה נתחייבו ישראל כליה, שהחניפו לו] וכונתו ז"ל צריך לומר דיש מקום לומר שעיקר קושיית התוספות על רש"י[46] שם היא משום דמשמע להו שלדעתו ז"ל באמו מישראל אין בו איסור כלל, כ"א[47] שהוא זילא מילתא לגבי מלך, מ"מ[48] "הדבר מוכרע מעצמו, דאי ברכת התורה אינה אלא מד"ס[49] אין ראוי לעונש גדול כ"כ דאבידת הארץ" עכ"ל[50], ונמצא בכל זמן שנתאמץ לצאת מידי איסור תורה הננו עושים בזה דבר גדול, שאנו מצילים את יסוד הישוב באה"ק[51], שעיקר תכליתו הוא להיות פתח תקוה

לקיבוץ גלויות, מאותו העונש של גלות הארץ, הנסמך לביטול השמיטין, ד' יצילנו, ופעולה זו היא קרובה לנו, ואנו צריכין לרכז עלי'[52] בתחילה את כל מגמתנו.

אבל איך נבא בתחילה להנצל מאיסור של תורה, צריך אני לבאר סדרן של דברים. התוכן הפשוט הוא שמאחר שלפי דעת רוב הראשונים אין לנו מלאכות האסורות מן התורה בשביעית, כי אם חמש או ארבע, דהיינו זריעה, זמירה, קצירה, בצירה, לכל הדיעות, והחמישית שהיא חרישה במחלוקת היא שנויה, יש אומרים שהיא ג"כ אסורה מן התורה, אם לא באיסור לאו כמו הראשונות מ"מ באיסור עשה, של בחריש ובקציר תשבת, [שמות לד, כא] ויש אומרים שאין בחרישה שום איסור של תורה כי-אם הרי היא ככל התולדות שהן אסורות רק מדרבנן. לזאת עלינו להשתדל, שכל זמן שיש עוד הכרח לקיום הישוב לבקש צדדי היתר בענין שביעית, שעכ"פ[53] אלה חמשת המלאכות, או לפחות, כשהדחק גדול הרבה, ארבעת המלאכות, לא יעשו ע"י ישראל, כי-אם ע"י פועלים נכרים, שאז לדעת הסוברים, שעיקר האיסור של תורה בשביעית הוא שלא יעשה ישראל את עבודת הארץ, וכפשטא דקרא שמדבר בלשון נוכח "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", [ויקרא כה, ד] והתורה מדברת עם ישראל, א"כ[54] כשנכרי הוא העושה את המלאכה, אפילו אם הוא פועל של ישראל, אין כאן אלא איסור שבות, שאפילו גבי שבת החמורה אינו כי אם איסור מדרבנן, וק"ו[55] בשביעית, שאין בה חיוב כרת וסקילה, שמבעיא לן בב"מ[56] (ד' צ' א') אם יש בכה"ג[57] אפילו איסור שבות, ולדינא פסקו הפוסקים שיש כאן איסור שבות, אבל מ"מ יותר מאיסור שבות דרבנן אין כאן, והרי אנו ניצלים מליפול בפח מוקש של ביטול שביעית מן התורה. ואע"פ[58] שישנם ג"כ מחמירים לומר, שמ"ע[59] של שבת הארץ מוטלת על הקרקע, כמו שחיוב שביתת בהמה של ישראל בשבת מוטלת על הבהמה, כלומר על ישראל בעל הקרקע ובעל הבהמה, אפילו כשנכרי עובד בהם את עבודתו, כמו שביארתי בספר שבת הארץ (פ"א ה"א), מ"מ כבר פשטה מימים הראשונים ההוראה כהפוסקים הסוברים שעיקר שבת הארץ היא דוקא אקרקפתא דגברא [על גופו של האדם – חובה על האדם, ולא על הקרקע] כשישראל עובד את הקרקע, משום שכונת התורה היא לפרש ענין של ושבתה הארץ שבת לד' [ויקרא כה, ב] ע"י מה ששדך לא תזרע וגו'[60] כלומר ע"י מה שאתה בן ישראל, המצווה בשביתה, לא תעשה את העבודות האסורות הללו, ועל יסוד זה כבר פסק המוהרי"ט[61] [ר' יוסף מטראני, מחכמי צפת במאה הי"ז] להתיר להשכיר את שדהו לגוי ע"י הבלעה, אע"פ[62] שעובדה ג"כ בשביעית, והנהיג כן למעשה מפני שסובר שאין איסור שביתת הארץ כ"א כשישראל עובדה. ואפילו לדעת המחמירים מ"מ על זה מועלת המכירה בודאי, שהרי עכשיו אין השדה של ישראל מן הדין, וכיון ששני -אלה מתחברים יחד, שהשדה אינה של ישראל והעובד הוא ג"כ נכרי, אין כאן שום איסור, וראוי לסמוך על זה בשביעית בזמן הזה, שסוף כל סוף רבו האומרים שהיא מדרבנן, אלא שאנו חוששים לדעת האומרים שהיא מן התורה, וכיון שיש לומר שאפילו לדבריהם כשהגוי עובד אין כאן איסור תורה, ואם תאמר שגם בזה יש איסור תורה הרי אנו מצרפים לסמוך על המכירה, שבצירוף כל אלה יחד ודאי יצאנו מידי איסור תורה מצדי צדדים. והאמת הוא, שלענין לצאת מידי איסור תורה די לסמוך על המוהרי"ט בזמן הזה, ונמצא שאפילו בלא הפקעת המכירה אין כאן איסור תורה. עכ"פ[63] ממוצא דבר אנו למדים, שאם נעמד על המשמר להשתדל, שגם אחר המכירה לא יעשו ע"י ישראל אותן חמש או ארבע מלאכות האסורות מן התורה, הרי אנו מרויחים דבר גדול, שעולה בידינו שביתת הארץ מן התורה, ומה שאנו צריכים לסמוך על היתר

ההפקעה הוא ראוי להיות רק בשביל שארי העבודות כולן, שהן כולן אסורות רק מדרבנן, שאי אפשר שלא יעשו ע"י ישראל, מפני תיקון הישוב, ודוחק הפועלים העניים, שע"ז[64] כדאי לסמוך בשעת הדחק על הדיעות הסוברות שבשדה של נכרים אין שום דין שביעית נוהג גם לענין עבודה ע"י ישראל.

והנה לפי מצבנו עכשו הי'[65] דבר גדול מאד אם היינו יכולים באמת לשמור דבר זה, אבל כדי שלא נהי'[66] צריכין להכנס עוד בפרצות דחוקות, גם באלה המלאכות האסורות מן התורה, ראוי ג"כ שניסד ע"ז קופה מיוחדת, שהיא תהי' מוכנת לתמוך בידי הפועלים, אשר תתמעט העבודה אצלם, ע"י אותן העבודות הנעשות ע"י נכרים, ולעזור ג"כ להאכרים העניים, שהם רגילים לעשות את כל העבודות ע"י עצמם, שיוכלו לשכר פועלים נכרים, לאותן העבודות האסורות מן התורה. אמנם הלא ב"ה נמצאים ג"כ יחידים יראים ושלמים, החפצים לקיים את המצוה כמאמרה, ולשבת לגמרי ככל דין תורת שביעית, צריכין אנו ליסד ע"ז קופה מיוחדת, או לקבע ערך מיוחד כמה אחוזים למאה יבאו מהכנסת הקופה לתמוך בידי האכרים המוכרחים לעבוד, כדי להוציא אותם מאיסורי תורה, וכמה אחוזים יהיו שייכים להשובתים לגמרי,

והנה כ"ז[67] הוא מה שנוגע לשנתנו זאת, אבל עלינו לדאוג ג"כ על מעמד השמיטה בקביעות. ואם יחננו ד' ומשיח צדקנו יבא במהרה בימינו, ולא נצטרך לכל אותם האמצעיים, מ"מ לא אבדנו את שכר מצוה של השתדלותנו להעמיד קדושת הארץ, אם חלילה יתאחר הזמן. כדי לקבע קדושת השביעית לדורות, אנו צריכים ראשית כל לכונן מוסד גדול, שיספיק לתמוך בידי כל בעלי השדות של מזרע תבואות, זרעים וירקות, וכיוצא בהן, שאינם קשורים בקשרי מסחר, שאם אך יותן להם סיפוק פרנסתם במשך השנה יוכלו לשבות. והקופה צריכה להיות עשירה כ"כ, באופן שתוכל ג"כ לתמוך בידי הפועלים, אשר יתבטלו מעבודתם. ויותר טוב הוא, שהאגודה שתהי'[68] עסוקה בזה תכונן מעשי', ליסד עבודות כשרות של בנינים ושל חרשת המעשה, שתעסיק בהם את הפועלים בכל משך שנת השביעית.

וכשתהי'[69] הקופה מושפעת בפועלים חרוצים, העוסקים בעבודת הקדש הזאת בזרוע וגבורה, נוכל להמשיך הדבר שאפילו בכרמים ובפרדסים, שהמכירה והשכירות לגוי היא מוכרחת בהם, מפני הפסק המסחר, מ"מ אפשר להנהיג שתהיה באמת ההפקעה נעשית ע"י שכירות לגוי בהבלעה, ופועלים גויים יעבדו גם בהם, וכל פועלי ישראל יהיו עסוקים בבנינים, ובכל ענפי התעשי' שתכין האגודה, ביחוד לצורך תשלום חסרון העבודה של שנת השביעית.

אם נכונן את צעדנו ע"פ[70] הדברים האלה, בנחת ובהשקט, נוכל לקוות שנעשה ונצליח בעה"י[71]. ואז, כאשר ע"פ הסטטיסטיקה ותוצאות חשבון רכוש האגודה ימצא לנו, שאנו יכולים להשלים את המחסורים הללו, אפילו רק בחלק הגון מהם, אז נסכים כולנו, שלא להשתמש עוד בשום הפקעה, ושישראל לא יעשו כל עבודה אסורה, ואפילו הגויים יעשו רק בהפרדסים והכרמים השכורים להם, ותהיה שבת הארץ מתקיימת ברוב עיקריה ופרטיה על אדמת הקודש. זהו דרך שאפשר לכונן אליו את מטרתנו, ושלא נפלאת ולא רחוקה לאמר שיוכל לעלות בידינו. ואם בשמיטה אחת לא נוכל להפיק את כל חפצנו, נשמח בכמה שתמצא ידנו ליסד את יסוד קדושת הארץ, ונקוה שבכל שמיטה ושמיטה תוסיף

האגודה חיל, וכל מה שהיא תוסיף אמץ תגדל הכבישה ליסוד קדושת המצוה ויתקלס עילאה ב"ה בקדושת שבת לד' על אדמת קדשו.

ומה שנוגע לענין המסחר, לפי המצב של שנה זו, שהכרח הוא לסמוך על ההפקעה, של המכירה, שיש בה צד הערמה, ראוי ונכון לצרף לזה ג"כ, שתהי' המכירה המסחרית תמיד בהבלעה, וירשם בכל הפרייזקורנטים, [ברשימות המחירים] שהמחיר אינו נלקח בעד גוף הפירות כ"א בעד העבודה והמכשירים. וכשיזכנו ד' לבא למדה הטובה, שלא יהיו עבודים כ"א הפרדסים והכרמים המושכרים בהבלעה, אז אין להחמיר על הפירות כלל מצד סחורה, שהרי הם נחשבים פירות של נכרים, ויש לחוש לאיסור שאסרו גאוני הדור בימי הב"י[72], [בימי ר' יוסף קארו, בעל "בית יוסף", בצפת] שלא להחמיר בפירות של נכרי בקדושת שביעית.

---

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. באה"ר - באהבה רבה
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. שי' - שיחיה
10. ויה"ר - ויהי רצון
11. ב"ה - ברוך השם
12. ר' - רבי
13. כו' - וכולי (וכן הלאה)
14. שרשב"ג - שרבן שמעון בן גמליאל
15. ד"מ - דיני ממונות; "תנא ד"מ": תנא דבי מנשה
16. ר"ש - רבי שמעון
17. ע"י - על ידי
18. כ"כ - כל כך
19. ומ"מ - ומכל מקום
20. ג"כ - גם כן
21. ע"ז - על זה
22. ע"ד - על דבר
23. כת"ר - כבוד תורתו
24. והי' - והיה
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. כה"י - כנפשו היפה
30. תהי' - תהיה
31. בע"ה - בעזרת השם
32. לר"ש - לרבי שמעון
33. פ"ק - פרק קמא (בציון מקור); "בפ"ק" במכתב: בפה קהילתנו

34. ותהי' – ותהיה
35. ואח"כ – ואחר כך
36. שבע"פ – שבעל פה
37. סי' – סימן
38. במג"א – במגן אברהם
39. ס"ק – סעיף קטן
40. א"ר – אמר רבי
41. מה"ת – מן התורה
42. ד"ה – דיבור המתחיל
43. ז"ל – זכרונו לברכה
44. שאע"פ – שאף על פי
45. הראי' – הראיה
46. רש"י – רבי שלמה יצחקי
47. כ"א – כי אם
48. מ"מ – מכל מקום
49. מד"ס – מדברי סופרים
50. עכ"ל – עד כאן לשונו
51. באה"ק – בארץ הקודש
52. עלי' – עליה
53. שעכ"פ – שעל כל פנים
54. א"כ – אם כן
55. וק"ו – וקל וחומר
56. בב"מ – בבבא מציעא
57. בכה"ג – בכהאי גוונא
58. ואע"פ – ואף על פי
59. שמ"ע – שמונה עשרה
60. וגו' – וגומר (וכן הלאה בפסוק)
61. המוהרי"ט – המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
62. אע"פ – אף על פי
63. עכ"פ – על כל פנים
64. שע"ז – שעל זה
65. הי' – היה
66. נהי' – נהיה
67. כ"ז – כל זה
68. שתהי' – שתהיה
69. וכשתהי' – וכשתהיה
70. ע"פ – על פי
71. בעה"י – בעזרת השם יתברך
72. הב"י – הבית יוסף

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרע"א - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק מסכים לשינוי שם המאמר ב'העברי', אף ששינויים קטנים פגמו בכוונתו. 'תחכמוני' ו'העברי' הם 'מפעלים תאומים'. כשהגיע לארץ ראה את חולשת המוסדות של הישוב הישן ואת 'הזוהמא של הנכריות' במוסדות החדשים, והחליט לקבץ את הטוב משני הישובים ולהילחם ברקב שבשניהם, בבניין ולא בשלילה. הגימנסיה מחייבת תחרות, ולכן יש להוסיף ל'תחכמוני' כיתות ולפתוח מחלקה לבנות. הישיבה הקטנה מצמיחה תלמידי חכמים בעלי רעיון ולב.

עיקרי הדברים

- 'תחכמוני' ו'העברי' - מפעלים תאומים.
- קיבוץ הטוב משני הישובים.
- תחרות עם הגימנסיה.
- מחלקה לבנות.
- הישיבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אדר תרע"א[4],

ידיד לבי ונפשי הרב הגדול, בתורה, חכמה ויראת ד' טהורה, גזע קודש, ורב פעלים, מו"ה[5] מאיר ברלין שליט"א[6].

שלו'[7] רב וברכה מקודש.

שמחתני מחמדי בדבריך הנכבדים, המלאים עריגת נפש ואהבת אמן כמים הפנים לפנים. [משלי כז, יט] אך למותר אהובי היא ההתנצלות בדבר איחור הכתיבה. אנכי ידעתי את נפש המסובל בעבודה. [את נפשו של מי שעמוס בעבודה] כמוך יקירי, איני יכול גם אנכי לצאת ידי חובותי במכתבים, והנני תמיד בעיני מלא אשמה, נגד אנשים גדולים, וחביבים עד לאחת, אך לא במרד ובגד [על פי יהושע כב, כב] באהבה הנאמנה של אנשי הסגולה, כי-אם מרב טורח ועמל נפש, הפזורה בעבודות שונות שכל אחת דורשת את תפקידה בחזקה.

ובכל זאת ארצה לקוות בעה"י[8], כי לימים הבעל"ט[9] תהיינה חליפות המכתבים ביניינו יותר תכופות, לרגלי עבודתך הקדושה ב"העברי", אשר נוכל לקוות ממנו בצדק גדולות ונצורות [ירמיהו לג, ג] לאיגוד האומה ולתקומת ארץ ישראל באור ד' אשר על עמו.

על שינוי השם של המאמר [הרב ברלין שינה את כותרת המאמר ששלח הרב קוק ל"העברי"] הנני אומר לחביבי בפה מלא: "ישר", גם לא אנכי קראתיו בשם, כי-אם בני שי[10] [הרצי"ה, בנו] אשר העתיק וסדר את המאמר מתוך הפנקס. שינויים קטנים אחדים מצאתי, שהיתה כונתי הפנימית יותר מתבלטת אם היו נשארים כפי הנוסח הראשון, כמו: "המאיר את כל מחשכי האדם", במקום "המורם מעל כל" וכו'[11], וביחוד

השמטת הפסוק: "והיו אמונתך כוי[12], שכולו אומר את כל המחשבה שבמאמר. ומ"מ[13] נשאר הוא בכללו מכוון לרוחו.

אין שום ספק, יקירי, שה"תחכמוני" [בית הספר הדתי-לאומי "תחכמוני" ביפו, שהרב קוק סייע להקמתו] ו"העברי" הם מפעלים תאומים, אשר ראשיתם מצער ואחריתם ישגה מאד [על פי איוב ח, ז] בע"ה[14]. בראשית באי לאה"ק[15], פקחתי עין לראות כי הננו מוכרחים לסול מסילה [לסלול דרך] חדשה, לתקומת היהדות, שהיא תקומת האומה באמת בא"י[16], ראיתי את חלישות הכח ודלדול החיים, שבמוסדים שהם עמודי התורה והיהדות שבישוב הישן, ולעומת זה את הריקנות והזוהמא של הנכריות, הקוראה את עצמה עבריות, או גם שאינה כבר קוראה, שבמוסדים שבאו לרגלי הישוב החדש, ולבי נמס בקרבי [על פי יהושע ז, ה] על שבר עמנו [על פי ירמיהו ח, כא] אשר נגלה דוקא בעת מרפא, בעת כינוס נדחים וקבוץ גליות. ומאז הוחלט הדבר אצלי, למרות כל המפריעים אשר יסובונו, מימין ומשמאל, שהנני קרוא להרים את הדגל של קיבוץ הטוב והבריא שבשני הישובים, וללחום נגד הרקב שבשניהם, לא ברוב שפתים, ולא בשום פעולה שלילית, כ"א[17] ע"י[18] ביצור כחות והקמת מוסדים, שהם יאחדו את החלקים הטובים הפזורים, וממילא ינוסו הצללים. [על פי שיר השירים ב, יז] אם יאבו להתקיים יתחרו אתנו ויקחו גם הם את הטוב והרענן משני המחנות, ויהיו גם הם לכלים מחזיקים ברכה [על פי עוקצין ג, יב] לישראל ולא"י[19]. ואם יתעקשו לעמד דוקא על מצבם הקדום, נוכל לקוות בצדק שלא יוכלו להזיק במאומה לשאיפתנו הטובה, הממלאה את התביעות היותר נכונות של הטובים שבאומה, בעלי דעה ובעלי לב אשר רוח ד' נוססה בם. [מתנוססת בהם, מתנופפת כדגל]

וב"ה[20] שלא ארכו הימים וה"תחכמוני" צמח והוא הולך ופורח, הולך ומתעלה.

אמנם רב ממנו הדרך, אנו צריכים ללחום מלחמת תחרות, נגד בתי-הספר מהרסי היהדות, והאחרון הכביד, יסוד הגימנסיה פה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו, שנוסדה זמן קצר לפני כן] הלוקחת לבבות רבות בתפארת בנינה ומשטרי לימודיה, ועם זה מיבשת את לשד החיים האמיתיים אשר לישראל, ועוגבת לרוח זרים [ומחזרת אחרי רוח זרה (על פי יחזקאל כג)] בשפה וסגנון עברי, "ומדיח שאמר בלשון הקודש נעשה מסית" [ירושלמי סנהדרין ז, יב] (ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ב), אמנם גם על זה הנני אומר בפה מלא, כי אלקים חשבה לטובה, [בראשית נ, כ] כדי שנהיה מוכרחים להתחרות עם הסדרים היותר יפים ומודרנים, לעטר בהם את אור קודש ד' על אדמת הקודש. ועתה בבוא עת בית ה"תחכמוני" להבנות, הננו מחוייבים לגבר חילים [להתגבר בכוח (קהלת י, י)] שיעמד הבית בצביונו ותפארתו, בהוד תכניתו וגזרת בנינו, [ביופי תוכניתו וצורת בנינו] לא נופל מהגימנסיה. ומוכרחים אנחנו להוסיף עליו לפחות עוד שתי מחלקות, כדי שיתאים עם הפרוגרמה של הלימודים הגימנסיים, ולכונן מחלקות לבנות, כדי שיהיו לנו אמות לישראל בארץ ישראל, היודעות להלך עם החיים, חמושות בעז דעת אהבת תורה ואמונת אומן. ודבר פשוט הוא, שהרוח הלאומי כולו, השורר בבתי הספר הלאומיים, והגימנסיה בכללם, עם כל סעיפי התרבות שלו, צריך שיכנס כולו במוסדנו, כמובן מעובד ומלוטש ברוח ד' וקדושת אור תורה, באהבה נאמנה ומסירות נפש נמרצה, בהכרה ברורה לדעת את המעשה הגדול, אשר אנו עושים לתחיית האומה ותקומתה לדור דורים על אדמת מטעה. [על פי עמוס ט, טו]

מטרת ה"תחכמוני" ברורה היא להרים את דגל היהדות האמיתית בארץ ישראל, באופן שתהיה מלאה בכל הטוב והרענן, בכל האומץ והטוהר הנמצא בכל המפלגות השונות, ולעבד סגנון מיוחד לצורך ההתאמה הכבדה של החלקים הפזורים הללו, ע"י עז רוח ד' אשר על עמו בהר קדשו. ועל הדרך הזה הולך ה"תחכמוני" הלוך ועלה ב"ה. אש קודש ד', אור האמונה השלמה, חבת תורה ועומק יראת שמים באמת, סגולת ישראל העקרית, הלא היא יסוד כל יסודותנו. רוח ה"תחכמוני" הוא כולו קודש, טוהר ותם, הצנע לכת [מיכה ו, ח] ויראת ד', נושאים הם בו את דגלם ברמה. התכסיס החיצוני [הצורה החיצונית] הוא כולו מודרני, מושך את הלב ומקסים את העין יפה והדור, מנומס ומסודר. הרוח הלאומי, תקות התחיה, תחיית הארץ, האומה והשפה, מרחף חי וחפשי בחללו של ה"תחכמוני". קולו של יעקב בגפ"ת[21] [קולו של יעקב, קול התורה (על פי בראשית כז, כב), בלימוד גמרא, פירוש רש"י ותוספות] הולך וצוהל לשמחת לב כל ירא ד' ואוהב תורתו באמת. המצויינים, אשר יבחרו להם דרכם [אשר יבחרו להם את דרכם] להיות גדולים בתורה, בגפ"ת ופוסקים, בחריפות ובקיאות, אקוה בע"ה שיכנסו ל"הישיבה", אשר זה מקרוב כוננה [ישיבה קטנה שייסד הרב קוק ביפו] ב"ה, שעיקר מגמתי בה. שיחד עם השינון והגירסא המעשית הרגילה בעומקה של הלכה, הרגל הפלפול ביושר העיון ועמק הרעיון, יסגלו להם צעירינו החשובים גם דעת אור התורה הפנימית, כלומר חלקי התורה הנוגעים להלכות הלב והרעיון, מדע האמונה לכל סעיפיו, הרחבת הדעות והשיטות העיוניות, בכל חלקי המוסר והמדות, הדעות והמחשבות.

ות"ל[22] שהנני רואה שהנסיון עולה יפה, ואוירא דא"י[23] [ואווירה של ארץ ישראל (על פי בבא בתרא קנח: "אוירא דארץ ישראל מחכים")] מראה עלינו גם בזה את כחו לטובה. מעטים המה בכמות מספר התלמידים, אבל הולכים הם אלה המעטים, שהם כעשרה כעת, ומתפתחים, הולכים ונעשים לאנשים תלמידי-חכמים, בעלי רעיון ולב, יודעים ומכירים את תעודת חייהם, בתור למודי ד' בכלל, ובפרט בתור ת"ח[24] שבארץ ישראל, ביחוד לעת כזאת, עת תחיה ובנין האומה. כמובן איני רוצה שידובר אודות ישיבה קטנת-הכמות כזאת בתור דבר עשוי וגמור, אבל כדאית היא לדבר אודותיה בתור מטע וצמח ד', שתקות עולמים נשקפת לו בעה"י.

עתה ע"ד[25] פתח תקוה. קשה לי להחליט את עצתי, כי כבוד אהובי לא הודיע אותי מה יהי'[26] גורל "העברי", אם יקבל, יקירי, עליו את עול הרבנות בריחוק מקום כזה. בכל אופן נקוה בע"ה לדבר בפרטות גם בענין נכבד זה במכתבים הבאים.

מפני הטרדה הרגילה, והזמנית, הנני מוכרח לקצר.

ידידו עז, קשור באהבת רוחו ונפשו בכל לב, מצפה צביונו ותפארת פעלו לשם ד', עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

נ. ב. לעת-עתה אין הישיבה נוטלת את הוצאתה מקופת ה"תחכמוני", וראוי מאד לבצר את מעמדה של הישיבה באופן שתוכל להרחיב את גבולה, בכמות ובאיכות. אקוה שבדרך מסעו של כבוד חביבי שי', יוכל לקחת דברים עם בעלי-יכולת מיחידי-הסגולה לטובת הישיבה ביחוד, כמובן באופן שלא יזיק ל"התחכמוני", כי דוקא שניהם כאחד טובים.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך
9. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
10. שי' - שיחיה
11. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
12. כו' - וכולי (וכן הלאה)
13. ומ"מ - ומכל מקום
14. בע"ה - בעזרת השם
15. לאה"ק - לארץ הקודש
16. באי"י - בארץ ישראל
17. כי"א - כי אם
18. ע"י - על ידי
19. ולא"י - ולארץ ישראל
20. וב"ה - וברוך השם
21. בגפ"ת - בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
22. ות"ל - ותודה לא-ל
23. דא"י - דארץ ישראל
24. ת"ח - תלמידי חכמים
25. ע"ד - על דבר
26. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד טבת תרע"ב - יפו **נמען:** אגודה לקניית קרקעות, ביאליסטוק

הרב קוק מודיע על קנייה ליד עזה (כ־7,000 דונם) ועל קנייה ליד כפר סבא (כ־3,000 דונם), ומציע לפנות לד"ר רופין. מוטב לדבר פעמים רבות על קניות, כדי שפעם אחת יצליח, מאשר לחכות לוודאות, ובינתיים זרים יקנו.

עיקרי הדברים

- קרקעות ליד עזה וכפר סבא.
- פנייה לד"ר רופין.
- לא להחמיץ הזדמנויות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד טבת תרע"ב[4].

לכבוד האגודה הנכבדה לקניית אחוזות באי"י[5], בביליסטוק יצ"ו[6], שלו'[7] רב.

מאז הגיעני מכתבם האחרון לא נודעו לי דברים ראויים להשמע ע"ד[8] מטרתם הנעלה, עד סמוך לפרק זמן זה, שהוחל להתעורר רעיון ע"ד קניה חשובה בקרבת עזה, שהודעתים כבר, ועוד קניה קטנה ממנה סמוך לכפר סבא, שעל יד פתח תקוה. הראשונה, אומרים, שהיא בערך בת שבעת אלפים דונמים והשניה - בת שלשת אלפים.

הד"ר[9] רופין [ד"ר ארתור רופין, מנהל המשרד הארצישראלי של ההסתדרות הציונית] יודע מהראשונה, ונקל לו להתודע גם לכל הענינים הנוגעים להשניה. הנני מעיר את כבודם, שראוי שיפנו במכתב להד"ר[10] הנ"ל[11] בזה. ואם ימלאו את ידי לדבר עמו, או עם עסקנים נאמנים אחרים, לטובת אגודתם, הנני בל"נ[12] למלאות בשמחה את חפצם בעה"י[13].

בכל אופן, ראוי לנו שלא לפסח על שום הזדמנות [שלא להחמיץ שום הזדמנות (על פי מלכים א יח, כא)] של קניה. ויותר טוב לדבר הרבה פעמים ע"ד איזה רכישה ישראלית באי"י, כדי שאיזה פעם יעלה חפצנו בידינו. משנצפה רק על ענינים ודאיים, ובתוך כך יבואו זרים ויתאחזו באה"ק[14], כאשר אירע הדבר כמה פעמים, ביחוד בתקופה האחרונה.

וצור ישראל, אשר עיניו על ארץ חמדתו ועם נחלתו, יאזרנו חיל להרחיב את גבול ישראל על אדמתו, ותחזינה עינינו בישועת ד' על עמו בשוב ישראל אל נוהו. [על פי ירמיהו נ, יט]

ברגשי כבוד וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. בא"י - בארץ ישראל
6. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. הד"ר - הדוקטור
10. להד"ר - להדוקטור
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. בל"נ - בלי נדר
13. בעה"י - בעזרת השם יתברך
14. באה"ק - בארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** הסכמה לקונטרס 'תקוות אהרן' של הרב אהרן הכהן אורלנסקי

הרב קוק נותן הסכמה לבן, ר' אברהם יעקב, שמוציא לאור את כתבי אביו, רב פתח תקווה במשך 27 שנה מראשית המושבה. האב היה עניו, 'נחבא אל הכלים', גדול בתורה, ונינו של ר' נחמן מאורלא. בנספח הלכתי: 'כפר אונו' אינו אונו עצמה, ולכן אין לחשוש לדין עיר מוקפת חומה. גם יש דיון ב'חזקת סבראי' בשחיטה.

עיקרי הדברים

- הסכמה ל'תקוות אהרן'.
- שבח לרב אורלנסקי.
- הלכה: כפר אונו ומגילה.
- חזקת סברא בשחיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א כסלו תרע"ג[4]. [י"א בכסלו תרע"ג (1912)]

מצאתי לי חוב נעים לחזק ידי עושי מצוה, בן יכבד אב, בכבודה של תורה, הוא ניהו ידידי הרב החו"ב[5] מו"ה[6] אברהם יעקב הכהן שליט"א[7], בן כבוד ידי"נ[8] הרב הגאון אוצר תורה ויראת שמים מוהר"ר[9] אהרן הכהן אורלאנסקי [רבה של פתח תקוה מראשית המושבה] זצ"ל[10], ששמש בכתר הרבנות במושבה הנכבדה ויקרה פתח-תקוה ת"ו באה"ק[11] ז"ך[12] שנים, מעת הוחל יסוד בנין המושבה, שהי'[13] הוא ז"ל[14] מראשי העולים, מאהבת ארץ חמדה וחבת בנינה, עד אשר נבנה רחוב וחרוץ, [דניאל ט, כה] בחסדי צור ישראל על עמו, ותהי המושבה הזאת לפנת יקרת בישוב אה"ק[15], לשמחת לבב כל השמחים אלי גיל בבנין ד'. [על פי איוב ג, כב] והנה מאז עלותי אל הקודש, ומשא עם ד' אשר על אדמת הקודש, בהישוב הקדוש, עלה עלי, והמושבה הנכבדה הזאת הקשורה עם הישוב הכללי, וביחוד אשר ביהודה, בקשרים רבים ועניינים שונים, בחיי התורה וחיי המעשה, בקודש ובחול, נתקרבו עניניה לרוחי ולבי, ודין גרמא [וזה גרם (ארמית)] לחבת קודש בין הרב הגאון המנוח מוהר"א[16] הכהן הנ"ל[17] זצ"ל ובינינו נבדל לחיים טו"א[18], ותכנתי את רוחו הטהורה ואת גדולת מעלתו בתורה וביראה, ובכל מדה יקרה, ומרוב ענוה היה הוא ז"ל נחבא אל הכלים [על פי שמואל א י, כב] וגריס באורייתא תדירא, ועובד באמונה עבודת הקודש של המושבה הקדושה הנ"ל, ולא שם לבו להעלות על הספר חידושים ופלפולים, אף כי היה ידיו רב לו, לשא ולתן בהלכה כאחד הגדולים אשר בארץ אנשי השם, בחריפות ובקיאות גדולה, שבאה לו מרוב עמל ושקידת תוה"ק[19] ביראת ד' כל היום.

אמנם כעת כאשר נגנז ארון הקודש, ויאסף אל עמו כבוד הרב הנ"ל ז"ל, שם אל לבו בנו ידידי הנ"ל שליט"א להציב יד וזכרון לכבוד אביו הרב הגאון, ולהוציא מעט כתבי קודש, אשר במקרים שונים נרשמו ממנו ז"ל בכתי"ק[20], ואמרתי לפעלא טבא ישר חילי', כי כדאי וראוי הוא הרב הגאון המנוח ז"ל, מצד עצמו ומעלתו, ומצד קדושת אבותיו הקדושים נוחי נפש ז"ל, שהיה נין ונכד להרב הגאון החסיד

מו"ה נחמן מאורלא זצ"ל, הנזכר בספר "אגדת אזב", שהספידו הגאון המחבר זצ"ל, והיה אחד ממחברי הספר הנחמד הנודע לתהלה "שבת אחים" זי"ע[21] ועכ"י[22], ובפרט מצד עבודתו לרבים על שדי ישובנו הקדוש בארץ חמדת עולמים תובב"א[23], להציב לו ציון וזכרון דברי קודש ע"י[24] דברי תורה הישרים אשר יצאו מעטו. ואקוה בצדק, שכל אוהבי תורה, ומחבבי שכלול ארצנו הקדושה ובנינה, ישמחו לקראת החוברת היקרה הזאת, הנקובה בשם "תקות אהרן" [שם הקונטרס רומז לפתח תקוה, מקום כהונת המחבר, ולשמו, אהרן] ע"ש[25] מקום כבוד המחבר ושמו היקר ז"ל. וברכת ד' על עמו ואדמת קדשו, וגבול נחלתו, תחול על כל מכבדי הרב המחבר ז"ל, בחבבם את דבריו, כנפשם היפה ונפש חותם בברכה לכבוד התורה והוגיה, וכבוד שיבת בצרון ותקות גאולי ד' לארץ צבי קודש ד' אשר אהב סלה, הקשורה עם עבודת הרב המחבר ז"ל ותולדות ימי חייו באה"ק ת"ו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעה"ק[26] יפו והמושבות תובב"א

לסי' ה' (בקונט' "תקות אהרן"). י"ל[27] שהשם כפר אונו מורה שאינה אונו גופה, וכחילוק שבין כפר-לודים ללוד בריש גיטין, [גיטין ב] וכה"ג[28] במכות י' ע"א[29] גבי חברון ופרוורהא. ומי יודע כמה התפשטו הכפרים הסמוכים לאונו, עד שנחוש משום סמוך לכפר-אונו. וחוץ מזה העיר כבר בטו"א[30] דע"כ[31] תרי אונו היו, חד דיהודה וחד דשאר ארצות, ע"פ[32] סוגיא דערכין ל"ב א', ולרבא אונו דבנימין לאו מוקפת חומה היא ודידן דהיא סמוכה ללוד דבנימין היא, כדפירש"י[33] בסוגיין דמגילה ד' א', וראוי לומר דהלכה כרבא לגבי רי"בל[34], דהא בתרא הוא, ובפרט דשם אביי ורבא הוא דפליגי בזה, וראוי להיות הלכה כרבא.

אמנם מה שהעיר כת"ר[35] מד' ברכ"י[36], ["ברכי יוסף" לחיד"א] לפשט הירושלמי משמע דדוקא בגוף הכרך אין קורין כשחרב מישראל וישבו בו נכרים, אבל מחו"ל[37] קורין. אך לפי' א' בביאורי הגר"א[38] סי'[39] תרפ"ז[40] מסיק דהוא בתמיהא, אבל לפי פירושו גם בו קורין כשאין בו ישראל. אמנם לשי' כמה מרבוואתא, דס"ל[41] דכשחרב מעשרה בטלנים נידון ככפר, משמע דלגמרי דינו ככפר, ואין לחייב גם סמוך ונראה.

ס' ו', בדוחק י"ל דקאי על אידיהם שנמשך כמה ימים, כמו קלנדא וסטרנורא, [חגים רומיים (קלנדס וסטורנליה), הנזכרים במסכת עבודה זרה (ח)] דרק יום העקרי אסור, ושאר אידיהם גופא מותר, לת"ק דלא דייק לאחר אידיהם מותר, דמשמע מיני' הא אידיהם גופייהו אסור על כל אידיהם. ויש לזה סיוע קצת מדהגמ"י[42] [מדברי "הגהות מיימוניות" על הרמב"ם] (פ"ט דע"ז ה"א אות ב'). והוא נגד ד' הרמב"ם[43] שם ה"ג. יעי' בכ"מ[44]. ["כסף משנה" על הרמב"ם] ובלי"מ[45] שם ["לחם משנה" על הרמב"ם] מטי לה מ"הן בלא אידיהן", וע' ד' ו' ע"א אלא קלנדא כו'[46], ואם נצרף לזה ד' הגהמ"י[47] הנ"ל י"ל לאידך גיסא, דלת"ק[48] הן בלא אידיהן, ולא חשיב האיד כולו ליום אחד, א"כ[49] י"ל דדוקא יום ראשון כלול בלפני אידיהם, ואידך רק נפקי הם מכלל שלאחר אידיהם, וחכמים דמפרשי בהדיא לאחר אידיהם מותר. איכא למשמע שאידיהם עצמם כל הימים אסורים, ולת"ק[50] דלית ביה דיוק זה בדבריו י"ל דכל דמפיק מכללא דלפני מותר, ורק יום

הראשון הוא בכלל לפני, ולא יומי אחריני, - אמרתי זה להציל משגיאה גמורה גם חכם מגדולי דורותינו כהרב ת"י ז"ל. שגם ע"ז[51] נאמר "אם לקיים דברי חכמים, הן".

סי' ז. מלשון הרמב"ם (פ"י[52] ממע"ש[53] ונט"ר[54] הי"ח) "הרי שהבריך בד בארץ וצמח, והבריך בד כו' ואפילו הן מאה", שהוא לקוח ממשנתנו דהבריכה שנה אחר שנה, וכמ"ש[55] בכ"מ שם, וכדמסיים שם "ואם נפסק עיקר ראשון מונה לכל משעה שנפסק", משמע דאפילו עברו שנים רבות, ואפילו מאה שנים, מונה משעה שנפסק, ולא מהני מה שעברו שני ערלה לפני העקירה, דלעולם לשיטת הפוסקים העקירה חשיבה נטיעה חדשה, ולשון הירושלמי, על המשנה דאילן שנעקר, מכיון שיש כמחט של מיתוי דבר בריא שיש לו שלש שנים, לשיטת הפוסקים דעכ"פ[56] לפני שלש שנים ודאי מונים משעת עקירה, אי-אפשר לומר שניתן שיעור זה לומר, דאחר שלש לא נידון משעת עקירה בו, וה"ה[57] בבריכה, שהרי בירושלמי שם בעי אם שליש מחט שנה, שני שלישים שתי שנים, ולמאי נפ"מ[58] הרי בשתי שנים ודאי מונים מהעקירה, א"ו[59] מוכרח כפי' המפרשים, דהכונה היא מעת נטיעת האילן הוי שלש שנים, והוא סימן שעברו על האילן שני ערלה, כדי לפרש לשון "פטור" דמתניתין דמשמע שמותר מיד, ודחיק הירושלמי לאוקמי כשאין ידוע אם עברו שני ערלה על האילן שיעור השורש מוכיח, ואינו דומה כלל להבריכה, דשם ע"י העקירה של האילן חשיב לדידן כנטיעה חדשה, וכאן עיקר הטעם הוא מפני שיכול לחיות מהשורש חשיב שלא נעקר כלל, ולא נשתנה מעמדו מכפי מה שקדם, כלשון הרמב"ם שם בהלכה י"ב, שמפרש מפני שיכול לחיות, ודרך אגב הוי סימן לזקנת האילן גופיה.

ואע"פ[60] שהלשון נדחק קצת, מוכרחין לפרש כן לשי' הפוסקים, וע"פ[61] הצעת הסוגיא דירושלמי בהאיבעיא דחזקיה משליש או שני שלישים כמש"כ[62].

אמנם לשיטת הגר"א ודאי רווחא שמעתתא דהירושלמי, ונראה דלבד הכרעת הסברא מתוך הירושלמי נאיד רבינו ז"ל משיטת הפוסקים, ומגיה במשנה "משעה שנברכה", ולדידיה מה שנשאר השורש הוא דין אחד עם הבריכה, ועקירת האילן ופסיקת הבריכה ענין אחד היא, וטעם של "שורש כמחט של מיתון" הוא מפני שעברו שלש שנים מעת התחלת השורש, ומונין ממנו, וה"ה כשעברה שנה או שתים, מונים ג"כ[63] משעת התחלת השורש, ומשו"ה[64] בעי חזקיה אם נאמר דשליש מחט הוי שנה, ושני שלישים שתי שנים, ונמנה לפי חשבון. ולפ"ז[65] יהי'[66] לדעת הגר"א לעולם משעה שנברכה, ולדעת הפוסקים משעת עקירה, ובין למר ובין למר אין הבדל בין היתה ההפסקה של הבריכה, או העקירה של האילן, לפני שלש או לאחר שלש, כ"א[67] מה שלדעת הגר"א הוא לפי חשבון הבריכה והתחלת השורש. ולבנות על דקדוק של הר"ש[68] לבד קשה לע"ד[69], די"ל[70] שנמשך אחר לשון המשנה, "שנה אחר שנה", ע"כ[71] אומר "שנה או שנתים", והמשנה בעצמה בהוה דברה.

אבל ה"ה מאה כלשון הרמב"ם. וכן בתה"ד[72] דיבר כפי ההוה והנהוג בעבודת הכרמים.

סי' ח " צ"ל[73] סי' שס"ד ס"ב במקום סי' שס"ב. ובודאי הכונה שהדלתות. הן קבועות אלא שהן מתקפלות בהחדר ואפשר לפושטן ולנעול בהן. אבל בודאי אם יהיו דלתות מונחות בחדר, שלא באופן

קבוע ומוכן לנעול, לא מהני מידי. וראוי להעיר ע"ז, דלא תיפוק מינה חורבא במקומות שאינם בני תורה.

סי' ט. בקושית רע"א, לשי' רמב"ן[74] הנודעה דזיתים וענבים לאכילה-פטורים מה"ת[75] איך תורמין זיתי שמן על זיתי כבש, הא הוי מהחיוב על הפטור, וכן זיתי כבש על זיתי שמן איך הוי בדיעבד תרומה, הא הוי מהפי' עה"ח[76], י"ל עפ"ד[77] המרדכי פ"ב דמגילה סי' תשצ"ח, דמחויב דרבנן כשיש אפשרות שיבא באיזה פעם לחיוב דאורייתא, מוציא יד"ח[78] המחויב מה"ת, ומשו"ה לדעתו סומא מוציא פקח יד"ח במצות של תורה, גם לרבי יהודה, משום דחייב לסברתו עכ"פ[79] מדרבנן. ויש אפשרות שיבא לידי חיוב תורה, אם יתפתח, ובכה"ג[80] מהני להוציא גם חיוב של תורה, וי"ל[81] דההי"נ[82] לענין לתרום מחיוב דרבנן על חיוב של תורה, כה"ג[83] שאפשר לו להתחייב מה"ת כשימלך לעשות מהן יין ושמן, ואע"ג[84] דאז יהי' פטור משום דלא נגמרה מלאכתן, אבל ע"ז הרי רבי קרא דהויא תרומה מה"ת, כדי הר"ש מהא דהקדימו בשבלין, א"כ חשוב חייב מה"ת, לפטור חיוב גמור של תורה.

סי' יוד. שי'[85] הרמב"ן[86] בנימוקי תורה סותרת היא ודאי את שיטתו בשיטה. מקו' דבב"מ[87]. והראי'[88] מירושלמי דחלה לפ"ד[89] המפרשים, דפירוש זיתי מסיק היינו שעומדים לשמן כרוב זיתים, ומשום דלא נגמרה מלאכתם היא דהוי טבל דרבנן, אבל בעומדים לאכילה י"ל דכו"ע[90] מודו דהוי חיוב של תורה. ונראה דסוגית הירושלמי הכריחה הראי'[91] משום שיש בידו להמלך ולחשוב לעשותם יין ושמן הראוי שתבטל מחשבת גמר מלאכה דידי', כמו שמתבטלת לר"י אליבא דירושלמי ע"י מעשה של עירוב תבן אחר מירוח, א"כ יש תקנה בזה לעשות טבל דרבנן ויבטל ברוב, ולא מצינו איסור ביטול איסור לכתחילה כשהוא רק במחשבה בעלמא. ומשו"ה הוכרח לומר דמיירי בשמן שכבר נתחייב מה"ת.

סי' יא. יש לעיין איך הצבר יכלל בכלל אילן סרק, הרי הוא עושה פירות חשובים לאכילה כידוע. ומדדייק רשב"ג[92] בתוספתא "אילן סרק לסייג", מבואר שאילן מאכל אסור גם לדידי', וק"ו[93] לדידן דס"ל כרבנן, דאפילו בסרק אין היתר. ובאו"ח[94] סי' ר"ג ס"ד מדובר ע"ד[95] פירות של אילני סרק, וכ"מ[96] קצת בירושלמי סוטה (פ"ח ה"ה), מיהו כתב ט"ז שם, שהוא דוקא כשגרועים ביותר ואינם ראויים להאכל חיים בלא בשול, ומשמע באמת שאפילו כשיש בו פירות חשובים מ"מ[97] כשעיקרו אינו בשביל פריו נקרא עדיין בשם אילן סרק, והוא כדברי הרב המחבר ז"ל.

סי' יב. האגדה של "הביאו כפרה עלי" [חולין ס: מאמר חז"ל על מיעוט הירח, ששעיר ראש חודש בא "כפרה עלי"] אסור לחשבה כפשוטה, כ"א ע"ד משל וסוד. והקושי שבפשוטה אינו מפני שאין מוצאין בצורה החיצונה שלה ענין על מה שתהי הכפרה נצרכת, שהרי הלבנה טענה "בשביל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי", והיא טענה הוגנת, שהרי אנו רואין שהסכימה דעתו של הקב"ה[98] להנחה זו, דאין ראוי לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד". וא"כ[99] אין צורך בענין אחר של הצרכת כפרה. גם אין שייך לומר לגבי טעות עע"י[100], דלדידהו אין אלקות כשהם שנים, שהרי זהו עיקר יצרא דע"ז וטעותם, שאיוו לאלהות הרבה, "ומספר עריך היו אלהיך יהודה, [ירמיהו ב, כח] "וכ"מ שפקרו המינים תשובתם בצדם" [סנהדרין לח] היינו מלשון רבים האמור בתורה, שזהו כל יסוד פיקורם.

אך לא שייך כלל לומר לגבי הקב"ה שום ענין של חסרון שלמות ח"ו[101], ואיך שייך כפרה, ומי הוא המכפר, וכל מעשיו בצדק ובחכמה, ולתכלית הטוב. וע"כ[102] האגדה הזאת מצוה לפרסם שאינה כפשוטה, כ"א כלולות בה מחשבות נעלות מסוד ד' ליראיו, והדברים מעוטפים בלבוש עב כדי להעלים האור הגדול שיש בדעות הנשגבות הללו, שרק יחידים בדורות ראויים לחשוב בהם, וכבוד אלקים הסתר דבר. [משלי כה, ב]

סי' יג. עיקר הדבר הרי מיוחס להגר"א[103], כמו שהעיר כ"ת[104] מהגהות הרצה"ח[105]. [הגהות ר' צבי הירש חיות על הש"ס] אבל מה שמבליט כ"כ[106] בעל החידוש ז"ל, "ואין שום חילוק בזה משבת לנזיקין, ולא נצטרך לחילוק של התוספות, כי למה לנו לעשות חילוקים בזה מנזיקין לענין שבת", יל"ה[107] דאי אפשר לומר כן בהחלט. שהרי עכ"פ בענין שבת איכא למ"ד ע"י הדחק לא שמה אכילה, יהיה ריו"ח[108] או ר"ל, לפי שינויי הפירושים והגירסאות, ואילו בב"ק[109] י"ט ב' שם הוא סתמא דברייתא באין חולק, דפרה שאכלה שעורים וחמור שאכל כרשינין וכו'[110] משלמין נ"ש[111], פשוט דהוא אליבא דכו"ע ומוכרח הדבר לחלק בין הנושאים. והמשנה עצמה מוכיחה כן, מדיוק "אכלה כסות או כלים", דמשמע דוקא הוא דלאו אורחא כלל לאכול אפילו בשעת הדחק, ולישנא דרב פפא בגמ'[112] שם דייק דיש חילוק, דלא אמר בפשיטות ש"מ אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה, אלא כל מידי דלאו אורחה ואכלה ליה ע"י הדחק, וה"ט[113] כיון שאכלה ש"מ שהיא רעבה ובשעת רעבון אורחה בכך, אבל בסתם לא חשבינן לעומד לכך ע"י אכילת הדחק דלא שכיח כ"כ, למ"ד אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה. וכ"כ[114] הרשב"א[115] בחידושי ב"ק[116], וז"ל[117] אפילו למ"ד בפרק כלל גדול לא שמה אכילה, ה"מ[118] לענין הוצאה, ובעינן מידי דחשיב ומצנעי ליה לאכילה, אבל כל דלא אכלי ליה אלא ע"י הדחק לא מצנעי ליה, דל"ח אכילה, אבל מ"מ אי אכליה לאו משונה הוא, ע"כ.

ויל"פ[119] כונתו, דאכילתו ראיה היא על רעבונו, היוצא מדרך הרגיל, ואז היא דרך אכילה. והגי' ר'[120] הושעיה היא ג"כ גירסת הר"ח[121], ובירושלמי הדבר מבורר דכו"ע הכי ס"ל[122], דלא מצינו חולק שם אהוציא תבן לגדי כמלא פי גדי, והיינו ג"כ מטעם אכילה ע"י הדחק.

ומשו"ה פסק הרמב"ם הכי לדינא, ומסתברא דברישא דברייתא שם הגי' הנכונה היא ג"כ "עצה לפרה כמלא פי פרה", ממש כבסוגיין. ועיקר דברי הגדולים שמישבים הסוגיא ב"עיקר חסר מן הספר" קשים, ולאו מרן הגר"א חתים עלה. ולהיפך דרך הש"ס[123] בכמה דוכתי כה"ג, דאמרינן על הנמשך מהלשון המתבטל - "להד"מ", [לא היו דברים מעולם] ולא צריכין כלל להעמיד העובדא דלצפרא הדר ביה אליבא דרבין' וכמבואר בד' תוס'[124] בכורות ד' ד' ע"ב[125] ד"ה[126] אלא, ובב"ת[127] קנ"ד ב' ד"ה ברם, ובגי' הש"ס נרשם נדה ל"ד וצ"ל[128] כ"ד, ובתוס'[129] שם ד"ה אמר, דהא דקאמר איתיביה ריו"ח לר"ל להד"מ[130]. הרי האמת יורה דרכו, שכך הוא הסיגנון של חילופי שמועות, וכר"כ[131] ור"א שבועות כ"ו א'. ואיך נאמר שע"ז[132] ייסד הרמב"ם את יסוד פסקו, נגד המפורש, לחדש בדברי רבין מה שלא אמר, ואין עושין כן בשום עדות בעולם. א"ו כמש"כ בטעמא וכד' הרב המגיד,[ומש"כ[133] "הכסף משנה" הוא טעות, דהמ"מ[134] אמר הכי, והיא גירסתו כגירסת הגאונים המובאה בר"ח, וירושלמי מסייע ליה], וכמש"כ[135],

וכה"ג בע"ז כ"ב ע"א, דמסיק על סידור שו"ט[136] דגמ' שם "להד"מ". אמנם בר"ה ט"ו ע"ב "תמיהני אם השיבה ר"ל תשובה זו", מקשה בפשיטות "הא אותבה", ול"א להד"מ, נראה דמשני כה"ג רק במקום דא"א[137] בשינויא אחרינא. ומ"מ[138] אין זה סותר את הכלל שלא לחדש מה שחסר מהספר, וכדהתו' הנ"ל.ועוד כמה דוכתי. ובפרט די"ל דרבין העיד עדותו רק על המסקנא האחרונה דצפרא, או אולי היתה עוד חזרה להיפך ור"ד לא קבלה, וכה"ג דביצה כ"ד ב' בעובדא דרב ולוי.

לסי' יד. בפס"ד[139] כתבתי אז בנ"ד[140] י, שאם דד"מ[141] הוא שמהקרקע העקורה צריכים לשלם כמו מהכרמים הנטועים, הלא אין בזה שאלה שהם צריכים לעשות כדד"מ[142], אבל אם הדד"מ[143] הוא רק שלא לעקור לכתחילה, ואם נעקר הדין לשלם כפי מס הבור, אז לא מהניא כלל הטענה של אוקי גברא בחריקאיך, שהרי העקירה היתה טובה כללית, ואין זה ענין לשותפין שחלק אחד בלא דעת חבירו. ונדון תה"ד[144] הוא רק במס של שעה שיכול השר להטיל כרצונו, ואין ע"ז חק, וכ"ה נדון דהחו"י[145] ענין פרטי דרך תקנה שאין ללמוד ממנה.

לסי' טו. לא היתה כוונתי לסמוך ע"ז כ"א בתור סניף לצדדים אחרים, ולא ע"ד האחרונים. וידעתי שאפי'[146] מכמה מדברי הראשונים נראה שאין לחלק בזה, רק שתליתי את הדבר בחילופי גירסאות, שבגירסא שלפנינו בתוספתא, כלאים פ"ב הט"ז, נכרי שהרכיב הפרסק ע"ג עובש, אע"פ[147] שאין ישראל רשאי לעשות כן, נוטל הימנו וחוזר ונוטע במקום אחר, ולא כתוב "נוטל הימנו יחור", וגירסא זו של "חוזר ונוטע" יכולה להתפרש שנוטל את האילן המורכב הימנו מן הנכרי שהרכיבו, וחוזר ונוטע במקום אחר, והיינו שנאמר שאין איסור כלאי אילן כ"א בפעולת ההרכבה בעצמה, וכיון שכבר הורכב אין בו איסור, והנטיעה דומה אח"כ[148] לזריעת כלאים, דלדידן אינה נוהגת באילנות, ובסיפא בכלאי זרעים, "הרכיב תרד ע"ג ירבח, אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל הימנו זרע וזורע במקום אחר", והיינו שבזרעים יש איסור לא רק בהרכבה כ"א גם בזריעה, ע"כ רק הזרע שנולד אח"כ מותר ליקח ולזרע, ולא את הגוף המורכב.

אמנם לפי הגירסא המוגהת ע"פ ההגהות, וכ"ה בירושלמי, וכ"ה גי' הרמב"ם, גם ברישא "נוטל ממנו יחור", ודאי אסור לעולם כ"א לקחת יחור, והאיסור נמשך אע"פ שנעשה גוף אחד. וי"ל דתליא מילתא ג"כ באיסור קיום בכלאי אילן, שנחלקו בזה הראשונים.

לסי' טז. ראוי לדעת, שהגאון בעל "בית אליקום" לא צדד בהיתר המורכבים להרכיב ח"ו לכתחילה, ואדרבא כל דבריו סובבים ככל דברי הפוסקים שאתרוג ע"ג לימון הוא כלאים, ולא נחלק ע"ז שום אחד מבעלי הוראה המפורסמים, רק ביראה גדולה, צדד אולי יש להתיר לברך בשעה"ד[149], כשא"א[150] להשיג אתרוג כשר, על המורכב ג"כ. וזה פשוט, שהרי יש פוסקים מתירין לברך על כל הפסולים בשעה"ד. וחלילה ללמוד מזה שום צד קולא.

לדברי הרב ר"ש[151] פיינשטיין נ"י[152]. לקושית הגדולים חולין י"ב, דילמא משום דאין שחיטה לעוף מה"ת מקילה הברייתא במצא תרנגולת שחוטה, י"ל דדייק מהלשון "חזקתו שחוט", משמע שברור לנו שהוא שחוט. א"כ הויא דוגמא דדף ד' ע"ב לעיל "ותיהוי נמי ר"ש, מי קתני שאני אומר החליפו. מפני

שמחליפין קתני, דודאי מחליפין, ומה בדרבנן ל"ש[153] היתירא וא"א[154], בדאורייתא לא כ"ש". וה"נ[155] י"ל שמה מדרבנן הדבר ברור אצלנו שלא נמצא מי שאינו מומחה שיקל ראש לשחוט, עד שחזקתו שחוט, שהוא כמו "שאני אומר שנשחט" ולא אמר מותרת סתם, בדאורייתא בודאי חזקתו קיימת. (שו"ר[156] שבסו"ד[157] העיר מהלי "חזקתו שחוט" מטעם אחר). ולא ידעתי איך יש להשוות את נוסח התוספתא עם נוסח הש"ס, שהרי בתוס'[158] איתא "הולכים אחר הרוב" ואין מכאן שום ראי'[159] לרו"מ[160] אצל שחיטה מומ"ה[161], אלא דהולכין אחר הרוב המבורר. ומלשון התוספתא י "השוחט שני חצאין בעוף, שחיטתו פסולה", י"ל דש"מ דשחיטה לעוף מה"ת, דבדרבנן ודאי צריך להיות מחצה ע"מ[162] כרוב, כעירובין ד' ה' ע"ב ר"א אמר אפ"ת[163] במבוי שמנה, מה נפשך אי עומד נפיש כו' אי פרוץ נפיש כו' מאי אמרת דשוו תרוייהו כהדדי הוי ספק דדבריהם, וספק דדבריהם להקל, ועי' בתוס' שם ד"ה וספק, משמע דעכ"פ כשיש שני צדדים בכה"ג[164] ג"כ מותר בספק דדבריהם, וא"כ בשני חצאין הרי יש כאן כמין ס"ס[165] שמא הוא רוב, ואת"ל[166] מיעוט או מחצה מכיון שמא השני רוב, וכה"ג לא מצינו מדרבנן גזירה, דילמא לא אתי למיעבד פלגא, כדי כ"ח ב' בחולין.

גם דבלא"ה[167] נראה דזהו רק למ"ד יש שחיטה לעוף מה"ת, דאל"כ[168] הו"ל[169] גזל"ג[170], אבל בשני חצאין משכח"ל[171] רק למ"ד דיש שחיטה לעוף מה"ת.

ובענין הלשון "חזקתו שחוט" אם הוא ממש ודאי, משמע מדהתוס' פסחים ד' ע"ב ד"ה לאו, דלא בכל דוכתי שוה, שחזקתו בדוק מ"מ צריך לשאלו כדאיתיה במתא, וגבי טבל הטעם הוא משום דשלח מורה שהוא מתוקן, וא"כ הי'[172] מקום לחלק בין דאורייתא לדרבנן, מצד הסברא. וכה"ג מצינו חילוק בחזקת סברא דחזקה שליח עושה שליחותו, דלר"נ[173] מחלקינן בעירובין ל"ב א' בין של תורה לשל סופרים, אע"ג[174] דהיא חזקה של סברא. וחילא דידי הוא רק מדלא אמר "מותרת", ואמר "חזקתו שחוט", משמע דהדבר ברור מטעם חזקה שאין אדם מעיז לשחוט כשאינו מומחה, וטעם העזה כל שהוא יותר חמור הויא חזקה יותר גדולה, כה"ג דודאי מחליפין א, שהוא ג"כ משום יראת החטא, ואם יראים מחטא קל ק"ו[175] מחמור, וה"נ בהעזה וזכר לדבר בכתובות כ"ד ב' ה"מ תרומה דעון מיתה, אבל נ"כ[176] דאיסור עשה לא. ומשפט ההפכים אחד. ומ"מ בכללות הדבר ודאי חזקת סברא עדיפא טובא. ובס' נחלת דוד החזיק בענין ודאות של חזקת סברא הרבה בשם הגר"ח[177] מוואלאזין ז"ל, [רבי חיים מוולוז'ין] וכתב על הכלל שם "והדברים האלה המה לטוטפות בין עיני, [על פי דברים ו, ח] כי ממקור חיים יצאו". ומ"מ יש בזה כמה חילוקין, ועניני חזקות דקידושין ד"פ[178] ע"א הן ג"כ קצת דומין לזה, ומ"מ יש בהם חילוקין, על איזה דבר סומכין ועל מה אין סומכין.

והדברים עתיקין.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. החו"ב - החריף ובקי
6. מו"ה - מורנו הרב

7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
11. באה"ק - בארץ הקודש
12. ז"ך - עשרים ושבעה (27)
13. שהי' - שהיה
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. אה"ק - ארץ הקודש
16. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. הנ"ל - הנזכר לעיל
18. טו"א - טובים וארוכים
19. תוה"ק - תורתנו הקדושה
20. בכתי"ק - בכתב ידו הקדושה
21. זי"ע - זכותו יגן עלינו
22. ועכ"י - ועל כל ישראל
23. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
24. ע"י - על ידי
25. ע"ש - עיין שם
26. פעה"ק - פה עיר הקודש
27. י"ל - יש לומר
28. וכה"ג - וכהאי גוונא
29. ע"א - עמוד א
30. בטו"א - בטורי אבן (שם ספר)
31. דע"כ - דעל כרחך
32. ע"פ - על פי
33. כדפירש"י - כדפירש רש"י
34. ריב"ל - רבי יהושע בן לוי
35. כת"ר - כבוד תורתו
36. ברכ"י - ברכי יוסף (שם ספר)
37. מחו"ל - מחוץ לארץ
38. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
39. סי' - סימן
40. תרפ"ז - השנה תרפ"ז (1926/1927)
41. דס"ל - דסבירא ליה
42. מדהגמ"י - מדהגהות מיימוניות
43. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
44. בכ"מ - בכמה מקומות
45. ובל"מ - ובלחם משנה
46. כו' - וכולי (וכן הלאה)
47. הגהמ"י - הגהות מיימוניות
48. דלת"ק - דלתנא קמא
49. א"כ - אם כן
50. ולת"ק - ולתנא קמא
51. ע"ז - על זה
52. פ"י - פרק י'
53. ממע"ש - ממעשר שני

54. ונט"ר – ונטע רבעי
55. וכמ"ש – וכמו שכתב
56. דעכ"פ – דעל כל פנים
57. וה"ה – והוא הדין
58. נפ"מ – נפקא מינה
59. א"ו – אלא ודאי
60. ואע"פ – ואף על פי
61. וע"פ – ועל פי
62. כמש"כ – כמו שכתב
63. ג"כ – גם כן
64. ומשו"ה – ומשום הכי
65. ולפ"ז – ולפי זה
66. יהי' – יהיה
67. כ"א – כי אם
68. הר"ש – הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
69. לע"ד – לעניות דעתי
70. די"ל – דיש לומר
71. ע"כ – על כן
72. בתה"ד – בתרומת הדשן
73. צ"ל – צריך להיות
74. רמב"ן – רבי משה בן נחמן
75. מה"ת – מן התורה
76. עה"ח – על החתום
77. עפ"ד – על פי דברי
78. ידי"ח – ידי חובה
79. עכ"פ – על כל פנים
80. ובכה"ג – ובכהאי גוונא
81. וי"ל – ויש לומר
82. דהה"נ – דהכי נמי
83. כה"ג – כהאי גוונא
84. ואע"ג – ואף על גב
85. שי' – שיחיה
86. הרמב"ן – רבי משה בן נחמן
87. דבב"מ – דבבבא מציעא
88. והראי' – והראיה
89. לפ"ד – לפי דעתי
90. דכו"ע – דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
91. הראי' – הראיה
92. רשב"ג – רבן שמעון בן גמליאל
93. וק"ו – וקל וחומר
94. ובאו"ח – ובאורח חיים
95. ע"ד – על דבר
96. וכ"מ – וכן משמע; לפני "ש...": וכל מקום / וכל מה
97. מ"מ – מכל מקום
98. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
99. וא"כ – ואם כן
100. עע"י – ככל הנראה: עובדי עבודה זרה

101. ח"ו - חס ושלום
102. וע"כ - ועל כן
103. להגר"א - להגאון רבי אליהו מווילנה
104. כ"ת - כבוד תורתו
105. הרצה"ח - הרב צבי הירש ח... - שם אדם
106. כ"כ - כל כך
107. יל"ה - יש להעיר
108. ריו"ח - רבי יוחנן
109. בב"ק - בבבא קמא
110. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
111. נ"ש - נזק שלם
112. בגמ' - בגמרא
113. וה"ט - והאי טעמא (וזה הטעם)
114. וכ"כ - וכל כך
115. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
116. ב"ק - בבא קמא
117. וז"ל - וזכרונו לברכה
118. ה"מ - הני מילי (דברים אלו אמורים)
119. וי"פ - ויש לפרש
120. ר' - רבי
121. הר"ח - הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
122. ס"ל - סבירא ליה
123. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
124. תוס' - תוספות
125. ע"ב - עמוד ב
126. ד"ה - דיבור המתחיל
127. ובב"ת - ובבבא בתרא
128. וצ"ל - וצריך לומר
129. ובתוס' - ובתוספות
130. להד"מ - לא היו דברים מעולם
131. וכר"כ - וכרב כהנא
132. שע"ז - שעל זה
133. ומש"כ - ומה שכתב
134. דהמ"מ - דהמגיד משנה
135. וכמש"כ - וכמו שכתב
136. שו"ט - שלום וטוב
137. דא"א - דאי אפשר
138. ומ"מ - ומכל מקום
139. בפס"ד - בפסק דין
140. בנ"ד - בנדון דידן
141. דד"מ - דינא דמלכותא (חוק המדינה)
142. כדד"מ - כדרכי משה
143. הדד"מ - הדרכי משה
144. תה"ד - תרומת הדשן
145. דהחו"י - דהחוות יאיר
146. שאפי' - שאפילו
147. אע"פ - אף על פי

148. אח"כ - אחר כך
149. בשעה"ד - בשעת הדחק
150. כשא"א - כשאי אפשר
151. ר"ש - רבי שמעון
152. נ"י - נרו יאיר
153. ל"ש - לא שייך
154. וא"א - ואי אפשר
155. וה"נ - והכי נמי
156. שו"ר - שוב ראיתי
157. שבסו"ד - שבסוף דבריו
158. בתוס' - בתוספות
159. ראי' - ראיה
160. לרו"מ - לרום מעלתו
161. מומ"ה - מומחה
162. ע"מ - על מחצה
163. אפ"ת - אפילו תימא
164. בכה"ג - בכהאי גוונא
165. ס"ס - ספק ספיקא
166. ואת"ל - ואם תמצא לומר
167. דבלא"ה - דבלאו הכי
168. דאל"כ - דאם לא כן
169. הו"ל - הוציא לאור
170. גזל"ג - גזל גוי
171. משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
172. הי' - היה
173. דלר"נ - דלרבי נתן
174. אע"ג - אף על גב
175. ק"ו - קל וחומר
176. נ"כ - נשיאת כפים
177. הגר"ח - הגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
178. ד"פ - דף פ' (בציון מקור)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יעקב בר"י לווינזון ורבני שיקגו

הרב קוק שמח בהתעוררות רבני שיקגו לבניין הארץ, ומציע כמה תחומים. אפשר להושיב כעשר משפחות של תלמידי חכמים על הקרקע בפתח תקווה, בתמיכה או בהלוואה לעשר שנים. אפשר לממן את הצד הרוחני של חמש מאות פועלים צעירים דרך 'אגודת נטעים'. ואפשר לממן מקוואות, תלמודי תורה, שוחטים ונסיעות לחיזוק הדת במושבות. העלייה מכל הצדדים היא 'אתחלתא דגאולה'.

עיקרי הדברים

- תלמידי חכמים על הקרקע.
- חינוך פועלים צעירים.
- חיזוק הדת במושבות.
- 'אתחלתא דגאולה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א סיון תרע"ג[4].

שלו'[5] וברכת מקודש לכבוד הרב הגאון, אוצר תוי"ר[6] טהורה, מו"ה[7] יעקב בר"י לעווינזאהן [הרב יעקב לוינזון, רב בשיקגו] שליט"א[8], רב בק' שיקאגא יצ"ו[9], וכל חבורתא קדישתא, [וכל החבורה הקדושה (ארמית)] הרבנים דעי"ת[10] הנ"ל[11], עתרת שלו' וברכה.

יקרת מכתבו הגיעה לידי. ואשמח מאד על ההתעוררות הקדושה לבנין אה"ק[12] והחזקת ישובה, אשר נתעוררה במחנה קדשם. והנה להציע פרטי עבודות צריכים ע"ז[13] אריכות רבה, ואין הזמן גרמא לי כעת לזה. ואקוה לד' ית'[14], כאשר נבא בכתובים לימים הבעל"ט[15], כשיתקרבו הענינים, שהדרת כת"ר[16] עוסקים בהכנתם. לידי מעשה, אבאר את הדברים בבירור יותר פרטי, אבל כעת אסתפק ברישום קצר.

הרעיון להושיב ת"ח[17] על הקרקע הוא נשגב מאד. והנה כבר נוסדה במושבה פתח-תקוה, אגודה להפרחת הישוב, מבני תורה יראים ושלמים. ואם רצון כת"ר לזה, יוכלו להחל בפעולה מיד לישב בערך עשר משפחות ויותר ת"ח הגונים, שיעסקו בעבודת האדמה, ויקבעו ג"כ[18] עתים לתורה, ויהיו מצויינים למופת בדרכיהם הישרים בע"ה[19]. ויוכלו לכונן את תמיכתם בשני אופנים: או דרך תמיכה, לקנות בעד כל אחד בית, וחבל אדמה של איזה דונמים קרקע, עם מכשירי עבודה, באופן שיוכל לעבוד את האדמה בלא הוצאה מרובה, כי"א[20] ע"פ[21] השיטה של החקלאות הזעירה, [בשיטה של משק חקלאי קטן] - או בדרך הלואה, בתשלומין של עשר שנים בערך, ואח"כ[22] יוכל הסכום לחזור לקופת חברתכם, ולהגדיל בו עוד את הישוב בעה"י[23].

ויש עוד מכון, שאפשר להתחיל בו, ברוח של שכלול הישוב, בקישור עם קדושת התורה. שאלת הפועלים היא גדולה באה"ק[24]. הפועלים הצעירים, הרבה מהם רחוקים מעניני הדת, בעוה"ר[25], ואין דרך לעשות בזה דבר רצוי, כי"א שנחנך לכתחילה פועלים ישרי דרך, ברוח אמונה ויראת שמים. ולמטרה זו

באתי בדברים עם חברת "אגודת נטעים", [חברה שהקימה מטעים בארץ ישראל] והם הבטיחו לי, שיתנו עבודה לפועלים משלנו, אפילו עד מספר חמש מאות, כעת בהתחלה. ויש תקוה שהמספר יגדל הרבה בימים העתידים בע"ה. רק שעלינו ליסד מכון כזה, שיקבל עליו את הטיפול וההוצאה של כל העניינים הרוחניים של הפועלים הצעירים הללו, דהיינו: בנין ביהמ"ד[26], ספרים, מנהל, מלמד וכיו"ב[27]. ואז יש תקוה שבמשך זמן לא כביר [בזמן לא רב] יהיו לנו פועלים מחונכים בתוי"ר[28], ומוכשרים להעבודות היותר חשובות שבעבודת הישוב.

ואם רצונם לעסוק בעניני הישוב הרוחני, שהוא דבר גדול, אציע לפני הדרת כת"ר, איך שכל הישוב בכלל, היהודי והגלילי, [של יהודה ושל הגליל] הולך הוא ומתרחב, ובעוה"ר[29] אין במושבות, ביחוד הרחוקות, סדרי חיים מתוקנים בכל הפרטים הנדרשים לקדושת ישראל, ועל כל אלה צריכים סכומים. יש מושבות שצריכים לבנות בהן בתי טבילה, וישנן כאלה שצריכים ליסד בהן בתי ת"ת[30], וישנן ג"כ מחוסרות שוביי"ם[31], ובתי כנסיות, ובמד"ר[32] וספרים וכו'[33], וביחוד צריכים לנסוע בתדירות נסיעות הקפיות [נסיעות סביב כל המושבות] על כל הישוב, כדי לעורר את רוח החיים האמיתיים בכללות הישוב, ובמקומותיו הפרטיים, לחזק את היהדות בכלל ואת המצות התלויות בארץ בפרט. ות"ל[34] הרבה עזרנו השי"ת[35] להועיל בזה, אבל הוא כלא נחשב לגבי מה שיש לעשות. וצריכים עכ"ז[36] הוצאות גדולות. מה רבה תהי'[37] המצוה, אם אגודתם הנכבדה תקבל עליה הוצאה כזו, כולה או חלקים ממנה. הלא אז תהי' היא המיסדת באמת את בנין הארץ בעה"י.

ישנם עוד ענינים גדולים ונכבדים להציע, והעת עת לעשות היא בעה"י, כי פקד ד' את עמו, וממזרח וממערב ומצפון ומים באים אחינו הנדחים, ציונה ישאלו, דרך הנה פניהם. [ירמיהו נ, ה] ואין ספק שהתנועה הגדולה הזאת היא אתחלתא דגאולה שתבא בב"א[38], ואנו חייבים להתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו ככל האומץ האפשרי, וד' יעזר לנו לרומם קרן בקדושה, בשכלול אה"ק, הנשמה ומחכה להבנות ע"י[39] בניה, אשר יקבצו לה מכל קצות הארץ. והנני בזה ידי"ע[40], דוש"ת[41] באה"ר[42], מצפה תשובתם והצלחת פעלם לטובה ולברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. דעי"ת - דעיר תהילה
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. אה"ק - ארץ הקודש
13. ע"ז - על זה

14. יתי – יתברך
15. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
16. כת"ר – כבוד תורתו
17. ת"ח – תלמידי חכמים
18. ג"כ – גם כן
19. בע"ה – בעזרת השם
20. כ"א – כי אם
21. ע"פ – על פי
22. ואח"כ – ואחר כך
23. בעה"י – בעזרת השם יתברך
24. באה"ק – בארץ הקודש
25. בעוה"ר – בעוונותינו הרבים
26. ביהמ"ד – בית המדרש
27. וכיו"ב – וכיוצא בזה
28. בתוי"ר – בתורה ויראה
29. ובעוה"ר – ובעוונותינו הרבים
30. ת"ת – תלמוד תורה
31. שובי"ם – שוחטים ובודקים
32. ובמד"ר – ובמדרש רבה
33. וכו' – וכולי (וכן הלאה)
34. ות"ל – ותודה לא-ל
35. השי"ת – השם יתברך
36. עכ"ז – עם כל זה
37. תהי' – תהיה
38. בב"א – במהרה בימינו אמן
39. ע"י – על ידי
40. ידי"ע – ידידו עוז
41. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
42. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרע

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' אדר תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה (בדרכו לאירופה)

הרב קוק שמח בגלויות מאלכסנדריה ובמברק מטריאסט, ומבקש פרטים: איך התקבל, איפה הרצי"ה אוכל, לומד ומתפלל. 'חזק ואמץ'. ב-י"ז באדר ימלאו להוריו שבעים שנה. הכתיבה קשה לו דווקא מרוב רגשות. דרישת שלום לרב הלברשטאט.

עיקרי הדברים

- שמחה בשורות.
- שאלות על מצבו.
- שבעים להוריו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, עה"ק[1] יפו ת"ו[2] י' אדר תרע"ד[3]

בני מחמדי [בנו הרצי"ה, שיצא באותם ימים לחו"ל, ונתקע שם עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה] היכול אתה לשער את משוש לבבנו כשקבלנו את הכרטיסים מאלכסנדריה, וכמו כן היום ד"ש[4] ממר מהרי"ח[5] מפתח-תקוה. רב תודות לך בני יקירי, על אשר הואלת לשמח לבב הורים, הקשורים רק ברעיון שלומך ואשרך, בטח תאחז דרך קודש זה גם לימים יבאו עלינו לטובה בע"ה[6], ותשמחנו בבשורת שלומך הכל באר היטב מכל פרטי מצבך, איך נסעת ואיך באת, איך נתקבלת ואיך נתישבת, איפה תאכל ותלין, ואיפה תתפלל ותלמד, עם מי הנך מקושר בקשרי הכרה, ומה מצאת בכלל בנוגע להענין אשר ציירת לך, שבעבורו הסכמת לקבל עול גלותך מארץ חמדתנו. הכל הכל ודאי תבאר בע"ה באר היטב.

ואתה יקירי, חזק ואמץ. היה לאיש חיל, עז ד' אלקי אמת אהבתו, יראת כבוד הדרו בעונג ושלות צדיקים, רוממות דעה והכרה בהירה, אור תורה ונר מצוה, ישמח תמיד את נפשך העדינה והברה, רק חזק ואמץ.

תל"י[7] על החוה"ש[8] אשר עמנו כולנו, כה לחי. ביום י"ז אדר הבע"ל[9] ימלאו להורי היקרים שליט"א[10] שבעים שנה, שניהם בני גיל המה ב"ה[11]. יתן השי"ת[12] וינובו בשיבה טובה, דשנים ורעננים יהיו, ימים רבים על ימיהם יוסיף מחיה חיים ב"ה, ונזכה כולנו יחד אתם לראות רב נחת מכל יקירי לבבינו ומכל ישראל, בתשועת ד', לרומם קרן לעמו בתהילה לכל חסידיו.

הנך יודע יקירי את תכונתי, במניעות אשר ימנעוני מכתיבה, אע"פ[13] שמלא הלב על כל גדותיו שטף רגשות והגיונותיו, ואולי דוקא בשביל כך הכתיבה קשה, והנני חותם בברכה ונשיקות מאליפות, אביך,

אברהם יצחק ה"ק

תל"י קבלנו את הטלגרמה מטריעסט. ישר כחך. הנ"ל[14] ד"ש באהבה להדרת כבוד הרב הגאב"ד[15] דמתא הלברשטאדט [עיר בגרמניה] שליט"א. הנ"ל

1. עה"ק – עיר הקודש
2. ת"ו – תבנה ותכונן
3. תרע"ד – השנה תרע"ד (1913/1914)
4. ד"ש – דרישת שלום
5. מהרי"ח – מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ח (למשל: יעקב + חיים) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. בע"ה – בעזרת השם
7. תל"י – תודה לא-ל יתברך
8. החוה"ש – החיים והשלום
9. הבע"ל – הבא עלינו
10. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. ב"ה – ברוך השם
12. השי"ת – השם יתברך
13. אע"פ – אף על פי
14. הנ"ל – הנזכר לעיל
15. הגאב"ד – הגאון אב בית דין

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' מנחם אב תרע"ח - הרוגייט **נמען:** א' גמזו, מזכיר 'הסתדרות ירושלים' בגייטסהד

הרופא אוסר עליו לנסוע. מטרת האגודה היא לאחד את יראי ה' לבניין הארץ על פי התורה, בלי להיכנע לכוח שאינו פונה לקודש: לעלות, לחזק את הישיבות והמוסדות. אין 'דגל ירושלים' נלחם בציונות; הוא דורש שהמדינה תהיה על פי התורה. 'הכלי המחזיק את הקודש' הוא הישוב המדיני, וחיבור 'כוח הקודש וכוח המדיני' יביא ברכה.

עיקרי הדברים

- עיכוב בגלל בריאות.
- מטרת האגודה.
- לא מלחמה בציונות.
- קודש ומדיני יחד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ג' מנ"א[2] תרע"ח[3], האראגייטה. [ג' מנחם אב תרע"ח (1918). הרוגייט – עיר מרפא בצפון אנגליה, שבה שהה הרב קוק בקיץ תרע"ח]

כ'[4] היקר המופלג בתו"י[5] מו"ה[6] א' גמזו נ"י[7] ש"ץ ושו"ב[8] דקי' געטסהעד [גייטסהד שבצפון אנגליה] [ר' א' גמזו, שליח ציבור ושוחט ובודק בגייטסהד שבצפון אנגליה] יצ"ו[9], מזכיר הכבוד של ההסתדרות ירושלים [ראו (כרך ג', אגרת תתע)] בעיר הנ"ל[10].

שלו'[11] וברכה לכ'[12] ולכל חברינו הנכבדים.

הגיעני מכתבו מיום ב' דנא, ומאד הייתי חפץ למלאות את המבוקש הנכבד של דורשי היקרים יראי ד' וחושבי שמו, אשר ישחרוני לבוא למחנה קדשם לדבר בפני קהל ועדה ע"ד[13] מטרת הסתדרותנו הקדושה ירושלים. אמנם מוזהר אני ע"פ[14] הרופא להתעסק ברפואות [הרב קוק שהה בהרוגייט לריפוי; ראו (כרך ג', אגרת תתצ)] איזה משך זמן, ומוכרח אני לאחר את העבודה ע"ד חיזוק ההסתדרות ע"י[15] נסיעות לעת אחרת שאמצא את עצמי בע"ה[16] מוכשר לזה מצד מצב הבריאות.

אמנם בכלל הלא כל אדם שיש לו דעה ישרה יוכל מתוך החוברות שנדפסו והקולות הקוראים [חוברות התעמולה והכרוזים של "דגל ירושלים" שנדפסו בלונדון בתרע"ח] להבין את מטרת האגודה, שהיא לאחד את הכוחות של כל יראי ד' ושומרי תורה ומצוה, שיהיו מוכנים ליתן את ידם לבנין ארצנו הקדושה ע"פ התורה והמצוה, מבלי להיות זקוקים להכנע לשום כח אחר שאינו פונה לעניני הקודש. והמטרה הקדושה הזאת מושגת תהיה לנו בע"ה ע"י שיתרבו הרבה חברים לאלפים ולרבבות שיתנו ידם לאגודתנו, והרבה מהם יהיו מוכנים לנסע בעצמם להתישב באי"י[17] ולחיות שם ע"פ התורה והמצוה, והרבה יהיו תומכים ומחזיקים בכל עוז את כל הדברים הקדושים באה"ק[18], כמו הישיבות ובתי ת"ת[19], התי"ח[20], וכל

מוסדות החסד שהם בידי יראי ד' וחושבי שמו, שלא יהיו מוכרחים, מצד חסרון תמיכה, להמסר בידי אחרים.

וע"ד[21] הציוניות, אין דגל ירושלים נלחם חלילה [הרב קוק חוזר על עמדתו שתנועת "דגל ירושלים" אינה באה להילחם בציונות אלא להשלימה בכוח הקודש; ראו (כרך ג', אגרת תתצט)] עם כל מי שבא לבקש טובה לישראל ע"פ דרכו, רק הוא מבקש שיהיו כל יראי ד' דורשים שההתישבות של עמנו בא"י שתתחיל להיות בצורה מדינית [רמז להצהרת בלפור (כסלו תרע"ח) ולסיכויי ההתיישבות המדינית בארץ ישראל אחרי המלחמה] יהיה הכל ע"פ קדושת התורה, כרצון כל יראי ד' באמת. וכל ישרי לב בהציונים בעצמם מכירים ויודעים כי נחוצה לנו דחיפה של קדושה לבנין האומה והארץ, ותנועה שתהיה באמת קדושה אי אפשר לה להתחולל כ"א[22] ע"י התאגדות כללית של יראי ד', שהם מכירים את קדושת אה"ק[23], והם מאמינים באמונה שלמה שכל יסוד להתחלת גאולתנו אז יהיה מוצלח כשנחזיק בדרך התורה והמצוה, בדעת ד' ותוה"ק[24], ואז ינהרו רבים לא"י[25] מתוך חבת הקודש והיישוב יתגדל, וגם כל העמים יכירו וידעו כי יד ד' נגלתה על עמו להתחיל להם פתח תקוה, ויתנו כבוד לישראל, ויחזקו את ידי עמנו בזכויות רבות על אדמת הקודש, ואז כאשר התוכן הקדוש יתפרסם בעולם ע"י הסתדרות ירושלים להיות רצויים לכל כל המעשים שעושים אחינו הדואגים רק לעניני העולם וחיי החמריות בא"י, כי סוף כל סוף צריכים אנחנו לישוב מדיני ומעשי שהוא יהיה הכלי המחזיק את הקודש בתוכו, ואז ע"י קיבוץ של שני הכחות ביחד כח הקודש, לעניני הקודש, וכוח המדיני ליישוב העולם, תבוא ברכת ד' על עמו, ושם שמים ושם ישראל יתגדל בעולם, ורבים מנידחינו ישובו ללכת בדרך ד' ותורתו, כדי שיהיו ראויים לזכות לתשועת ד' על אדמת הקודש.

והנני בזה חותם בברכה וצפיית ישועה בכט"ס[26],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
4. כ' - כבוד
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. ושו"ב - ושוחט ובודק
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. שלו' - שלום
12. לכ' - לכבוד
13. ע"ד - על דבר
14. ע"פ - על פי
15. ע"י - על ידי
16. בע"ה - בעזרת השם
17. בא"י - בארץ ישראל
18. באה"ק - בארץ הקודש

19. ת"ת - תלמוד תורה
20. התי"ח - התלמידי חכמים
21. וע"ד - ועל דבר
22. כי"א - כי אם
23. אה"ק - ארץ הקודש
24. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
25. לאי"י - לארץ ישראל
26. בכט"ס - בכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת איא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תר"פ - ירושלים **נמען:** הרב זאב יעבץ

'ירושלים' אינה מפלגה או כת, ואינה מבטלת שום התאגדות. בא הזמן שהתחייה הלאומית תתבלט מצד הקודש כמו מצד החול. מי שעוזר לבניין החול עשה דבר נשגב, אבל לא יצא ידי חובתו עד שיעבוד גם בבניין הקודש. בכללותן שתי העבודות קודש, אבל בפרטן מתחלקות לפי אופי המנהיגים. בנו הרצי"ה בפתח תקוה, ומשתתף בבית הספר למורים של 'נצח ישראל' שמנהל ד"ר לוין.

עיקרי הדברים

- לא מפלגה.
- קודש כמו חול.
- שתי עבודות לכל יהודי.
- הבן בפתח תקוה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ת"ו[2], יום ה' לחדש שבט תר"פ[3]

כ'[4] ידי"נ[5] הרב המאוה"ג[6] לתורה ולתעודה בישראל מוהר"ר[7] זאב יעבץ שליט"א[8]. שלו'[9] וברכה באהבה נאמנה.

מכתבו המלא חבת אמת וחכמת לב הגיעני, ומה יקרו לי אמריו המסולאים בפז. אמנם בעיקר הענין רחוק מאד הוא הרעיון שאנו מבטאים ע"י[10] שם "ירושלים" ["דגל ירושלים", התנועה שהרב קוק ייסד, להבליט את צד הקודש בתחייה הלאומית] מלהיות איזה ענין למפלגה או כתה בישראל. אין אנו דורשים סוג אנשים מיוחד ולא שום ביטול לכל איזה התאגדות קיימת באומה. רק שהננו אומרים כי בא מועד שתחייתנו הלאומית, תהיה מתבלטת ג"כ[11] מצד הקודש שבה. לא פחות, באותה המדה שהיא מתבלטת מצד החול שלה. ולהחיות את התחיה הלאומית מצד ערך הקודש, צריכים אנחנו בעל כרחנו להרים איזה דגל, ולסדר איזה הסתדרות. אבל מה הדגל הזה מרמז ומה ההסתדרות הזאת שואפת רק חיזוק ידים לכל מה שהולך ונעשה בישראל, לשם תקומת תחייתנו הכללית על אדמת הקודש. הננו מכריזים ואומרים, שכל-זמן שאדם מישראל נתן את ידו לעזור לעבודת החול של בנין האומה על אדמתה, עשה אמנם דבר נשגב ונעלה.

אבל לא יצא עדיין ידי חובתו בשלמות, עד שיעשה גם כן כל מה שיש בכחו לעשות לשם עבודת הקודש של בנין האומה בארצה, על פי הערך של תחיית הקודש שלה. שהיא מוכרחת להעשות לתנועה מוכרת ומתפשטת, וזאת היא התנועה הירושלמית, דגל ירושלים, או הסתדרות ירושלים. ומחשבה כזאת רחוקה היא מלהיות מוגבלת בשום סיעה או מפלגה פרטית. מפני שהיא אומרת שאין לנו אדם מישראל שלא יצטרך לעבוד את ט"ו ב', ד"ה[12] מי. קו"א[13], עמ' פט', ד"ה וכן משמע. מצוה שכט' (עמ' שתי העבודות, עבודת החול ועבודת הקודש לשם תחיית עמו. ובכללותן הלא שתיהן קודש הן, אבל

בפרטיותן הן מתחלקות לקודש ולחול, כדי שיהיה אפשר לציין את האופי של המנהיגים והפועלים על אלה שני חוגי העבודה, כל חד וחד לפי הלך נפשו [כל אחד ואחד (ארמית)] וכשרונותיו.

הנני מנוע כעת מפני טרדות שונות מלהאריך כראוי לכבוד רב חביבי שליט"א. בני שי'[14] הוא כעת בפתח תקוה, נוטל הוא חלק בבית ספר למורים מטעם נצח ישראל, [בית המדרש למורים "נצח ישראל" בפתח תקוה] לידידינו ד"ר[15] לוין שהוא כעת מנהלו, כל משך הזמן שד"ר[16] אויערבאך נ"י[17] הוא שרוי בחו"ל[18]. והנני מקצר ואומר שלו', כנה"ר[19] ונפש ידידו עז. קשור באהבתו וצמא לדבריו המלאים אור ויושר לבב.

המצפה לתשועת ד' על עם קרובו וחבל נחלתו, במהרה בימינו בקרוב

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. כ' - כבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. ע"י - על ידי
11. ג"כ - גם כן
12. ד"ה - דיבור המתחיל
13. קו"א - קונטרס אחרון
14. שי' - שיחיה
15. ד"ר - דוקטור
16. שד"ר - שדוקטור
17. נ"י - נרו יאיר
18. בחו"ל - בחוץ לארץ
19. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אדר שני תרפ"א **נמען:** מכתב גלוי לרב יצחק ירוחם (דיסקין) ולרב חיים זוננפלד

אף שנתנו יד לכותבי פלסתר שהפכו את דבריו לחירופים, הרב קוק מוחל לכולם. לאור הכרזת הנציב על סידור הרבנות, הרב קוק קורא להם לתת יד עם רבני הארץ, ולצוות על הנשמעים להם לחדול ממחלוקת ומדברי דופי על רבני הארץ. כל רבני האספה עומדים 'חזקים מצור' נגד כל פגיעה בדין תורה ובמנהגי ישראל. 'השפיעו על האספה... גם מרוחכם'.

עיקרי הדברים

- מחילה.
- סידור הרבנות.
- קריאה לאחדות.
- שמירת דין תורה.

נוסח האגרת עם ביאור

בעזהי"ת[1] אר"ש[2] תרפ"א[3] מכתב גלוי

לכבוד הרבנים הג'[4] מו"ה[5] יצחק ירוחם ומו"ה[6] חיים זאננענפעלד [הרב יצחק ירוחם דיסקין והרב יוסף חיים זוננפלד, ראשי העדה החרדית בירושלים, שהתנגדו להקמת הרבנות הראשית] שליט"א[7] שלום וברכה,

. אעפ"י[8] שכת"ר[9] עברו עלי את הדרך, לפי דעתי, והתנהגו עמדי שלא כפי הנמוס, הראוי לתלמידי-חכמים, בנתינת יד לכותבי פלסתר, [בתמיכה בכותבי כרוזי השמצה] המהפכים דברי קדש שיצאו ממני בתומת לב, לחרפות וגדופים, בכ"ז[10] אני סולח ומוחל לכל מי שפגע בי, והשעה הגדולה הזאת של בנין התורה והמשפט של דיני תוה"ק[11] בארץ ישראל בדרך חק ומשפט מאושר היא הנותנת לנו כח להתרומם מעל כל מהומות הקטנות שעברו בינינו. ואני פונה אליכם במכתבי זה גלוי לכל בית ישראל בארץ ובחו"ל[12], בדבר הענין הק'[13] העומד לפנינו עכשו. שהיא ענין סדור הרבנות באי"י[14] שעפ"י[15] הכרזת הנציב העליון [הקמת הרבנות הראשית לארץ ישראל, באדר תרפ"א, ביוזמת הנציב העליון הרברט סמואל] ירום הודו, אנו נגשים לכונן אותו שאני רואה את הדבר הזה בעזרת השי"ת[16] לפתח תקוה ולתשועת ישראל לתחית הקדש ולחזוק התורה וכבודה על אדמת הקדש ובכל העולם כולו. לפיכך אני קורא בזה לכת"ר[17] שיואילו לתן ידם עם כל רבני א"י[18] החפצים בכל לבם ונפשם לחזק את התורה ואת היהדות הנאמנה באי"י. ואני דורש מכת"ר[19] שיצוו על כל הנשמעים לדבריהם שיחדלו מלשלח יד בבנין בית ישראל, ויחדלו מהוסיף שערוריות ומחלוקת בארץ ישראל, ונבא כלנו יחד לעבד שכם אחד לעבודת ה' ועמו, הזהרו את אנשי משמעתכם מכל דברי שוא ודופי על רבני א"י רובם ככולם המלאים תורה ויראת שמים באמת, ושכל כונתם באספה הקדושה הזאת של כבוד הרבנות בארץ ישראל היא, רק להרבות כבוד שמים לחזק את התורה והמצוה, להגדיל את כבוד הרבנות כדי שיהיו דברי הרבנים היראים והשלמים נשמעים לעבודת ה' ולחזוק התורה ולהרבות בישראל אחדות ושלום ולבנות בנין בית ישראל על אדמת ישראל כרצון השי"ת וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל.

אל נא תמנעו את הרבים מלעשות מצוה ובפרט מצוה רבה כזאת הקבועה לדורות ליסוד בנין הקדושה, בתוכן האספה הקדושה הזאת לסדור הרבנות בארץ ישראל. כל רבני האספה כולם עומדים חזקים מצור נגד כל רוח מחבל ומהרס נגד כל מי שרוצה לנגוע בדין ומשפט תוה"ק ובמנהגי ישראל הקדושים, אפילו כמלא נימא. [כחוט השערה] נבנה נא יחד את הבנין הקדוש של סדור הרבנות בארץ ישראל כשאיפתו הצודקת של מעלת הוד הנציב העליון ירום הודו, כדי לכונן את אבני הבנין לביתנו הלאומי בארצנו הקדושה אשר מאת ה' היתה זאת לתן בלב ה הרוממה הבריטית וחבר הלאומים. להכיר את צדקת זכיותנו עליה. הבו נא גם אתם את כחכם והשפעתכם הטובה לשכלול הבנין הקדוש הזה, השפיעו על האספה הקדושה הזאת גם מרוחכם. יהי ה' עמנו ויתקננו בעצה טובה מלפניו. ולשכן בפורנו אהבה ואחוה ושלו'[20] ורעות להרבות כבוד השי"ת וכבודם של ישראל וכבוד ירושלם עה"ק[21] וכבוד אה"ק[22] בכלל, וכבוד התורה ולומדיה, לרומם את עיר אלוקינו ולהעמיד חרבותיה, לבצר חומת דתנו הקדושה ולגדור כל פרצותיה, ונזכה מהרה ליום גאולה וישועה, ליום אשר יהיה ה' לעטרת צבי ולצפירת תפארת לשאר עמו ולרוח משפט ליושב על המשפט.

ומהרה יתנני השי"ת לראות בשיבת שופטנו כבראשונה ויועצנו כבתחלה.

והנני בזה חותם בברכת שלום ובצפיית ישועה, שיתן ה' בלב כת"ר[23] להשיב לי ולכל רבני א"י הבאים אל האספה הקדושה הזאת, שהיא כנסיה שהיא לשם שמים עטרת שלום כבוד וברכה המכבדכם מאד ודו"ש[24] באה"ר[25]

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעזהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. אר"ש - אמר רבי שמעון
3. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
4. הגו' - הגאון
5. מו"ה - מורנו הרב
6. ומו"ה - ומורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אעפ"י - אף על פי
9. שכת"ר - שכבוד תורתו
10. בכ"ז - בכל זאת
11. תוה"ק - תורתנו הקדושה
12. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
13. הק' - הקטן
14. באי"י - בארץ ישראל
15. שעפ"י - שעל פי
16. השי"ת - השם יתברך
17. לכת"ר - לכבוד תורתו
18. א"י - ארץ ישראל
19. מכת"ר - מכבוד תורתו
20. ושלו' - ושלום
21. עה"ק - עיר הקודש

22. אה"ק - ארץ הקודש
23. כת"ר - כבוד תורתו
24. ודו"ש - ודורש שלום
25. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארסו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' טבת תרפ"ה - ירושלים **נמען:** מר בריל, פקיד יק"א ביפו

בפריז ביקש מהברון שהרכבת מראש העין לפתח תקוה לא תיסע בימי שישי בחורף (ספטמבר עד אפריל), כדי שלא תחלל שבת; הברון ציווה על מר פרנק לכתוב לו. הרב קוק מבקש לבצע זאת, כרצון המושבה.

עיקרי הדברים

- רכבת פתח תקוה בערב שבת.
- הוראת הברון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ט' טבת תרפ"ה[2]

אדון נעלה מר בריל, פקיד יק"א[3] באי"י[4], [פקיד חברת יק"א (ובהמשך פיק"א), שניהלה את מפעלי הברון רוטשילד בארץ] יפו. בהיותי בפריז, אצל מעלת כבוד הברון [הברון אדמונד דה רוטשילד] שיחי'[5], הצעתי לפניו את דרישת הקהל באי"י שהרכבת ההולכת מראש על עין לפ"ת[6], תשבת בחדשי ספטמבר והלאה, עד אפריל, ביום ו' ערב שבת קודש, כדי להמנע מחלול שבת, הנמשך איזה שעות אחר שקיעת החמה בערבי שבתות בחדשים ההם. כבוד הברון צוה בפני להאדון פרנק שיכתב לכבודו, שיסדר את הדבר, להפסיק את מהלך הרכבת הנ"ל[7], באופן שלא יהיה חלול שבת בחדשים הנ"ל.

אקוה שכבר הגיע לכבודו מכתבו של מר פרנק ויטיב נא להוציא מן הכח אל הפועל את המפעל הזה, שהוא ג"כ[8] רצון המושבה פתח תקוה, כפי מכתבם ע"י[9] ועד המועצה, בתקותי שיסודר הדבר כראוי הנני חותם בברכה ורגשי כבוד

אברהם יצחק ה"ק

אחכה לתשובתו היקרה במוקדם, הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
3. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
4. באי"י - בארץ ישראל
5. שיחי' - שיחיו
6. לפ"ת - לפתח תקוה
7. הנ"ל - הנזכר לעיל
8. ג"כ - גם כן
9. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר תרפ"ה **נמען:** מר בריל, יק"א

הרב קוק דורש לבצע מיד את תיקון הרכבת בפתח תקוה בערב שבת, כהבטחת הברון.

עיקרי הדברים

- ביצוע תיקון הרכבת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב' אדר ה'

אדון נעלה מר בריל [ראו (כרך ד', אגרת ארסו)] שלו'[1] א"נ[2] ע"פ[3] מכתבו הנכבד שקבלתי אודות תיקון שמירת השבת של הרכבת בפתח תקוה, שהסכים לזה כבוד הברון שיחי'[4] כאשר בקרתי אותו בפריז, הנני בזה לדרוש מכבודו שהתיקון הזה יצא מיד אל הפועל כהבטחתו של כבוד הברון ורצונו הנכבד. ואדוני היקר הלא תמיד עמד לימיני בכל מאורע שנזדמן לי מאז באתי לא"י[5] בעניני הכלל, אקוה שיעשה כן גם בענין זה של הרכבת ודי ישלם פעלו הטוב ברב ברכה.

נאמנו מאד

אברהם יצחק ה"ק

---

1. שלו' - שלום
2. א"נ - אדון נכבד (בפתיחת מכתב); בהלכה: אינו נאכל
3. ע"פ - על פי
4. שיחי' - שיחיו
5. לא"י - לארץ ישראל